

20 студзеня 1995 г.

№ 3 (3775)

Кошт 200 руб.

ГАЛОЎНАЕ — УВАГА ДА ЛЮДЗЕЙ

Гутарка карэспандэнта "ліМа"
з міністрам культуры і друку
Анатолем БУТЭВІЧАМ.

5

ЁСЦЬ АБСАЛЮТ

Даўняя, раней не друкаваная,
гутарка Людмілы ҚОРАНЬ
з Алесем АДАМОВІЧАМ.

6—7

ЦЯЧЭ РЭЧКА...

Апавяданне
Алеся МАСАРЭНКІ.

8—9, 13—14

"...І ГЭТЫ ЧАС, І ГЭТЫ ЛАД НЕ НАЗАЎСЁДЫ"

Ларыса МАЛАШЭНЯ: "Амаль усе
акцёры Беларускага акадэмічнага
ў гонар 68-х угодкаў ад шчырага
сэрца дарылі нацыянальнаму
тэатру рускамоўныя падарункі.
Скінуўшы цуглі завучаных роляў,
яны гаварылі на сваёй штодзённай
мове, выяўлялі сябе сапраўдных і —
ганарыліся сабою... Беларускія
артысты без сораму дэманстравалі,
што і ў сем'ях паміж сабою,
і з дзецьмі яны размаўляюць
па-руску, і вось, нарэшце,
надарылася магчымасць
пагаварыць на "нормальном
языке" і з глядачом!"

11

ВЫТОКІ — У АРЫЯЎ

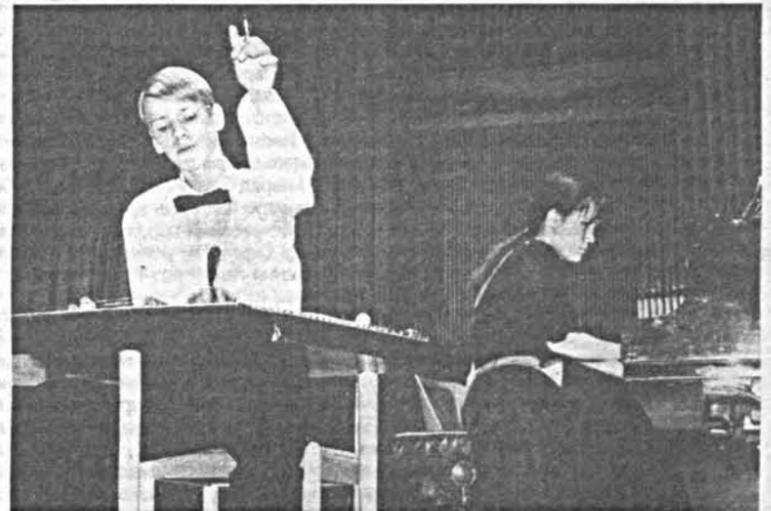
Адкуль прыйшлі Каляды.

15

Дайноўа

Арцём ШЫШКОЎ.

Міхась ЛЯВОНЧЫК у дуэце з Ганнай ШЫБАЕВАЙ.

Міхаіл САМСОНАЎ.

Максім РАКАЧ.

Аляксей ЯСКЕЛЬЧЫК.

НАШЫ НОВЫЯ ІМЁНЫ...

Міжнародны дабрачынны фонд "Новыя імёны"
рыштуецца адзначыць пятую гадавіну свайго існа-
вання. За гэты час адкрыта нямала юных тален-
таў: музыкантаў, паэтаў, мастакоў; фонд ладзіў
знаёмства з майстэрствам дарэвітных выканаўцаў
у розных краінах свету.

Сярод ступендыятаў фонду ёсць прадстаўнікі Беларусі, пры-
намсі, знаёмыя чытачам "ліМа": Коля Гімалетдзінаў, які іграў у
Ватыкане, у Папы Іаана Паўла II, Міхаіл Самсонаў — удзельнік
канцэртаў у ААН, Андрэй Кавалінскі, які нядаўна гастралюваў па
Іспаніі з акрэстам пад кіраўніцтвам Уладзіміра Співакова.
У Беларускай дзяржаўнай філармоніі адбыўся канцэрт, на
якім прадстаўніца фонду "Новыя імёны" Таццяна Марозава
ўручыла пасведчанні лаўрэатаў гэтай дабрачыннай праграмы
вучням Рэспубліканскага ліцэя пры Беларускай акадэміі музыкі:
Аляксею Яскельчыку (9 клас, кларнет, выкл. В. Майсеенка),
Міхасю Лявончыку (9 клас, цымбалы, выкл. Т. Сергяенка), Арцёму
Шышкову (4 клас, скрыпка, выкл. Э. Кучынскі), Максіму Ракачу
(9 клас, баян, выкл. М. Була), Ганне Шыбаевай (9 клас, фартэпі-
яна, выкл. Я. Пукст), Міхаэлу Самсонаву (11 клас, віяланчэль,
выкл. Я. Ксаверыёў). Цікавым рытуалам пачынаўся той вечар: усе
ўдзельнікі выйшлі на сцэну і ганаровы госць канцэрта намеснік

міністра культуры і друку У. Рылатка запаліў свечку, змешчаную
ў цудоўнай вазе, зробленай спецыяльна для фонду майстрамі
Гжэлі. Гэтая свечка гарэла на працягу ўсяго канцэрта, і ў канцы
праграмы яе загасіў самы малодшы яе ўдзельнік — Арцём
Шышкоў.

Карыстаючыся магчымасцю звярнуцца да людзей, якіх турбуе
будучыня беларускага мастацтва, перадаю праранову каардына-
тараў праграмы "Новыя імёны": зацвердзіць у Рэспубліцы Бела-
русь такую ж дабрачынную арганізацыю, якая падтрымлівала б
маладых музыкантаў, мастакоў, літаратараў у гэтую цяжкую
часіну. Ці знойдуцца ў нас такія фундатары? Калі пяць гадоў таму
вядомыя людзі Расіі гросмайстар Анатоль Карпаў (цяперашні
старшыня аляксунскай рады праграмы "Новыя імёны"), акадэмік
Юрый Башмет звярнуліся да праддэманстрацыі па дапамозе, каб
не даць знікнуць крыніцы талентаў, дык ці здатныя на гэта ў нас?
Прыемна, што таленты беларускіх дзяцей ацэньваюць па заслугах
за межамі нашай дзяржавы, але ж есці ды вучыцца ім трэба на
Радзіме і набываць дарагія інструменты таксама тут.

Аляксандр МІЛЬТО
Фота В. МАЙСЯЕНКА

Кожны павінен быць самім сабою, быць падобным толькі на сябе і на нікога больш. Перайманне чужых звычак ва ўсе часы лічылася справай непрыстойнай — блазнаваннем. І прырода даказвае нам тое. Што за зіма, калі лье восеньскі дожджык, калі бруд і бяснежа навокал. Але варта прыціснуць марозчыку, прыпарушыць зямлю белым сняжком, а дрэвы прыбраць шэранню і — што за прыгажосць вакол! — дзівімся і радуемся мы... Так і народ калі хоча быць прыгожым, павінен быць самастойным. Не ў сэнсе — незалежным, хоць гэта і абавязковая ўмова, а самім сабою, незасмечаным чужымі звычкамі, мовай. Прыроднае і здоравае ўршце пераможа. А значыць, ёсць і ў нас надзея на Адраджэнне: "І гэты час, і гэты лад — не назаўсёды..."

ЗРУХ ТЫДНЯ?

Міністр замежных спраў Беларусі Уладзімір Сянько 11 студзеня ў Бруселі на пасяджэнні Паўночнаатлантычнай рады НАТО падпісаў рамачны дакумент праграмы "Партнёрства дзеля міру". Беларусь апошняй (калі не лічыць Расію) з дзяржаў былога СССР і Усходняй (сацыялістычнай) Еўропы далучылася да гэтага руху. Сымвалічна, што падпісанне адбылося адразу пасля заключэння блока дагавораў з Расіяй, якім прэзідэнт Лукашэнка, па ягоным прызначэнні, выканаў свае абавязальствы перад 80-ю працэнтамі выбаршчыкаў, што прагаласавалі за яго. І перад Расіяй — дадаём ад сябе. Цяпер самы час прэзідэнту і ягонай камандзе падумаць пра свае абавязкі перад Беларуссю. Д. Хармс пісаў, што расейскі цар, ушываючы некай Пушкіна, казаў: "Што гэта вы, Аляксандр Сяргеевіч, услед за французамі ўсё пра ножкі пішаце? Пара ўжо ў Вашыя гады і пра Расію падумаць".

ЕДНАСЦЬ ТЫДНЯ

Лідэры пяці беларускіх партый правага і правацэнтрэцкага накірунка падпісалі 16 студзеня пагадненне аб стварэнні перадыбарнага блока дэмакратычных сіл. Арганізатарамі аб'яднання сталі Беларуская Сацыял-дэмакратычная Грамада, Беларуская Сялянская партыя, Беларуская Хрысціянска-дэмакратычная партыя, Партыя Беларускага народнага фронту і Нацыянальна-дэмакратычная партыя. Як кажуць: цудоўная кампанія! Далучайцеся... А далучыцца можна іншым партыям, што падзяляюць прынцыпы дзейнасці блока, да 5 лютага.

ЦЫТАТА ТЫДНЯ

"Да якой ганьбы дайшлі мы са сродкамі масавай інфармацыі! Перапыненая трансляцыя пасяджэнняў сесіі Вярхоўнага Савета, забароненыя публікацыі артыкулаў, закрытыя газеты. Усё гэта абурала насельніцтва, рэдакцыі, суветную супольнасць... Аднак ніякія рашэнні і звароты не дзейнічаюць. Прэзідэнт называе сябе "единим вершителем власти": ён і цар, і бацька, у яго шалёная ўлада. Ці не гадуем мы, паважаныя дэпутаты, новую хваробу замест культуры асобы — шаленства бакцыі".
(З выступлення Г. Карпенкі на сесіі ВС Беларусі 13 студзеня г.г. Газета "Свабода", N 3)

"АДКАЗ" ТЫДНЯ

Генеральны пракурор Беларусі В. Шаладонаў перадаў Вярхоўнаму Савету заключэнне па выніках правёркі забароны публікацыі ў сродках масавай інфармацыі даклада С. Антончыка. Паводле заключэння, рашэнне аб забароне публікацыі прыняў асабіста А. Фядута. Аднак генеральны пракурор не ўбачыў у дзеяннях Фядуты і іншых пасадавых асоб "дастатковых падстаў для ўзбуджэння крымінальнай справы, бо забарона на публікацыю выступлення была зроблена толькі да правёркі дакладнасці выкладзенай у ім інфармацыі...". Дэпутаты, не чакаючы іншага адказу генпракурора, пачалі збор подпісаў пад зваротам у Канстытуцыйны суд адносна парушэнняў свабоды друку ў нашай краіне. Неабходныя 70 подпісаў ужо сабраны. Сярод подпісаваных зварот — прадстаўнікі розных палітычных плыняў: З. Пазняк, Г. Карпенка, С. Шушкевіч, Н. Гілевіч, В. Піскароў, Г. Казлоў, Я. Бачароў, Б. Гецц, М. Макцішоў, В. Сарокін... Па паведамленнях друку ("Белорусской деловой газеты"), не падпісалі зварот М. Грыб, С. Давідовіч (старшыня камісіі ВС па галоснасці), А. Вяцінскі (яго намеснік)... Прэзідэнт, між тым, зрабіў наступны крок: кіраўнік ягонай адміністрацыі, які так і не пайшоў у адстаўку, Л. Сініцын даслаў ва ўсе мясцовыя выканкамы загад, у якім рэкамендуе ўзяць пад кантроль і алеку "вертыкалі" ўсё раённыя і абласныя газеты.

ЛІЧБА ТЫДНЯ

Паводле сведчання намесніка прэм'ер-міністра Беларусі С. Лінга, у нашай краіне сёння налічваецца 5 мільянаў 600 тысяч рознага кшталту льготнікаў. Пакінем гэтую лічбу без каментарыяў...

НАМЕР ТЫДНЯ

Федэрацыя прафсаюзаў Беларусі прыняла рашэнне правесці 26 студзеня ўшце працоўных да пляца Незалежнасці і мітынг перад Домам урада. Рашэнне прынята пасля безвыніковых перамоў з урадам аб павышэнні мінімальнага заробку ў краіне да 50 тысяч, аб аказанні фінансавай дапамогі шэрагу прадпрыемстваў краіны і інш. Мітынгі і шэсці павінны адбыцца таксама ў буйных прамысловых і абласных цэнтрах. Паводле звестак "Знамя юности", незалежныя прафсаюзы пакуль займаюць нейтральную пазіцыю. Пакуль?

НЕЧАКАНАСЦЬ ТЫДНЯ

Расійскія сродкі масавай інфармацыі паведамілі, што ў баях у Грозным расійскія вайскоўцы, забіўшы снайпера, захапілі агнявую кропку чачэнцаў. Снайперам аказалася... грамадзянка Беларусі. Пакуль ніякіх тлумачэнняў гэтага факта ні з боку МЗС Беларусі, ні з боку ўрада Расіі не было. Невядома і як, з якіх меркаванняў, трапіла грамадзянка Беларусі ў Чачню. Невядома і колькі беларусаў ваюе зараз па абодва бакі "фронту". Бо вярбоўкай нашых хлопцаў і, як бачыць, дзяўчат на нашай тэрыторыі займаліся не толькі чачэнцы, але і расійская федэральная служба контрразведкі (ФСК).

УМОВА ТЫДНЯ

Прэм'ер-міністр Беларусі М. Чыгір сустраўся 16 студзеня з дэлегацыяй МВФ. Выявілася, што каб атрымаць фінансавую дапамогу, ураду давядзецца прыняць шэраг "непапулярных мер". Урад гатовы пайсці на гэта, аднак невядома, як адрэагуе на іх прэзідэнт...

ПОКАЗКА ТЫДНЯ

"Арол быў такі вялізны... І так прыгожа лятаў, што да яго далучылася вялізная чарада дробных птушак. Дзень яны лятуць, другі... А на трэці стаміліся і жаласна крычаць: — А-ро-о-л, а куды мы ляцім? Правадыр падумаў і, не паварочваючы галавы, ляніва адказаў: — А хрэн яго ведае!"
(("Рэспубліка", N 10, 17 студзеня г.г.)

ДЗЯРЖАЎНЫ БЮДЖЭТ: "ТРЫШКАЎ КАПТАН"?

У аўторак 17 студзеня перад чарговымі дэпутацкімі канікуламі Вярхоўны Савет зацвердзіў Дзяржаўны бюджэт Рэспублікі Беларусь на 1995 год. Канчатковаму галасаванню папярэднічала больш-менш ажыўленая дыскусія, што ў асноўным круцілася вакол фінансавання сілавых міністэрстваў. Яна па сваім напале не ішла ні ў якое параўнанне з тым шквалам крытыкі, што абрынуўся ў Авальнай зале парламента ў мінулыя дні на Кабінет Міністраў і яго бюджэтную палітыку і была ахрышчана многімі дэпутатамі як "Трышкаў каптан", "шлях у нікуды" і г. д.

Са штодзённых сродкаў масавай інфармацыі чытаць, трэба меркаваць, ужо знаёмы з ходам дыскусіі па Законе аб Дзяржаўным бюджэце на гэты год, і нам не выпадае вяртацца да яе. Тым не менш, мы вырашылі азнаёміць лімаўскага чытача з выступленнем у "Розным" 17 лістапада, акурат перад галасаваннем па Дзяржаўным бюджэце, дэпутата Вярхоўнага Савета, члена парламенцкай фракцыі Беларускай Сацыял-дэмакратычнай Грамады Віктара Алампіева. Выступленне гэтае, на нашу думку, адлюстроўвае погляд той часткі дэпутатаў, якія паслядоўна адстойваюць рыначныя рэформы ў эканоміцы.

В. Алампіёў: — Па ўсім відаць, што сёння большасць Вярхоўнага Савета зацвердзіць Дзяржаўны бюджэт на 1995 год, хоць ведае, што ён не зможа вырашыць праблему ні аховы здароўя, ні асветы, ні культуры, ні жыллёвага забеспячэння, не паспрыяе ўздыму эканомікі, а значыць і ўздыму жыццёвага ўзроўню грамадзян рэспублікі.

Тут у нас ужо чуліся галасы асобных дэпутатаў: "Давайце зацвердзім бюджэт, але зробім заяву, што мы да яго не маем ніякіх адносін". Не, мы маем адносіны да ўсяго, што адбываецца ў Вярхоўным Саветаце.

Як гэта ні сумна, але планавы-бюджэтная камісія Вярхоўнага Савета не пачыла патрэбным улчыць пры фарміраванні бюджэту некаторыя канструктыўныя прапановы парламенцкай фракцыі БСДГ. У прыватнасці, мы прапаноўвалі ўключыць у даходную частку бюджэту зборы за транзіт праз нашу тэрыторыю грамадзян,

грузаў, энерганосьбітаў, а таксама плату за арэнду зямлі і маёмасці пад ваеннымі аб'ектамі Расіі. Па нашых разліках гэта магло б даць рэспубліцы больш за 3 трыльёны рублёў. Значнае паступленне грошай у казну, на нашу думку, даў бы распродаж зямлі. Мы прапаноўвалі на першым этапе, пад канкрэтныя інвестыцыйныя праекты, на конкурснай аснове прадаць усяго толькі 0,04 працэнта зямельнага фонду, або 8400 гектараў, што, па нашых разліках, дало б не менш, як 4,6 трыльёна рублёў, якіх бы хопіла на вырашэнне многіх нашых праблем у сацыяльнай сферы. Продаж гэтай невялічкай часткі зямельнага фонду мог бы забяспечыць паступленне інвестыцый ў памеры 1,2 мільярда рублёў, бо пры пакупцы зямлі на 1 долар трэба яшчэ ўкласці 5—8 долараў, каб атрымаць прыбытак.

Нашыя прапановы павінны вам быць сёння разладзены. Прашу, спадары дэпутаты, падтрымаць іх.

Павышаную цікавасць, асабліва пішунай "браціі", акрэдытаванай на сесіі Вярхоўнага Савета, выклікаў абвешчаны спікерам парламента пункт парадку дня: "Аб асвятленні сродкамі масавай інфармацыі XVI сесіі Вярхоўнага Савета Рэспублікі Беларусь". Гаворка ішла пра асвятленне працы бягучай сесіі Нацыянальнай тэле-радыёкампаніяй. Старшыня Вярхоўнага Савета М. Грыб, нагадаўшы гісторыю "пытання" — адмову старшыні Нацыянальнай тэле-радыёкампаніі Р. Кісяля весці прамую трансляцыю выступленняў дэпутатаў у "Розным", краіне тэндэнцыйнае асвятленне электроннымі сродкамі інфармацыі пленарных пасяджэнняў сесіі

і, як вынік усяго гэтага, пастанову Вярхоўнага Савета аб вызваленні нагаданага Р. Кісяля з займаемай пасады, — праінфармаваў дэпутацкі корпус аб сваёй сустрэчы з прэзідэнтам краіны А. Лукашэнкам, у час якой выклаў пазіцыю ВС на гэтых пытаннях. Па словах Мечаслава Іванавіча, прэзідэнт адказаў яму, што пастанова Вярхоўнага Савета не мае для яго абавязковай сілы і ён яе проста праігнаруе. Прэзідэнт наш, відаць, слоў на вецер не кідае: "Зняты" Вярхоўным Саветам з пасады Р. Кісель суправаджае Аляксандра Рыгоравіча Лукашэнка ў час яго дзяржаўнага візіту ў Кітайскую Народную Рэспубліку.

Інфармацыя М. Грыба, як і можна было чакаць, выклікала бурную рэакцыю часткі залы, пераважна парламенцкай апазіцыі, хоць, заўважым, не толькі яе. Гаворачы пра канфрантацыйнае стаўленне прэзідэнта да Вярхоўнага Савета, дэпутаты адзначалі парушэнне ім многіх палажэнняў Канстытуцыі, дзе адназначна вызначаны функцыі вышэйшай заканадаўчай улады, яе права кантраляваць выкананне прынятых ёю законаў і пастановаў.

Пра недапушчальнае парушэнне ў краіне гарантаных Канстытуцыяй свабоды слова і друку гаварылі дэпутаты Вярхоўнага Савета У. Заблоцкі, Л. Баршчэўскі, С. Навумчык, М. Крыжановіч, У. Грыбаню і іншыя. Былі выказаны прапановы звярнуцца па закранутых пытаннях да "трацейскага судзі" — Канстытуцыйнага суда, абавязваць Генеральнага пракурора рэспублікі В. Шаладонава ўзяць пад кантроль выкананне рашэнняў Вярхоўнага Савета і нават прыняць закон аб абавязковым выкананні прынятых парламентам законаў.

Усё гэта магло б падацца смешным, калі б не было такім сумным. У дадатак адзначым, што ці не большасць дэпутатаў у час гэтых бурных дэбатаў захоўвала ледзяны спакой, яскрава даючы зразумець, што ўсе гэтыя хваляванні ім да лямпачкі. Мяркуючы па некаторых рэпліках суперпамярковага спікера парламента, яму таксама хацелася спусціць гэтую справу на тармазах. Што, па сутнасці, і адбылося...

М. ЗАМСКІ

"ТАМ, ДЗЕ ЎЛАДАРЫЦЬ ЖОРСТКАСЦЬ, АДКРЫТАЕ ГРАМАДСТВА ГІНЕ..."

Гэтымі словамі, узятымі з адной лекцыі пана Дж. Сораса, можна, напэўна, перадаць саму сутнасць яго светапогляду і жыццёвай філасофіі. Чалавек, чыё імя сёння сімвалізуе наймагутную ў свеце — грашовую — уладарную алігархію, на мінулым тыдні наведаў Рэспубліку Беларусь. Безумоўна, скорачэнсць візіту не магла не адбыцца на ўзроўні праблем, што вырашаліся пры сустрэчах Дж. Сораса з прэзідэнтам А. Лукашэнкам, міністрам замежных спраў У. Сянько, іншымі грамадскімі і палі-

тычнымі дзеячамі Беларусі. Значным, што, хутчэй за ўсё, амерыканскі мільярдэр ставіў на мэце самы агульны інфармацыйны зандаж грамадска-палітычнай сітуацыі ў Беларусі. Што яму, выдае, увогуле ўдалося зрабіць... калі ён толькі спраўды паверыў тым запэўніванням, якія былі зроблены ў яго адрас А. Лукашэнкам. У прыватнасці, на прэс-канферэнцыі Дж. Сорас ацаніў сучасную палітычна-эканамічную сітуацыю ў Беларусі досыць аптымістычна, як "спрыяльную для пабудовы адкры-

тага грамадства", і зазначыў, што ў яго з'явілася надзея адносна магчымасцей рыначных рэформ у Беларусі — што яшчэ ўлетку гэтага года падчас "несустрэч" з В. Кебічам выклікала сум'евы... Як бы там ні было, Дж. Сорас даў станоўчы адказ на пытанне адносна магчымасцей павелічэння фінансавання пэўных праграм Беларускага Фонду Сораса ў 1985 годзе.

Ю. З.

На здымках: у час сустрэчы Дж. Сораса з сябрамі фонду.
Фота А. КЛЕШЧУКА

ПЕРШЫЯ "НЕЗАЛЕЖНЫЯ" АДЗНАКІ...

Пра тое, што ў суверэннай Беларусі з'явіліся ганараваныя "па-новаму" артысты, музыканты-выканаўцы, было вядома яшчэ летась. І тое, што ўсіх колішніх заслужаных ды народных артыстаў БССР раптам пачалі прадстаўляць як ганараваных званнямі маладой Рэспублікі Беларусь, — таксама факт. Таму прыёмам паведаміць, што на пачатку сёлета года ў Міністэрстве культуры і друку адбылося ўручэнне дзяржаўных ад-

знак менавіта суверэннай Беларусі дзеячам нашага опернага мастацтва. Сярод іх — Наталля Руднева, якой міністр культуры і друку Анатоль Бутэвіч уручыў пасведчанне заслужанай артысткі Рэспублікі Беларусь (на здымку Г. Жынкава), а таксама народны артыст СССР Аркадзь Саўчанка, які атрымаў Ганаровую грамоту Вярхоўнага Савета.

С. В.

КРЫЗІС ЭКЗІСТЭНЦЫІ

Усё на свеце позна прыходзіць.

У. КАРАТКЕВІЧ. "Дзікае паляванне караля Стаха"

Памятаю, пры канцы 1992 года "ЛіМ" распачаў новую рубрыку — "Беларусь ідэальная". Спачатку задума дала пэўны плён (артыкулы і эсэ М. Крукоўскага, В. Салеева, С. Дзедзіча, А. Анціпенкі, У. Ахроменкі, Ю. Пацопы), аднак затым хваля адцягненай рэфлексіі на глебе культуры неяк сціхла, сцішылася, неўзабаве зусім вярнулася ў звыклія берагі публіцыстыкі... Не думаю, што на тое паўплываў стылістычны модуль "ЛіМа": публіцыстыка на старонках штотыднёвіка заўжды пераважала над эсэістыкай, — тут, думаецца, выявіліся прычыны больш анталогічныя, чым проста брак аўтараў. БЕЛАРУШЧЫНА СТАМІЛАСЯ ІСНАВАЦЬ АДНО Ў СЛОВЕ. Стагоддзе толькі вербальнага статусу культуры, відаць, вычарпала нейкі быццёвы ліміт, скарыстала ўсе дадзеныя натуральныя правы на існаванне. І зараз няма таго Слова, якое б узрушыла адраджэнскія шэрагі гэтак жа, як незалежніцкія заклікі З. Пазняка 1988—1994 гадоў, моўна-культурны патрыятызм Н. Гілевіча, бязлітасная праўда публіцыстыкі В. Быкава... Агульны патрыятызм і агульны сімвал веры — незалежнасць, мова, прэзюмпцыя нацыянальнай беззаганнасці — змяніліся сітуацыяй, для якой колішнія сімвалы хоць і не састарэлі, дык моцна страцілі сваю дзейнасць. "Незалежнасць" ператварылася ў ідэалагічны рырыт, лозунг учарашняга дня; толькі мова перастала задавальняць колы культурнай і палітычнай эліты; нацыянальны пурызм саступіў месца натуральнай і нават пажаданай крытыцы, ад якой здаровай нацыі нікуды не дзецца... Усё гэта здарылася даволі хутка і, відаць, было непазбежным. Фаза герцаінага ўздыму беларушчыны незалежнасці павінна была скончыцца альбо РАДЫКАЛЬНАЙ зме-

най яе быцця, г. зн. прыходам да ўлады Беларускага народнага фронту (БСДГ, НДПБ, БХДЗ і г. д.) — і пераўтварэннем вербальнай беларушчыны ў рэальнасць, альбо — тым, што адбылося ўлетку гэтага года: адыходам беларушчыны назад, да ранейшага экзистэнцыяльнага стану.

Па маім назіранні, прыблізна тры гады, ад жніўня 1991 да ліпеня 1994, беларушчына выявіла пільную ўвагу да зямной рэчаіснасці, скіравала магутныя высілкі ў сферу палітыкі, сродкаў масавай інфармацыі, прадпрыемальніцтва. Беларусыня, здавалася, цалкам паверыла, што можа АВАЛОДАЦЬ рэчаіснасцю. "Беларусь ідэальная" саступіла месца "Беларусі рэальнай" і... апынулася на ўзбоччы галоўных высілках, — таму і не атрымала развіцця тая рубрыка. Усе чакалі цуду.

Аднак цуду не адбылося. Найлепшы спадзяванні разбіліся аб рэчаіснасць, і герцаіна фаза ў развіцці беларушчыны скончылася экзистэнцыяльным вакуумам. (На нейкі момант аказаліся страчаным быццёвыя апоры і самае галоўнае — выявіў сваю нядзейнасць агульны сімвал веры — незалежнасць, мова, прэзюмпцыя нацыянальнай беззаганнасці. Вера ў незалежнасць не спраўдзілася; мова вырашыла толькі частку духоўных праблем; нацыянальны пурызм не ўратаваў ад слабасцей...)

Да ранейшага стану існавання вяртацца заўсёды балюча. Але вось ужо паўгода, як беларушчына спакувала вяртаецца да свайго страчанай экзистэнцыяльнай існасці — існаванню ў сферы Слова. І замест "Беларусі ідэальнай" (на старонках "ЛіМа") паўстаюць ідэальныя "Крыніца", "Крыўе", "Веда", "ЗНО"... Ці ёсць у гэтым вяртанні нейкі вышэйшы сэнс? Калі зыходзіць з няўдалага вопыту "заваявання рэчаіснасці", то, відаць, ёсць. Відаць, яшчэ не ўсе патрэбныя словы сказаны. Відаць, зноў і зноў трэба шукаць словы. Толькі цяпер ужо — без агульнага сімвала веры,

цяпер — на шляху індывідуальнага вырашэння сваіх экзистэнцыяльных праблем. "Беларусь агульная" ўжо не дапаможа, не даць рады БНФ, не выратуе фірма "Дайноў"... Час калектыўнай містэрый скончыўся: цяпер усе, хто пасвечаны, мусяць вырашаць Тыя Ж духоўныя задачы, але ўпаасобку.

Не раз задумаешся: а, можа, беларускасць і створана Богам адно для таго, каб бясконца доўжыць містэрыю пераадолення рэчаіснасці, вопыт перманентнага прысясці культуры са сферы жыцця ў сферу Слова? Бо іншых дастатковых знакаў беларушчыны, акрамя слова, не бачыцца. І калі што, скажам, застанеца ад нашага часу для гісторыі, дык, пэўна, толькі гадавікі "ЛіМа", "Культуры", "Нашай Нівы", "Свабоды", манументальныя выданні "Беларускай Энцыклапедыі", масіў гістарычнай літаратуры, што выдана за апошнія гады. Увогуле, чым больш мы пішам, тым больш адпавядаем уласнай — беларускай — экзистэнцыі. Нават моўнае (сказанае) слова ўяўляе сабой палітычнае вырашэнне экзистэнцыяльных праблем; застаецца — напісанае. Чым больш удалых спроб словам асягнуць быццё, тым больш быццё надаецца слову. Так і змагаемся: пазбаўленыя ўлады над рэчаіснасцю, ладзім рэчаіснасць слоў...

Рэчаіснасць беларускага слова расце, павялічваецца; па-над зямной рэальнасцю творыцца вобраз ідэальна-літэратурнай краіны, спароджаны чыстым духам. Здаецца, яшчэ трохі, і сам гэты вобраз набудзе моц фармаваць рэчаіснасць... Але да таго часу, як гэта здарыцца, мусяць бясконца доўжыцца вопыты па прысясці беларушчыны з экзистэнцыяльнага застою ў сферу духоўнай творчасці. У гэтай справе нам не дапаможа нічо збоку. Надыходзіць пара індывідуальных высілках.

Юрась ЗАЛОСКА

Надзённае

Сцяпан СІНЦА

З ЦЫКЛА "КРАІНА ІВАНІЯ"

● Краіны Івані бойцеся вы:
Ціалам моліцца,
а вольнае — губіць.
На тры кароны там дзве галавы,
І тыя, дзюбатыя, думаць не любяць.

● Вялікая — вялікую хлусню
Усё плодзіць,
памнажаючы няшчасці.
Каб у другі раз пакарыць Чачню,
Гатовая сваіх сыноў накласці.

● Там куміраў узносяць да зор,
Каб пасля яны ў пыле качаліся.
Чым прырэбіць уласны свой двор,
"Обустранивать" свет ізы браліся.

● Імперыя — традыцыі, найперш.
Там без крыні і года не праходзіць.
А хтосьці прамаўляе палкі верш
О Родіне, о славе, о свабодзе...

● Гультайка, ганарліўка,
веслуха...
Ты для "сясцёр малодшых",
як свякруха,
І ўсе твае "даброты" маля значаць,
Калі ў абдымках войкаюць і плачуць.

● Простыя людзі — ахвяры, не судзі.
Шкода, прызнацца,
мне простых людзей.
У афіцыйным размножаным брудзе
Самі па вушы і кормяць дзяцей.

● І з гэткаю дзяржавай — у саюз?!
Ёй у сябры-таварышы пгмінішча?
Тут зразумее нават карапуз:
Не памагла крамлёўская бальніца...

Меркаванне

НЕ ПАМНАЖАЙЦЕ ЁЙ ВОРАГАЎ...

Гляджу апошня навіны Бі-Бі-Сі, слухаю сінхронны пераказ перакладчыка. Увогуле нядрэнна, хоць часцяком пракідаецца і чужое слова. Але гэта даравальна, калі, можна меркаваць, чалавек прывык думаць паруску, а адэкватнага слова з роднай мовы адразу не знаходзіцца.

Маю ўвагу непрыемна запынае старасветчына. Яе сілком, як мне здаецца, цягнуць у наш дзень, а яна не прыжываецца і наўрад ці прыжывецца. Маю на ўвазе моўную старасветчыну. Я ўжо не маладога веку, дзед, але ніколі і ад старых бабур на памежжы Случчыны і Любаншчыны, дзе нарадзіўся і страў юнацтва, не чуў: "шлянгу" (ад "шланг"), "Лендан", "глібус", "далар". (Апошнія навіны Бі-Бі-Сі 9 студзеня). Дадам яшчэ, што на слыху: "мэблэвы" (ад "мэбля"), "сымбаль", "сэнсацыя", "газэта", "мэталалём"... Прыклады можна множыць. Відаць, так і гаварылі, пэўна ж гаварылі. Але калі? Тады, калі мова ўставала з каленяў, амаль стагоддзе назад. І вырасла ўжо не адно пакаленне без "мэталалёму". Дык навошта яму "лём" моўны, ці не адштурхоўвае ён шчырых прыяцеляў сённяшняй прывабнай і

чыстай беларускай мовы, ці не памнажае новых яе ворагаў? Думаю, і адштурхоўвае, і памнажае. А непрыяцеляў у нашай мовы, адкрытых ворагаў і без таго больш, чым вы думаеце. І з усходу, і з захаду, і асабліва ў сябе дома, і найперш у асяродку манкуртаў, і найгорш, падкрэсла, манкуртаў самага высокага чыну.

Мова — матэрыя рухомая. Яна ў пастаянным развіцці, ва ўдасканаленні. Сёння нічо не гаворыць на мове "Аповесці былых часоў" і пазнейшага "Баркулабаўскага летапісу". Навошта ж ажыўляць тое, што аджыло? Гэта немагчыма. Як і немэтазгодна вестці спрэчку пра "ь" (мяккі знак). Ва ўсякім разе, так я лічу. Пра мяккі знак як паміж падвойных зычных, так і пры злучэнні "з", так і пасля мяккага пры вымаўленні "с". Там чуюцца ён выразна: "сьнег", "сьмех", "сьцяг", "пасьяля", "сьмятана"... Апроч непрыемнай стракатасці мяккага знака пры напісанні і надрукаванні — нічога гэта не дае.

Мы лічым, што жывём у цывілізаваным грамадстве. А кожнае цывілізаванае грамадства трымаецца законаў, якія яно выпрацавала і якіх ніхто

"НЕ!" АГРЭСІІ СУПРАЦЬ БЕЛАРУСКАЙ НАЦЫІ ЗАЯВА БЕЛАРУСКАГА КААРДЫНАЦЫЙНАГА КАМІТЭТА ПА АБОРОНЕ БЕЛАРУСКАЙ МОВЫ

Беларусь дагэтуль жыве ў рэжыме расійскамоўнай акупацыі. Але ў народа ствараецца ўражанне, што ў прэзідэнта няма іншага клопату, як змагацца супраць дзяржаўнай мовы Рэспублікі Беларусь. А робіцца гэта з прычыны няздольнасці праводзіць эканамічныя рэформы ў краіне.

Пытанне мовы — пытанне жыцця і смерці нацыі. Выступленне ў любой форме супраць беларускае мовы — гэта агрэсія супраць беларускае нацыі. Даводзім да ведама ўсіх, што ў Беларусі ёсць людзі, якія абаронай беларускае мовы і нацыю ўсімі магчымымі сродкамі.

Той, хто змагаецца супраць беларускае мовы, штурхае краіну да грамадзянскае вайны. Гэты чалавек — або вар'ят, або самагубца, або амаральны авантурнік.

З мэтай абароны беларускае мовы ў Рэспубліцы Беларусь і створаны наш камітэт.

Заклікаем усе патрыятычныя сілы Беларусі далучацца да гэтага грамадскага руху, ствараць мясцовыя суполкі й рэгіянальныя камітэты дзеля такога пачэснае справы.

Каардынацыйны камітэт перасцерагае дзяржаўных чыноўнікаў усіх узроўняў, у тым ліку кіраўнікоў наву-

чальных устаноў, ад спроб парушаць Канстытуцыю нашае краіны і статус дзяржаўнасці беларускае мовы.

Камітэт звяртаецца да грамадзян краіны з заклікам паведамляць пра ўсе факты такіх парушэнняў з боку дзяржаўных чыноўнікаў у пракуратуру, а копію, як і ўсю магчымую інфармацыю па гэтых пытаннях, перасылаць на адрас самага камітэта.

Жыве Беларусь!

Кантактныя тэлефоны: 68-14-35, 32-54-46, 70-62-39

Паштовы адрас: 220005, г. Мінск, вул. Румянцава, 13

не адмяняў. Прынамсі, хоць робіць выгляд, што паважае іх. А ў нас? Яшчэ толкі ідуць спрэчкі пра тое, што варта вярнуць у беларускі правапіс, ад чаго трэба адмовіцца, а ўжо — "губернія піша". Нарматыўны закон не прыняты, але, як кажучы, для нас закон не пісаны. Некаторыя друкаваныя органы ("Наша Ніва", "Свабода" і іншыя) "самасцыйна" вяртаюцца, ці лепш скажаць, стараюцца вярнуцца да старога правапісу. Гэты "грашыла", на жаль, і "Беларуская маладзёжная" Беларускага радыё. Ці варта спынацца, зважаючы на час і новыя пакаленні, рабіць гэта? Ці варта выпросваць стары моўныя запіленыя андаракі? Яшчэ раз: не памнажайма ворагаў беларускай мовы, калі мы спраўдзілі патрыёты і хочам ёй здароўя і добра. Бо вынікі з гэтага, як правіла, атрымліваюцца адваротныя.

Кожная мова мае запазычванні. І наша, і з нашай таксама. Яны ідуць самі па сабе. Але ці трэба амаль "пятроўскім указам", што называецца гвалтам, на вачах апальшчаць беларускую мову ў наступных двух выпадках? Апошнім часам вельмі модным стаў выраз: "так бы мовіць".

Слоўнік польскай мовы слова "mówić" падае адзначна: "гаварыць". Дык чаму мы ідзем ад польскага "мовіць", "мувіць" на суперак беларускаму "гаварыць"? Ёсць жа народныя ўстойлівыя і ўсімі прынятыя выразы: "як той казаў", "як у нас гавораць", "як гаворыцца", "як кажучы", "як зазвычай" і г. д. Карыстаўся на здароўе і не вынаходзь чужы веласпед.

Другі выпадак — "выстава". Асабліва папулярнае гэтае слова сярод мастакоў. У іх што ні крок, то — "выстава".

Звернемся зноў жа да слоўніка польскай мовы. Там слова "wystawa" трактуецца як: "выстаўка", "вітрына", "афармленне спектакля". Так што выстаўку трэба і называць выстаўкай, а нікай не выставай, шануюныя таварышы.

За слова "таварышы" тут, відаць, мае апаненты мне і падсыплюць.

Не хачу апраўдвацца, што да слоў "спадар", "спадарства" я яшчэ не прывык. Ды і не довад гэта, не апраўданне. Мая мама ў гаворцы пра сваіх сябровак казала: "Мы з ёй таварышавалі". Згадаем Пушкіна: "Товарищ, верь, взойдет она..." , сло-

вы з рускай народнай песні "По диким степям Забайкалья": "Верный товарищ бежать пособил". Не, не камуністы прывымалі слова "таварыш". Яно толькі стала ў іх формай звароту. І не трэба на яго накладваць табу. Бо яму на кананаваны сёння лёс атрыбуаў беларускай сімволікі. Але ж яе таксама не прывымалі калабаранты падчас нямецкай акупацыі. Ёй стагоддзі і стагоддзі, але і сёння супраць яе німаля хто ідзе ў рожкі, цягнецца да прыдуманнага чырвонага сцяга, пад якім праліта не адна Нарач бязвіннай чалавечай крыві, калі нас пад канвоем, з пятлёй на шыі гналі "у светлую будучыню". Розным эсэсам гаварыць пра гэта проста нявыгадна, хоць яны і адгуваюць алергічны сверб пра той крывавай час. Так што пакіньце ў спакоі і слова "таварыш". Наша мова багатая, але не настолькі, каб пазбавіцца хоць і аднаго слова.

У невялікім пісьме я закрануў, лічу, вялікую тэму. Я крапаюся яе, дарэчы, і ў вершах. Не ўсе мяне падтрымаюць. Але ў спрэчцы нараджаецца ісціна.

Уладзімір ПАЎЛАЎ,
сакратар Саюза пісьмннікаў Беларусі

ПАД ЭКАНАМІЧНАЙ ЦЭНЗУРАЙ

ПРЭМІІ Ў ГАЛІНЕ НАВУКІ

У першым нумары за сьветлі год мы паведамлялі аб прысуджэнні Дзяржаўных прэмій Рэспублікі Беларусь 1994 года ў галіне літаратуры і мастацтва. Але ж прэмій прысуджаны таксама і ў галіне навукі і тэхнікі. Прывяма, што сярод новых лаўрэатаў ёсць і навукоўцы-гуманітарнікі. За цыкл работ "Скарнына і Беларускае культура" Дзяржаўная прэмія Рэспублікі Беларусь прысуджана кандыдату гістарычных навук, старшаму навуковому супрацоўніку, загадчыку аддзела спецыяльных гістарычных навук Інстытута гісторыі Акадэміі навук Беларусі Георгію ГАЛЕНЧАНКУ; кандыдату філалагічных навук, былому старшаму навуковому супрацоўніку Інстытута літаратуры імя Янкі Купалы Акадэміі навук Беларусі Віктару ДАРАШКЕВІЧУ; члену-карэспандэнту Акадэміі навук Беларусі, доктару філалагічных навук, прафесару, саветніку пры дырэктары Інстытута мовазнаўства імя Якуба Коласа Акадэміі навук Беларусі Арыадэі ЖУРАЎСКАМУ; члену-карэспандэнту Акадэміі прыродазнаўчых навук Расійскай Федэрацыі, доктару гістарычных навук, прафесару, галоўнаму навуковому супрацоўніку Расійскай дзяржаўнай бібліятэкі Яўгену НЕМІРОЎСКАМУ; кандыдату філалагічных навук, старшаму навуковому супрацоўніку, загадчыку аддзела гісторыі старажытнай і новай беларускай літаратуры Інстытута літаратуры імя Янкі Купалы Акадэміі навук Беларусі Вячаславу ЧАМЯРЫЦКАМУ; доктару мастацтвазнаўства, старшаму навуковому супрацоўніку, загадчыку аддзела старажытнабеларускай культуры Інстытута мастацтвазнаўства, этнаграфіі і фальклору Акадэміі навук Беларусі Віктару ШМАТАВУ.

Віншуем лаўрэатаў з высокай адзнакай іх плённай навукова-даследчыцкай працы! Зычым ім далейшых жыццёвых і творчых поспехаў!

І ПРА ВАЙНУ ПА-СВОЙМУ

Піша "Беларускі гістарычны часопіс". Яшчэ ў другім нумары за мінулы год ён пачаў гаворку і пра тое негатывнае, што мела месца, калі і на самай справе дзейнічалі па прынцыпе: "мы за цаной не пастаім". У чацвёртым нумары завяршэнне публікацыі — "Дакладная запіска "Аб зробленай рабоце ў тыле ворага за перыяд з першых дзён вайны, г. зн. з чэрвеня 1941 года па 3-е красавіка 1942 года" (публікацыя В. Ермаловіча), напісаная В. Каржом. Яе варты прачытаць, асабліва тым месцам, дзе гадваюцца В. Казлоў, Р. Мачульскі.

Галоўны рэдактар "Беларускага гістарычнага часопіса" В. Кушнер гутарыць з міністрам адукацыі і навукі Рэспублікі Беларусь В. Стржэжэвічам. У блоку "Гродзеншчына" аб'яднаны матэрыялы А. Трусава і А. Краўцавіча "Археалагічнае даследаванне Барысаглебскай царквы і манастыра ў Гродне", А. Грыцкевіча "Стэфан Баторый і Гародня", М. Біна "Эвалюцыя рабочага руху на Гродзеншчыне ў канцы XIX—пачатку XX ст.", Л. Крэйна і У. Нядзелькі "Гродзенскае падполле".

НА БЕЛАРУСЬ ПАПРАЦУЕ... БРАКГАЎЗ

Дзямі адбылася значнальная падзея ў культурным жыцці нашай суверэннай дзяржавы. Часовы Павераны ў справах ФРГ у Рэспубліцы Беларусь доктар Ханс-Дытэр Цыглер уручыў галоўнаму рэдактару выдавецтва Беларускае энцыклапедыі імя Петруся Броўкі Барысу Сачанку 23 тамы сусветна вядомай энцыклапедыі Бракгаўза, апошні, 24 том якой, па выхадзе, таксама будзе дастаўлены на Беларусь.

Гэтая важная акцыя адбылася дзякуючы экс-міністра замежных спраў Рэспублікі Беларусь Пятру Краўчанку, які, як вядома, пасадку міністра сумішчыў з работай старшыні нацыянальнай камісіі па справах ЮНЕСКА. Акурат там і наладзіліся плённыя сувязі з Германіяй, як у рэжыме рэшт і з іншымі краінамі, а энцыклапедыя набыта на сродкі нямецкай нацыянальнай камісіі па справах ЮНЕСКА.

Бадай, няма патрэбы нагадаць, наколькі высокім аўтарытэтам у спецыялістаў (не кажучы пра радыёвачытачоў) карыстаецца згаданая энцыклапедыя. Думаецца, яна акажа добрую паслугу і нашым нацыянальным энцыклапедыстам, асабліва пры падрыхтоўцы 18-томнай "Беларускай энцыклапедыі".

Дарэчы, сьветлі год юбілейны для энцыклапедыі Бракгаўза. У 1805 годзе ў Амстэрдаме была заснавана нямецкая выдавецкая фірма, якую ў 1808 годзе набыў Ф. А. Бракгаўз.

Прагрэс у сацыяльна-эканамічным і культурным развіцці грамадства шмат у чым звязаны са станам навукі. У шэрагу праблем, ад вырашэння якіх непасрэдна залежыць якасць і змест навуковай працы, неабходна асобна вылучыць усё большае і большае значэнне інфармацыйнага забеспячэння. Пры гэтым варты падкрэсліць, што паўната інфармацыі, яе аператыўнасць, даступнасць непарывна злучаны з узроўнем інфарматызацыі грамадства.

Пры адсутнасці належнай увагі да праблем інфармацыйнага забеспячэння правакуюцца працэсы, якія вядуць да застою і дэградацыі ў грамадстве, што ўжо і назіраецца.

Звернемся да фарміравання базавай інфармацыі, паўнаты камплектавання кніжнай прадукцыі і перыядычнага друку. Непасрэдна ўзаемазвязь паміж якасцю інфармацыйнага забеспячэння і ўзроўнем камплектавання відавочная. Няўхільнымі правіламі фарміравання нацыянальных інфармацыйных рэсурсаў з'яўляецца абавязковае атрыманне аднаго экзэмпляра друкаванай прадукцыі, якая выдаецца ў дзяржаве. Рынкавае мысленне сучасных выдаўцоў вядзе да адмаўлення ад таго, што ва ўсіх цывілізаваных краінах лічыцца гарантваным — ад забяспечанай законам перадачы абавязковых экзэмпляраў у навуковыя бібліятэкі.

Пастанова Савета Міністраў Рэспублікі Беларусь "Аб парадку рассылкі кантрольных і абавязковых экзэмпляраў твораў друку" (ад 29 снежня 1991 г.) абавязвае ўсе выдавецкія арганізацыі і ўстановы рассылаць кантрольныя экзэмпляры адпаведна з прыкладзеным пералікам бібліятэк, але ў адрозненне ад папярэдняй пастанова (ад 29 студзеня 1988 г.), у новай не ўспамінаецца абавязковыя плагаты экзэмпляры, які бібліятэкі атрымлівалі з 1949 года. Гэта прывяло да таго, што з 1991 года, у сувязі з выхадам новай пастанова, бібліятэкі перасталі атрымліваць абавязковыя плагаты экзэмпляры друкаванай прадукцыі, якая выдаецца ў рэспубліцы. У адносінах да кантрольнага экзэмпляра пастанова фактычна не выконваецца, таму што адсутнічае механізм кантролю за выкананнем законаў і пастановаў, што вядзе да іх бяздзейнасці.

Да ўсяго іншага на змену ідэалагічнай цэнзуры прыйшла эканамічная. Гэта асабліва наглядна працягваецца ў выданні навуковай, даведачнай і навучальнай літаратуры, дзе спад складае 80—90%. Відавочна, што без актыўнага ўмяшання дзяржавы ў кнігавыдавецкую палітыку не абыйсцяся. Патрэбна дзяржаўная падтрымка тым нешматлікім выдавецтвам, якія працягваюць выдаваць сацыяльназначную літаратуру. Неабходна вырашаць пытанне аб утварэнні паўнацэннага кніжнага рэпертуару. У нас у рэспубліцы гэта праблема перададзена ў рукі дзялёў ад кніжнага бізнесу.

Правядзенне падпісной кампаніі для бібліятэк — перыяд суцэльнага кашмару. Самавольства, бекантрольнасць, некіруемасць паштовых службаў, якія праводзіць падпіску на расійскія перыядычныя выданні, дасягнулі крытычнага пункта. Без узгаднення з бі-

ліятэкамі і без уведамлення іх аб гэтым з падпіскі здымаюцца важнейшыя навуковыя часопісы. Цэны, і без таго астранамічныя, пры пераводзе на беларускія разліковыя білеты павялічваюцца ў 2,5—3 разы вышэй курса расійскага рубля на дадзены момант, плюс 50% ад кошту падпіскі бібліятэка вымушана плаціць за паслугі паштовай службе. Нават самым буйным бібліятэкам рэспублікі гэта не пад сілу. Мы ідзем да таго, што ў бліжэйшы час у адной або дзвюх навуковых бібліятэках будзе па адным экзэмпляры расійскіх навуковых выданняў, і гэта на ўсіх вучоных, спецыялістаў, выкладчыкаў і студэнтаў рэспублікі. Спецыфічнымі метадамі вырашаюцца праблемы камплектавання навуковых бібліятэк замежнай літаратурай ва ўмовах неканверсаванасці і адсутнасці валютнага асігнавання. На сённяшні дзень адзінымі каналамі папаўнення фондаў замежнай літаратурай з'яўляецца міжнародны кнігаабмен (МКА) і праграмы кніжнай дапамогі.

Цэнтральная навуковая бібліятэка АН падтрымлівае самыя шырокія кнігаабменныя сувязі з замежнымі партнёрамі. Па МКА ў бібліятэку паступае літаратура з 798 арганізацый 39 краін свету. Штогод мы атрымліваем каля 1 тыс. найменняў выданняў. Аднак праводзіць міжнародны кнігаабмен становіцца ўсё складаней. Паўстаюць усё новыя і новыя праблемы. Беларускія выдавецтвы пачалі друкаваць свае тэматичныя планы на беларускай мове незалежна ад мовы запланаваных да выдання кніг. У сувязі з гэтым рэзка знізілася колькасць заказаў з боку замежных партнёраў — узнік моўны бар'ер. Тэмпланы пачалі вяртацца назад з просьбай даваць інфармацыю на рускамоўныя выданні на мове арыгінала, а на беларускія выданні даваць анатацыю на рускай або англійскай мове. На наш адрас паступаюць рэкламачныя наконт неаператыўнай пастаўкі абменнай літаратуры. Але кошт паштовых перасылкаў за мяжу перавышае фінансавыя магчымасці бібліятэкі і таму мы не заўсёды маем магчымасць своечасова выслаць заказаную літаратуру. Безупынным рост цен на друкаваную прадукцыю, рэзкае павелічэнне паштовых выдаткаў, хранічны недахоп бюджэту бібліятэкі зводзіць да нуля нашы намаганні, каб належным чынам праводзіць кнігаабмен, і не даюць магчымасці пашыраць кнігаабменныя сувязі. Каб выйсці з гэтага становішча, якое можна характарызаваць як інфармацыйны вакуум, ЦНБ праведзена валізарная работа: устаноўлены кантакты з Амерыканскай асацыяцыяй садзейнічання навуцы, з Міжнародным навуковым фондам, фондамі еўрапейскіх дзяржаў. У выніку гэтага з 1993 года ў бібліятэку паступае 210 назваў навуковых часопісаў амерыканскіх выдавецтваў, у тым ліку "Chemical Abstracts" коштам 20000\$. Праз Міжнародны навуковы фонд аформлена падпіска на 123 назвы навуковых часопісаў і на 80 назваў — праз фонды еўрапейскіх дзяржаў.

Міністэрства адукацыі Германіі выдзеліла ЦНБ АНБ 200 тыс. марак на закупку навуковай і даведачнай літаратуры. Для адбору

літаратуры былі задзейнічаны вядучыя спецыялісты інстытутаў АН. Такім чынам, фонды ЦНБ папоўніліся 700 экзэмплярамі навуковай нямецкай літаратуры. Атрыманая літаратура экспанавалася на арганізаванай у ЦНБ выстаўцы і выклікала вялікую цікавасць нашых вучоных. На працягу мінулага года па гуманітарнай дапамозе з Германіі паступіла звыш 5000 экзэмпляраў замежных навуковых кніг. Бібліятэка ўстанавіла сувязі з амерыканскім абменным фондам у Кліўлендзе і летась у жніўні атрымала каля 5000 экз. навуковых выданняў і часопісаў. 2000\$ за перасылку літаратуры было аплачана фондам Сораса.

Праграмы кніжнай дапамогі можна ўспрымаць як інвестыцыйныя праекты, скіраваныя ў будучыню. Бясспрэчна, яны даюць магчымасць для супрацоўніцтва, садзейнічаюць узнікненню даверу, набыццю вопыту. І ўсё ж гэта праграмы бедства. Мы вельмі ўдзячны нашым зарубежным калегам, якія прыйшлі на дапамогу бібліятэцы.

Цэнтральная навуковая бібліятэка АН Беларусі — буйнейшая навуковая бібліятэка рэспублікі — з 1991 года не мае валютнага фінансавання і вымушана адмаўляцца ад выгадных прапаноў замежных выдавецкіх фірм падпіска на навуковыя перыядычныя выданні нават з 90% скідкай.

Інвэстам і гарантам бібліятэк такога рангу, як Нацыянальная бібліятэка, Цэнтральная навуковая бібліятэка АН Беларусі, можа быць толькі дзяржава. Але сёння, як дарэчы, і ў мінулыя часы, улады і культура па-ранейшаму размаўляюць на розных мовах. Лічыцца, што спачатку трэба накармаць народ, а ўжо потым думаць аб духоўнасці. Накарміць народ і вырастаць, зберагчы, адродзіць культуру — задачы раўназначныя. З першай задачай пагодзіцца амаль што ўсе, у адносінах да другой — будучы апанты. Але варты адзначыць, што аб прырытцце духоўнасці заўважаюць людзі самай нізкаплатнай прафесіі — бібліятэкары, якія жыўць на мяжы беднасці.

Годнасць дзяржавы не адрозніць без культуры і ведаў. А культура і веды пачынаюцца з кнігі, бібліятэка ж з'яўляецца адным з галоўных каналаў іх распаўсюджвання. Для таго, каб падняць бібліятэку на належны ўзровень, забяспечыць яе прававую абарону, патрэбны законы. "Закон аб бібліятэчнай справе" ўжо на працягу некалькіх гадоў ніяк не можа трапіць на парадак дня сесіі Вярхоўнага Савета.

Адсутнічае інфармацыйная палітыка ў рэспубліцы. Час ад часу выстаўляецца лозунг — "Інфарматызацыя грамадства", пры гэтым акцэнт ставіцца на тэхнічныя і транспартныя сродкі інфармацыі, але ж гэта праблема вырашае толькі на 20%. Інфармацыйныя рэсурсы застаюцца па-за межамі ўвагі.

Інфарматызацыя грамадства, а значыць, і культуры — непазбежная перспектыва і залаты век бібліятэк яшчэ не наступіў. Ён не ў мінулым, ён у будучыні. Толькі, на жаль, яшчэ невядомы тэрміны яго прыходу.

С. ЕМЯЛЬЯНАВА,
намеснік дырэктара па навуковай рабоце

Марцін КОЎЗКІ

ДОЛЯ ПРАЎДЫ

Згодзен, зашмат гэтага "неда": недабор, недавага, недавыпуск, недавырабка, недавыручка, недагроз, недагрэў, недадача, недаліў, недамер, недапелі, недаплата, недасеў, недаўлік. Але ж хапае і "пера": пераварка, ператочка, перавыбары, перавыданне, перагаласоўка, перадазел, перадопыт, перазапіс, пераздача, перакамісанне, перамер, перасуд, ператрактоўка, пераафарбоўка, перазахаванне, пераацэнка, пераштэмпеляванне. Жыць можна!

Апрасціліся нашы фундатары, адчулі неў чалавечы, скінулі шапкі андатравыя, панадзявалі кашчэны. Ці будзе ён даўгавечны, гэты перыяд кашчэны?

Пісьмо ў пракуратуру. Я быў "чайнаком" у Швецыі і там па дурасці "грымнуў", і мяне па нейкай канвенцыі пераправілі на радзіму. А ў Швецыі турмы з тэлевізарамі, а ў Швецыі ў

турмах выхадныя, а ў нас тут неба шызае і нары трайныя. Вы ўмовы нашы самі ведаеце, не кажу ўжо, што кормяць па-свінску, дык ці нельга мяне зноў у Швецыю, адбываць па месцы злачынства?

"Не пішацца, — скардзіўся Валодзя Караткевіч, найталенавіцейшы мастак, — ды вае, і радок не выходзіць, пішацца, бы не так". Дзівіцца гэтай незадаволенасці сабою ў творцы, што ўмеў працаваць залоем, воль каб іншыя так.

— Глыбіня падзення залежыць ад вышыні ўзлёту, — кпіла з пілатаў пяхота. — А вам, каб зваліцца, хапае сумэта, — смяяліся пілоты. У гэтай гісторыі няма алегорыі: лятаюць пілоты, а спатыкаецца пяхота.

Вандэйская хроніка. Як паведамлілі газеты, у валютным адзеле Забалачанскага універ-

сама звольніліся ўсе прадаўцы. "Абрыдла дагаджаць пакупнікам, усміхацца, казаць "дзякуй" за пакупку, нас гэтакі не вучылі", — заявілі даячаты. Працаваць у шкодным адзеле згадзіліся толькі члены рэлігійнай секты "Браты і сёстры", нядаўна ўтворанай у абласным цэнтры.

Пазваніў па нумары, які давалі ў рэкламе. "Памылка, — казалі на тым канцы дроту, — гэта не нумар тэлефона, а цана, па якой ён прадаецца. Спяшайцеся, аднак, нумар можа стаць смязічным".

З народнага. Жлукта жлукту пытае: "Ты мяне паважаеш?" — "Не тое слова, лабузя, я табой ганаруся!"

— Прэш на Парнас? — А што цяпер Парнас — ні ордэна, ні чыну, ні кілбас. Раблю для выдавецтва "Парнасекс", а гэта, брат, не хлеб нават, а кекс. Расстыраюць для шырокіх мас, і стане дача з відам на Парнас. — Мы не даходзілі да гэтага цынзізму. — Пра што ж пісалі вы — пра шлях да камунізму?

З народнага. Якія бацьчы сны? Лепш скулы, чымся грошы. Ачнуўся — ты харошы, а грошы — дзе яны?

— Сістэма кантрактаў, якая прэзідэнцім указам уводзіцца ў рэспубліцы, у галіне культуры, наколькі мне вядома, існуе ўжо тры гады.

— Не толькі ў культуры. У кнігавыданні, паліграфіі таксама. Іншая справа, што наспела аб'ектыўная неабходнасць перазаклучэння старых і заключэння новых кантрактаў, з'явілася шмат новых законаў, якія закранаюць пытанні працоўнай дзейнасці, адносін да маёмасці і кіравання ёю, магчымасці распарадкацца маёмасцю кіраўнікамі арганізацый і ўстаноў і адпаведнымі міністэрствамі. Акрамя таго, у сферы культуры да гэтага кантракты былі заключаны не з усімі кіраўнікамі.

— На які тэрмін заключаюцца кантракты?

— Мінімальны тэрмін кантракта — два гады, максімальны — зыходзячы з канкрэт-

Атэстацыя падштурхнула саміх кіраўнікоў на рашэнне праблем не толькі за кошт бюджэту, што натуральна, але і на пошук уласных шляхоў, уласных ініцыятыў. Такім чынам, атэстацыя прымусіла адчуць большую адказнасць. Не так часта даводзіцца начальнікам выходзіць на вочы калегіі, быць аб'ектам пільнай увагі сваіх калег. Гэта была свайго роду дысцыплінуючая акцыя.

— Своеасаблівы экзамен?

— Так, экзамен. Але хачу падкрэсліць, што атэстацыя дала разуменне: у абсалютнай большасці нашы кіраўнікі — кваліфікаваныя, кампетэнтныя людзі, якія хварэюць душой за справу (хоць гэта і збітая фраза, але адпавядае сапраўднасці). Акрамя таго, выявілася шмат аспектаў, пра якія належыць думаць самому Міністэрству культуры і друку (пра іх крыху ніжэй).

нікі засталіся самі па сабе або, як некаторыя, — у рэспубліканскай дырэкцыі эстрадна-цыркавога мастацтва. Гэтая ўстанова апошнім часам больш займаецца правядзеннем масавых мерапрыемстваў. Справа таксама патрэбная, такой структуры раней не было, але ў сённяшніх умовах ёй варта было б узяць на сябе функцыі і нейкага метадычнага цэнтра. Можна быць — з пашырэннем штату, з бюджэтным часткова фінансаваннем... Адным словам, ёсць пра што думаць.

— Мабыць жа, нямала задач задалі і працэсы раздзялення?

— На гэтым варта спыніцца асобна. Наконт прыватнага сектара былі і будуць дыскусіі. З аднаго боку, нельга ўсё аддаць сёння ў прыватныя рукі. Прыватызацыя ў культуры (а гэта свайго роду ідэалогія) не заўсёды дае магчымасць адэкватна трымаць творчы ўзровень. Калі гэтым шляхам пайсці, то я не

ў самой атэстацыі, і ў кантрактнай форме? Што ні кажыце, а справа для нас новая...

— Павінен шчыра і сумленна сказаць: не, няма. У нашай калегіі не толькі чыноўнікі з міністэрства, але і творчыя людзі. У складзе яе М. Казінец, І. Чыгрынаў, В. Тураў, М. Яромэнка (ці трэба прадстаўляць кожнага асобна?), а таксама М. Кавалеўскі, дырэктар выдавецтва "Беларусь", У. Наркевіч, галоўны рэдактар газеты "Звязда". Некалькі тыднёў засядалі з раніцы да позняга вечара, часам без перапынку на абед.

— Мне давялося прысутнічаць на адным з пасяджэнняў — дзе заслухоўвалі рэктараў вышэйшай школы — Я. Грыгаровіч, В. Шаранговіч, У. Скараходова. Вы літаральна закідалі іх пытаннямі, а што да самой калегіі, то актыўнасці штось не заўважыла...

— Усё залежала ад сферы інтарэсаў і ўзроўню інфармаванасці. Галоўнае, што ставіліся прынцыпова і ацэньвалі прынцыпова. Згадаю эпізод, калі гаворка ішла пра ансамбль "Харошкі". Там цяжкая вельмі сітуацыя, іх аркестр цалкам выязджае ў Амерыку на сталую працу. За гэтым фактам бачыцца не толькі лёс канкрэтнага калектыву, але і паўстаюць пытанні нарматыўнай базы. Дзяржава стварала ўмовы для працы, дык пэўная адказнасць павінна быць і перад дзяржавай...

— Нешта вы, Анатолий Іванавіч, хінецца да эстрады. Ніяко гэта самы цяжкі зараз у культуры ўчастак?

— На сённяшні дзень — так, бо ён быў амаль што безгаспадарчым. Пасля гарацых дыскусій вакол "Харошак" мы вырашылі, што нейкім чынам трэба шукаць абарону творцаў і творчых калектываў, бо ад'езд таленавітых людзей іх можа проста паралізаваць.

— Кантракт звычайна прадугледжвае адказнасць абодвух бакоў...

— Гэтая форма і больш дэмакратычная, і больш цяжкая для таго, хто наймаецца на працу. Яе можна было б пашырыць і на радавых супрацоўнікаў, аднак у асяроддзі творчых людзей не ўсё яе, думаю, падтрымаюць (па розных зноў жа прычынах). Самы вялікі недахоп — немагчымасць вар'іраваць аплату працы. Яна вызначаецца толькі пэўнай тарифнай сеткай. Працуе, дарчы, камісія па гэтых пытаннях пры Кабінеце Міністэрства, там уцямнае наш першы намеснік міністра У. Гілеп, а якое будзе рашэнне — пабачым.

Кантракт, на мой погляд, — гэта перш за ўсё ўмовы аплаты. Калі б знайшлі такую формулу — выдатным людзям аплачваць за выдатную работу, — тады ў творчым асяроддзі такая форма была б успрынята больш адэкватна. Мушу канстатаваць, што ў сферы культуры аплата сёння на апошнім месцы. Пасля нас — сацыяльнае забеспячэнне, перад намі — адукацыя, ахова здароўя, фізкультура і спорт. І нават у самой культуры ёсць падзел: работнікі непасрэдна культуры маюць больш высокую зарплату, чым работнікі прафесійнага мастацтва. Вось чаму мы маем адток людзей і ў блізкае, і ў далёкае замежжа. За апошнія тры гады мы страцілі каля 30 чалавек, перш за ўсё з філармоніі. Калі, не дай Бог, страцім калектывы — аднаўляць культуру прыйдзецца доўга-доўга. І пра гэта ішла гаворка пры заключэнні кантрактаў, і пра гэта наш клопат. Галоўнае, на што мы нацэльваем кіраўнікоў, — увага да людзей, маральная і матэрыяльная іх падтрымка.

Гутарыла Г. КАРЖАНЕЎСКАЯ

ГАЛОЎНАЕ — УВАГА ДА ЛЮДЗЕЙ

ГУТАРКА З МІНІСТРАМ КУЛЬТУРЫ І ДРУКУ АНАТОЛЕМ БУТЭВІЧАМ

най сітуацыі. Але паколькі міністэрства ў аб'яднаным выглядзе працуе толькі год, мы вырашылі перад заключэннем кантрактаў правесці своеасаблівую атэстацыю кадраў. Гэта, мабыць, наша новаўвядзенне. Практычна ўсе кіраўнікі падпарадкаваных нам прадрываў і ўстаноў трымалі абарону сваіх праграм дзейнасці на калегіі.

— У якой форме праходзіла атэстацыя?

— Кіраўнік на пасяджэнні калегіі дакладваў пра справы ў сваіх калектывах, пра асноўныя праблемы і як ён бачыць іх вырашэнне (што было самым галоўным). Бо сёння ўсе жывуць цяжка, і толькі скардзіцца і апеляваць да міністэрства было б несправядліва. Пасля кароткай справаздачы — заключэнне намесніка міністра, які курыруе тую ці іншую сферу, потым пытанні да прэтэндэнтаў і рашэнне: рэкамендаваць або не рэкамендаваць на заключэнне кантракта. Формула заключэння заставалася ранейшая: падпісвае міністр, з аднаго боку, з другога боку — той, хто наймаецца на працу.

— Што чакалася ад атэстацыі і што дало яе правядзенне?

— Адбылося больш глыбокае знаёмства калегіі са сферай. На нас абрынулася мноства праблем, пра якія, можа, не ўсе і ведалі. Нагадаю, што ў нас сфарміравана новая калегія, як аб'ядналіся міністэрствы. І я, як новы чалавек у культуры, і намеснік, якія раней курыравалі толькі культуру, пачулі пра ўсю сферу — выдавецтвы, паліграфія, кніжны гандаль... Каля 80-ці кантрактаў належала заключыць, і кожнага трэба было выслухаць, высветліць стан спраў.

— Мы, здаецца, падышлі да вынікаў: ці з усімі заключаны працоўныя кантракты?

— Не, не з усімі. Адны адназначна рэкамендаваліся да працы, другім было адмоўлена ў сувязі з рознымі прычынамі: хто па ўзросце, хто па залучанасці спраў... Былі і такія, каму калегія рэкамендавала мець больш дакладны план дзейнасці на бліжэйшую перспектыву. На жаль, многія выходзілі на калегію без такога плана — што яны збіраюцца рабіць у сённяшнім становішчы ў структуры, ім падначаленай. Пры падпісанні кантрактаў, заўважу, мы дадаткова слухалі людзей. Такі падыход меў карысць: кожны прыйшоў ужо з праграмай дзейнасці. Нават тыя, што не бачылі раней рэальных шляхоў выйсця, знайшлі канкрэтныя падыходы, напрамкі. З дапамогай калегіі, вядома.

— Якое падраздзяленне падалося вам найбольш укамплектаваным, моцным у сэнсе кіраўнічых кадраў?

— Не хацеў бы некага выдзяляць, бо ў цэлым, як я сказаў, усе на сваім месцы, людзі не толькі слова, але і справы, прафесіяналы.

— Ну, і чым жа азадчылі вас рэктары і дырэктары, якія праблемы прадсталі непасрэдна перад міністэрствам?

— Звернемся, напрыклад, да эстрадных калектываў, якія апынуліся адзін за адзін з усімі вытворчымі і творчымі цяжкасцямі. Самі іх кіраўнікі просяць, каб мы нейкім чынам заняліся творчай ацэнкай, падтрымалі метадычнай дапамогай. На жаль, не аказалася структуры, якая б сёння ў рэспубліцы займалася эстрадай. Філармонія стала чыста філарманічнай установай і займаецца высокім, скажам так, мастацтвам, а эстрад-

ўпэўнены, што выходзіла б сур'ёзная прадукцыя, скажам, у кніжных выдавецтвах. Мы ж бачым: ёсць 10 дзяржаўных і 800 недзяржаўных выдавецтваў, і хто з іх выпускае сацыяльна-неабходную літаратуру? Дзяржаўныя. А калі адпусціць іх "на волю", ці мелі б мы аддачу? Тое самае ў галіне кінавытворчасці, кінапаказу... Мы ведаем, якія ідуць кінафільмы, відэафільмы, а пусціць іх на самацёк...

З другога боку, ужо няма і не павінна быць жорсткай рэгламентацыя дзейнасці. Ніхто не забараняе шукаць, эксперыментаваш. Кніжны гандаль возьмем, ён у вельмі складанай сітуацыі. Магазіны плацяць такую высокую арэндную плату, такія нясуць выдаткі за ўтрыманне, што гэта з'ядае ўсе сродкі, атрыманыя за продаж кніг. Думаем, што магло б быць акцыяніраванае таварыства — напрыклад, кніжнага гандлю і выдавецтваў — з уласнымі фірменнымі магазінамі. Тое ж самае і па "Саюздруку". Можна пачаць акцыяніраваць на ўзроўні абласцей, каб яго аддзяленні маглі працаваць лепш і больш эфектыўна, пры захаванні — абавязковая ўмова — профільнасці.

Такі востры клубок праблем, якія трэба вырашаць у новым годзе. На далёкую перспектыву мы не надта арыентуемся, бо яно лягчэй за ўсё — будаваць папярковыя замкі, як камунізм праз 20 год. Сёння трэба! Таму і мэта на калегіі ставілі, і кіраўнікоў арыентавалі, і праграму на 1995 год распрацоўваем — што канкрэтна трэба зрабіць у сферы кінамастацтва, выдавецкай дзейнасці, паліграфіі, музейнай справы...

А важней за ўсё — захаваць калектывы.

— А ці няма пэўнай долі фармалізму і

Пашта

ГАВАРЫЦЬ ПА-БЕЛАРУСКУ РОБІЦЦА НЕБЯСПЕЧНЫМ, альбо АДНО ПЫТАННЕ ПРЭЗІДЭНТУ

Я, мая сям'я і многія з нашых блізкіх сяброў ад нараджэння гаворым па-беларуску. Гэта не даніна модзе і нават не нейкія непарушымыя прынцыпы: адмовіцца ад мовы сваіх бацькоў для мяне раўналежна, як страціць пачуццё ўласнае годнасці, апаганіць магільны продкаў. Гаварыць па-беларуску па-за сценамі ўласнае хаты заўсёды было няпроста. Гэта выклікала павышаную цікавасць, насмешку, недаўменне і розныя недарэчныя пытанні. Так было яшчэ ў брацкаўскія часы, калі па-беларуску гаварылі адзінкі. Сёння ж сітуацыя змянілася — па-беларуску гавораць многія. Але аказалася так, што сёння, гаворачы на сваёй роднай мове, ты рызыкуеш сутыкнуцца з адкрытай абразай і нават пагрозамі.

Месяц таму мая блізкая знаёмая Марыя А. расказала мне жахлівую гісторыю, у якую яна трапіла з-за беларускай мовы. Каля дзясці гадзін раніцы, сустрэўшыся са сваёй

сяброўкай, яны прыселі пагаварыць на лаўку ў невялікім скверы па вуліцы Захарова, на супраць стаматалагічнай паліклінікі. Да іх падышоў мужчына і пачаў умешвацца ў гаворку. Марыя А. вельмі далікатна папрасіла яго не перашкаджаць, бо ў іх з сяброўкай вельмі мала часу і шмат чаго ім трэба яшчэ абгаварыць. На жаль, усю гэтую сваю вельмі вую тыраду яна сказала па-беларуску. І гэтая мова выклікала ў незнаёмца дзіўную рэакцыю — ён пачаў выкрываць брудную ляянку, пагражаць жанчыне нажом і прымусіў яе папрасіць у яго прабачэння на рускай мове і паабяцаць больш не гаварыць па-беларуску. Перападоханая жанчына зрабіла ўсё, як ён казаў, хоць гэтага ёй і вельмі не хацелася. Але што яна магла зрабіць? Міліцыянера ж побач не было, а якая жанчына адважыцца ўступіць у бойку з мужчынам? Гэты выпадак вельмі ўзрушыў мяне сваёй агіднасцю. А неўзабаве сутыкнулася і сама з нечым падобным.

На днях, а палове шостага вечара, забраўшы дзіця з садка, я падышла да тэлефона-аўтамата, каб пазваніць сваёй знаёмай. Калі я пачала гаварыць, мужчына, што стаяў ля суседняй кабіны, раптам брудна вылаяўся і закрычаў: "Говори по-русски, колхозница!" і зноў брудная ляянка. Усё гэта ў прысутнасці пціягадовага дзіцяці. Я моўчкі знесла абразу, бо што ж я магла зрабіць, усведамляючы сваю поўную безбароннасць перад яго грубай сілай і нахабствам. Мужчынам прасцей — яны могуць пастаяць за сябе і свой гонар. А як быць у падобных сітуацыях нам, жанчынам? Бо выглядае, што падобныя абразлівыя выпадкі робяцца ўжо не выключэннем, а правілам.

Вось ужо некалькі дзён я думаю аб тым, як магло так стацца, што мне ў сваёй краіне, на радзіме, стала небяспечна гаварыць на сваёй мове. Хто ў гэтым вінаваты? Ёсць жа нейкія агульнаграмадскія чыннікі, што пра-

вакуюць неадкаваных цёмных людзей на праявы жывёльнага шавінізму. Прапагандысцкая дзейнасць Славянскага сабора ці якіх іншых нацыяналі-шавіністычных партый, назваў якіх, на жаль, ці, на шчасце, я не ведаю? А, можа, зняважліва-грэблівая адносіны самога прэзідэнта да мовы сваёй дзяржавы? Ці што іншае?

Але мне хацелася б ведаць, як бы паводзіў сябе наш шановны прэзідэнт і нашы парламентарыі, якія прымаюць законы, няздольныя абараніць чалавека ў сваёй дзяржаве, калі б на месцы Марыі А. альбо мяне аказаліся іхнія жонкі альбо іхнія дзеці?

ГАЛІНА Г.

г. Мінск

Р. С. Прашу шановную рэдакцыю не называць майго прозвішча, як і прозвішча майго знаёмай, бо цяжка яшчэ раз перажываць знявагу.

АПЕРАТЫЎНА І ...
"У КАПЦЮРОХ
ГПУ"

Выдавецтва "Мастацкая літаратура" апошнім часам практыкуе сапраўды аперацыйны выпуск некаторых кніг. У шэраг іх трапіла і аповесць Францішка Аляхновіча "У капцюрох ГПУ" (пры публікацыі захавана адметнасць арыгінала). У "МЛ" пастараліся, каб згаданы зборнік з'явіўся на паліцах кнігарань. Але, зборнік, бо дзякуючы ўкладальнікам А. Жынкіну і Ю. Чудзіну пад адной вокладкай сабраны, акрамя аповесці, і іншыя матэрыялы.

Трэба адзначыць грунтоўную працую А. Бяляцкага "Бо лёс быў наш — мук доўгі, вечны шлях...", у якой падрабязна прасочваецца жыццёвы і творчы шлях Ф. Аляхновіча, які ў свой час найперш быў вядомы як драматург. Дарэчы, А. Бяляцкі стаў ці не адным з першых, хто некалькі гадоў назад на старонках "Маладосці" вярнуў з небыцця імя гэтага, безумоўна, таленавітага аўтара.

Ёсць у зборніку і пасляслоўе А. Дышлэвіча — "Пачатак "гулагаўскай" тэматыкі". Як бачна з назвы, згаданая аповесць прачытаецца ў кантэксце іншых твораў беларускай літаратуры (ды і журналістыкі!), у якіх праўдзіва расказваецца пра жахі, перажытыя ахвярамі таталітарнай сістэмы.

Акрамя таго, у кнігу ўвайшла нататка К. Езавітава "Францішак Аляхновіч — сам аб сабе", у якой аўтар згадвае, як "у красавіку 1942-га, амаль за год да 60-годдзя Францішка Аляхновіча, звярнуўся... да яго з просьбай, каб ён напісаў для беларускае прэсы сваю аўтабіяграфію". Аўтабіяграфія так і не была напісана, а вось колькі дакументальных наваў, аб'яднаных назвай "Замест аўтабіяграфіі — крыху ўспамінаў" з'явіліся. Яны і прапануюцца чытацкай увазе.

Да ўсяго кніга няблага праілюстравана рэдкімі здымкамі (падбор фоталіюстрацый А. Жынкін).

З. В.

ЖЫЎ-БЫЎ
"ЭЛЕКТРЫЧНЫ
ЧАЛАВЕК"

Менавіта "электрычным чалавекам" называлі ў пачатку нашага стагоддзя навукоўцы свету беларускага памешчыка Якуба Наркевіча-Ёдка, які ў сваім майнтку Наддніман (цяпер мяжа Уздзенскага і Капыльскага раёнаў) праводзіў шматлікія доследы з электрычнасцю. Ён раней за знакамітага А. Папова змог перадаць сігналы на адлегласць, а тым самым па сутнасці з'яўляецца вынаходнікам радыё; будаваў маланкаадводны, выкарыстоўваў электрычнасць для лячэння хворых у санаторыі, які пабудоваў у Надднімане. У 1900 годзе на міжнародным кангрэсе Я. Наркевічу-Ёдку было прысуджана ганаровае званне "прафесара электраграфіі і магнетызму". А пасля пра вучонага (хіба ж здзіўляцца таму?) незаслужана забыліся. Толькі дзякуючы краязнаўцу У. Кісялёву імя Я. Наркевіча-Ёдка было вернута з небыцця. Цяпер жа пра яго з'яўляецца ўсё больш публікацый. Адна з іх — у дванаццатым нумары часопіса "Дело" ("Восток-Запад"). "Электрычны чалавек" з берагоў Нёмана — так называў свой чарговы гістарычны нарыс пад рубрыкай "Беларусы" не нязменны вядучы Уладзімір Арлоў.

Што ж, гэта застаецца толькі вітаць, таму што згаданы часопіс, як вядома, ідзе і за межы нашай дзяржавы. Ведаем мы пра Я. Наркевіча-Ёдку — даведаюцца і іншыя!

ДЫХАННЕ
САМОЙ
ГІСТОРЫІ

Яе ў Наваградку адчуваеш ці не на кожным кроку. Але адна справа ў думках вяртацца ў мінулыя часы і зусім іншая — хадзіць вуліцамі, якія носяць імяны тых, хто ў розныя часы рупіўся дзеля будучыні Бацькаўшчыны. На жаль, да нядаўняга часу горад тут мала чым мог пахваліцца. У Наваградку, як і ў іншых населеных пунктах, пераважалі "абавязковыя" назвы вуліц. Цяпер жа адна з іх атрымала імя слаўтага беларускага першадрукара, мысліцеля, чалавека з сусветным імем Францішка Скарыны, у назвах іншых увекавечана памяць аб знакамітых земляках, ці тых, хто жыў і працаваў у Наваградку, — Ігнація Дамейкі, Уладзіслава Сыракомлі, Уладзіслава Дыбоўскага, Іахіма Храптовіча, Янкі Нёманскага. Ёсць тут і вуліца Міхала Клеафаса Агінскага.

26 студзеня міне год, як не стала Алеся Міхайлавіча Адамовіча.

Аднойчы на канферэнцыі ў Акадэміі навук ён гаварыў пра страх і боль. Што натуральная рэакцыя чалавека — закрывацца, уцякаць ад непрыемнасцей, заціскаць верад у душы. Але патураць інстынкт у такіх выпадках нельга, нават згубна. Калі мы хочам мець будучыню, то ўжо сёння нам неабходна ісці насустрач любым. выпрабаванням.

Сам Алеся Адамовіч быў з тых, хто не саступаў, не хаваўся, не супакойваўся. А яму, пісьменніку, ягоны беларускі ды савецкі, партызанскі ды "шасцідзсятніцкі" лёс шмат балючага наканаваў. Прыгадваючы зробленае Алесем Адамовічам, як бы і не ўяўляеш звычайнага, лёгка даступнага чалавека, якога, вядома ж, глыбока раніла пастаянная траўла — і саматужная, і вялікадзяржаўная. Аднак ён умеў жыць сапраўднымі, вялікімі праблемамі. Больш, чым за сябе, яму балела за праўду і справядлівасць, за Коласа, Чорнага, Гарэцкага, за Васіля Быкава, за ўсю абкарнаную падцензурную літаратуру. Яго не адпускала трагедыя людзей, якіх палілі жывымі ў беларускіх вёсках і катавалі голадам у леныградскай блакадзе. І як шкада, што пра ўсё гэта мы ўжо гаворым у мінулым часе..

ЁСЦЬ АБСАЛЮТЫ

ДАЎНЯЯ ГУТАРКА З АЛЕСЕМ АДАМОВІЧАМ

Мы з сяброўкаю ў гасцях у Алеся Адамовіча. За вокнамі ягонай мінскай кватэры — вясна 1981 года. Мы распытваем пра кнігу "Карнікі" (хутка абарона дыпламаў). І ён вядзе гутарку з двюма дзеўчынкамі, далікатна папраўляючы нашыя запытанні.

Ужо з "Хатынскай аповесці" можна было даведацца, хто Хатынь спаліў — "інтэрнацыянальны" батальён Дзірлевангера плюс 118-ты ўкраінскі батальён, які стаў у Пleshчаніцах. Але толькі пасля "Карнікаў" у маёй шкалярскай галаве адбылося нарэшце істотнае прасвятленне: перад тым усе карнікі — фашысты, уласаўцы, гітлераўцы, — здаецца, ад пачатку свету былі злітыя ў адно абстрактнае паняцце-вобраз — вораг, кат майго народа, чужак...

Новая кніга Алеся Адамовіча паказала канкрэтнага ката, нават больш — амаль дакументальнага ката. Былога савецкага настаўніка, палітрука, калгасніка.

Не сказаць, каб да А. Адамовіча зусім не было чуваць пра судовыя працэсы над былымі карнікамі; малявала "бобікаў" і ранейшая ваенная проза. Але па-за межамі афіцыйнага патрыятызму напісаны быў хіба толькі быкаўскі Рыбак: чалавек, які змушана, не жадаючы таго, ды ўсё ж стаў у паліцэйскі шэраг. Там, дзе В. Быкаў паставіў кропку, пачаў А. Адамовіч.

Што прымусіла яго звярнуцца да гэтай тэмы? І як узнікла задума кнігі "Карнікі"? Уключым стары магнітафонны запіс, прыгадаем, што гаварылася Алесем Міхайлавічам.

— Што прымусіла? Ну, тое, што гэта стала ўжо занадта рэальнай і звычайнай з'явай XX стагоддзя.

Вядома, што да таго часу, калі пасля рэвалюцыі ў Расіі сталі вешаць людзей ва ўсіх гарадах, расстрэльваць ці вешаць сялян за бунты, — катані былі адзінкі ці дзесяткі. Які ні быў жорсткі апарат царскі, расійскі, ён не быў падрытаваны да такой працы, справы; у ім не хапала катаў, не хапала людзей от гэтай працы. І сталі заманьваць, павышаючы стаўку; спачатку плацілі па сто рублёў, па-мойму, і трэба было гэтых катаў вазіць з Масквы кудысьці ў Кіев, з Кіева — у Адэсу... І раптам паявілася аб'ява ў адной газеце, нехта там заяўляе, што ён можа за 75 рублёў асігнацыямі гэтую работу рабіць... Талстой прачытаў, і яго страшна спалохала гэта: як падае чалавечая істота!

Бачыце, здавалася, жорсткі быў свет, але ўсе саромеліся працы ката. Ненавідзелі людзей, якія выконвалі яе, дзяцей палохалі імі.

І раптам наступіў дваццаты, наш бласлаўлёны век, дзе гэтая праца стала звычайнай. Яе пачалі перадаваць ужо не спецыяльным нейкім людзям, а больш шырока — спецыяльным арганізацыям, потым і войскі сталі яе рабіць — самыя нармальныя непадрытаваныя дзевятнаццаці-дваццацігадовыя хлопцы. Як у Сангмі. У В'етнаме: і не думалі яны гэтую Сангмі нішчыць. А потым ім сказалі, і яны знішчылі. Як немцы ці не немцы ў нашых вёсках...

І калі ўсё гэта так, дык не пісаць, не думаць, не разважаць пра гэта літаратура не мае права.

Як узнікла задума кнігі? Наколькі я помню, штосьці я пачаў накідаць яшчэ ў 71-м годзе, калі заканчваў "Хатынскую аповесць" і мы пачалі запісваць "Я з вогненнай вёскі...". І вось тут два моманты — мабыць, тыя самыя першапачатковыя.

Калі мы ездзілі (з Я. Брылём і У. Калеснікам па спаленых вёсках Беларусі. — Л. К.), то вельмі ўразіла ў гаворках з людзьмі, што яны быццам у нас пытаюць, і ў вачах, і ў голасе ўвесь час нейкае запытанне: "А ці праўда, што гэта было?" Яны як бы да гэтага часу не вераць, што з імі такое маглі рабіць, што такое магло рабіцца: "Ды што ж гэта за людзі, ды гэта ж звяры, а не людзі!" Як Ганна Булава, што ўсё спрабавала неяк сабе і нам растлумачыць, што гэта за істоты такія.

У нашай кнізе мы не вельмі рашаліся шырока і ўсур'ез адказаць на іх пытанне; мы зрабілі гэта больш публіцыстычна: там ёсць раздзел, што такое фашысты, фашызм.

Я спрабаваў сказаць наогул пра чалавека, homo sapiens. Але як толькі мы пачалі ездзіць, запісваць людзей для кнігі "Я з вогненнай вёскі...", я адчуў, што для мяне ўжо вельмі важна адказаць сабе самому, не маючы на ўвазе нейкі твор: што ж за псіхалогія ўсё-такі ў людзей, якія вольны гэта рабіць?

Ну і быў тут чыста эмацыянальны штуршок... Калі вельмі пачынаюць дабівацца ў

аўтара, што ж было першапачатковым, дык чалавек раптам успомніць нейкую варону на снезе; ці, як у Талстога, — помніце, "Анна Карэніна", — нейкая рука тонкая, жаночая... Нешта такое павінна быць чыста эмацыянальнае.

Ну дык вось, такім штуршком было тое, што мы ўжо ў першых запісах раптам адкрылі для сябе адну асаблівасць, якую медыцына даўно ведае, ды, аказваецца, і гісторыя ведае.

(Цяпер мне палалася ў рукі адна элементарная брашура, і я адчуў, што я не ведаў самых звычайных рэчаў, а мы іх адкрылі, запісваючы нашых жанчын.)

Алеся Адамовіч і Аляксандр Салжаніцын у нумары гасцінцы "Масква" ў канцы 60-х гадоў. Быў і трэці ўдзельнік сустрэчы — Васіль Быкаў, які і зрабіў гэты здымак.

Аказваецца, чалавек засынае, калі даецца звышнагрузка на яго псіхіку. Ідзе ахоўная рэакцыя, нейкае ўнутранае тармажэнне, і чалавек засынае, хаця б, здавалася, такое вакол яго і з ім творыцца, што ён павінен увесь мабілізавацца, каб абараніцца, ратавацца. А ён замест таго падае і спіць. І гэта законы псіхікі, псіхалогіі; калі чалавек не зробіць гэтага, ён проста з глузду з'едзе, проста сарвецца псіхіка яго.

(Я, дарэчы, у той брашуры прачытаў, што так было і з Напалеонам, ён заснуў, па-мойму, перад Аўстэрліцам.)

Спачатку мне здавалася, па першых расказах, што толькі з дзецьмі так (у іх найбольш слабая псіхіка), з жанчынамі... А потым аказалася, што і з мужчынамі такое ж было.

І я помню, мне падумалася: а што калі паспрабаваць напісаць такую рэч, дзе былі б адны сны? Сны Гітлера, сны жанчыны, якую забіваюць... У мяне ўзніклі напачатку два паралельныя рады, дзве паралельныя лініі: жанчына, якая ёсць тут у аповесці, і Гітлер у снах, сны Гітлера. Вось гэта, помню, у 72-м годзе я і запісаў.

На пытанне, чым абумоўлена ўвядзенне "жыўцом", напрамую дакументаў і публіцыстыкі ў тэкст "Карнікаў", Алеся Міхайлавіч адказаў: "Абумоўлена самым характарам работы над гэтай кнігай".

— Рабілі мы "Я з вогненнай вёскі...", потым "Блакаднай кнігай" займаўся. А над тымі сваімі першапачатковымі запісамі я не працаваў далей, куды ісці — не ведаў. Потым, калі канчалі ўжо "Я з вогненнай вёскі...", мы з Брылём папрасілі ў Кузьміна дазволіць заглянуць у матэрыялы працэсаў (судовых, 1963 года і пазней, над карнікамі. — Л. К.). І вось мы два месяцы хадзілі туды з Брылём і чыталі, папку за папкай, сведчанні людзей, якія перажылі ўсё гэта, і тлумачэнні, адказы саміх карнікаў, падсудных, і суда, і пракурора, і ўсё, усё гэта мы чыталі.

Я тады не вельмі ведаў, ці буду я пісаць, ці не буду, але нейкія рэчы мяне ўжо патрэслі настолькі, што я іх выпісаў. Там, на жаль, яны без магнітафона абыходзіцца: проста сядзіць пратакаліст і запісвае, таму вельмі цяжка вывудзіць адтуль тое, што патрэбна для літаратуры — жывое, эмацыянальнае... Таму прыходзілася чытаць, пераварочваць горы матэрыялу.

Так што я імяна праз дакументы ішоў да гэтай аповесці, і ўсе амаль характары, якія там ёсць, узяты з дакументаў. І Туліга, і Мураў'ёў, і Мельнічэнка, і асноўныя — Белы і Сураў. Сурава прозвішча было Суркоў на самой справе, і ён палітрук быў у арміі...

Што да Гітлера, то тут мне дапамагалі паездкі ў ФРГ, у ГДР, пошукі ў гэтым кірунку. Ну, і адвядзена Дзірлевангер — таксама асоба непрыдуманая, вядомая асоба для Беларусі. Наколькі можна было, я выкарыстаў тыя дакументы, да якіх іншыя не мелі доступу.

Можна лічыць, што Алеся Адамовіч напісаў сваю кнігу выключна ў форме ўнутраных маналогў, сноў, трызненняў, бо і дакументы, і публіцыстыка, уключаныя ў тэкст, робяцца па-мастачку актыўнымі толькі ў судзнесенасці з імі — тымі псіхалагізаванымі формамі, якія перадаюць разуменне, пацудоўства, інстынктывна-прымітыўныя псіхічныя працэсы, што адбываюцца ва ўнутраным свеце асноўных персанажаў кнігі, забойцаў з карнага ба-

талёна Дзірлевангера. Такім чынам Алесь Адамовіч адказвае сабе і нам на тое самае пытанне: што гэта за ўнутраны свет, за псіхалогія такая — чалавек, які страляе ў галоўку толага хлопчыка, што сядзіць перад ім жабянткам, “жалоціцца ўсімі пазванкамі, і просіць, плача: “Дзядзя, хутчэй!”

— Сярод забойцаў было многа, нават вялікі працэнт людзей проста са зрушанай псіхікай, садыстаў і г. д.; а якія й не былі, дык сталі псіхамі, што сябе задурманьвалі гарэлкай, чым заўгодна. Гэта было. Гэта праўда, але гэта не прадмет для мастацтва, для даследавання.

Мяне зацікавіла іншае. Пасля вайны, як вядома, былых карнікаў прывозілі судзіць, — не немцаў, а тых, што ў нас жылі тут (стаішыся. — Л. К.), так сказаць, з нашага племя людзей. Дык вось, для жонкі, для суседзяў, для тых, з кім працавалі, — яны нічым не адрозніваліся. І ніхто не мог нават падумаць, што гэта вось якія людзі. Гэта і было самае страшнае. У Дзядкова (И. Дедков. Плата за жыццё. “Літэратурнае обозрение”, 1980, № 6. — Л. К.) вельмі дакладна сцвярдана гэтая галоўная думка: самае страшнае не тое, што яны фашысты-расфашысты. А што яны людзі таксама, што гэта ў чалавеку можа ўмяшчацца.

Гэтыя людзі — і Мураўёў, і Мельніцкі, і Тупіга, і іншыя, калі іх судзілі праз 20—30 гадоў, былі ўжо іншымі істотамі. Іншыя ў іх ацэнкі, іншы погляд на рэчы, яны самі ўжо ахвяры сваёй біяграфіі, лёсу, вайны і г. д. У тым ёсць пэўная праўда, таму што тады ім было па 20, некаторым па 17, 18, а цяпер — 50, 60, 70 гадоў, — гэта сапраўды другія людзі.

Але мяне вельмі здзівіла вось што. За ўсе гады, калі ў Мінску іх судзілі, больш за 10 працэнтаў было тут, у Мінску, наогул у Беларусі, не было ні аднаго выпадку, каб хоць адзін з іх сапраўды пакадаў сабе сапраўднай кары. Усе яны, праўда, гаварылі — нас расстраляць мала і г. д., — пакуль іх судзілі. А як толькі канчаўся суд, яны ўсе пісалі апеляцыі, і ўсе патрабавалі сабе “снисхождения”, нейкай скідкі; ні адзін з іх не захацеў таго, пра што Дастаеўскі пісаў — “пострадать”. Ні адзін не захацеў сябе “истребить”.

У гэтых людзей адно было: як бы яшчэ пажыць. Яшчэ б пяць годзікаў, яшчэ тры годзікі, хоць гэта ўжо страшнае жыццё. Ужо і дзеці ведаюць, і жонка ведае, і ўсе людзі ведаюць, і жыць невядома як. Чалавек, здаецца, трэба жыць залезці ў яму, у магілу, у балота, і не вылазіць, і загінуць, — а ў іх адно: яшчэ пажыць.

Я нават не лічу так, як часта ў артыкулах пра карнікаў пісалася: стараліся стварыць такое адчуванне ў чытачоў, што, калі іх выпусціць, яны кінуцца ізноў кагосьці забіваць, рэзаць... Я думаю, што большасць з іх якраз не стала б гэтага рабіць.

Але самае страшнае, што яны самі сабе даравалі ўжо. Яны сабе даравалі. Яны граматы свае, медалі свае паказваюць; пішуць з поўнай упэўненасцю, што “я працаваў для блага народа 20 гадоў, і я яшчэ гадоў трудзіцца...” Значыць, ён лічыць, што калі ён капае зямлю ці стругае нейкае палена, то ён гэтым можа акупіць перад уласным сумленнем і наогул перад справядлівацю сусветнай тое, што ён забіў сто, ці дзвесце, ці трыста дзяцей (таму што кожны з іх не менш забіў).

І гэта даказвае, што, па-першае, яны ў нечым галоўным не змяніліся. А па-другое, тут узнікае больш важная, складаная праблема: ці не занадта наш век і наш час прывык да таго, што нейкі самыя вялікі маральныя катэгорыі можна вымяраць тонамі сталі, пудамі жыта, кубаметрамі дрэва, якое чалавек там абстругаў ці спіліў... Мы прывучаем і другіх, і сябе да таго, што вось гэтыя рэчы можна вымяраць вось тымі рэчамі.

На самай справе ёсць нейкі абсалюты. Здаецца, у сучасным чалавеку яны не ўзмацняюцца, яны паслаблены. Паслаблена адчуванне, што ёсць рэчы, за якія не толькі другія не могуць табе дараваць, але і ты сам не можаш і не павінен дараваць.

Тут, можа, своеасаблівы адказ на тое, чаму гэтыя каты, гэтыя карнікі, гэтае “палачество” стала такой масавай з’явай ва ўсім свеце.

Факты, з якімі мы сутыкнуліся ў вайну, мабыць, павінны накіроўваць на тое, што мы, выхоўваючы людзей, сваіх людзей, павінны як мага выпрацоўваць у іх павагу да жыцця як такога. Павагу асабліва да чужога жыцця.

А мы ведаем, як у 20-я, у 30-я гады рабілася. Чалавек атрымліваў нейкі ярлык, і яго суседзі ці аднавяскоўцы лічылі, што ён ужо не зусім чалавек. І дзядзей яго нават можна не шкадаваць...

Значыць, вельмі важна, і, можа, самае важнае ў наш час — выхоўваць у людзей абсалютную павагу да другога жыцця. Выхоўваць разуменне, што мы не маем права адабраць у чалавека жыццё — тое, што ты яму не даваў, і не мог даць, і не можаш вярнуць.

Калі браць шыроў, то чалавек наогул не ведае сябе да канца.

А калі ён не ведае сябе да канца, ён павінен да сябе адносіцца таксама... не тое што насцярожана, але неяк так, раўнадушна; глядзі, пераступіш праз нешта, не заўважыш, а потым ужо назад не вярнешся. Вось і блакада лінградская ў гэтым сэнсе вельмі многа дае: людзі сябе пазнавалі зусім не тымі, якімі яны ўяўлялі сябе. “Блакадная кніга” — гэта такая страшная “лабараторыя” пазнання чалавека для мяне была...

Дык, мабыць, трэба сябе загадзя рыхтаваць да таго, што жыццё цябе можа сутыкнуць з такой сітуацыяй, калі з цябе палезе тое, аб чым ты і не падзраваў нават, што яно ў табе ёсць. А калі палезе — можа вылезці, і настолькі сапсаваць наогул тваё жыццё, што потым ты ўжо ніколі не замоліш гэтае і не заглядзіш ніколі.

Калісьці, здаецца, Гегель праўду гаварыў, што ісцінна свабодны толькі той чалавек, які здольны памерці, здольны пайсці на смерць. Бо сітуацыя часцей бываюць такія, што чалавек ставіць перад выбарам: ці памрэць, ці гэта зробіш. І калі ён не здольны ўсе-такі выбраць смерць, а выбера вось гэта, дык ён выбера сабе нешта страшэйшае за смерць. Дарэчы, гэта і ў Быкава ў “Сотнікаве” — з Рыбаком.

Мне Фёдар Абрамаў прыслаў пісьмо... Ён піша і наконт жорсткасці: ты з мяне скуру з жывога здзіраў, калі я гэта чытаў. Але я прачытаў і потым сам падумаў: пастой, а я сам бы ўстой? І я не магу адказаць дакладна, — ён піша, — што я мог бы да канца вытрымаць, калі б прайшоў праз гэты Бабруйскі лагер. У тым сэнсе, што ці не выйшаў бы я таксама за лагерныя вароты, дзе каўбаса і чай. Далей — ужо не ведаю...

Гён (Ф. Абрамаў. — Л. К.) піша, што мы ад чалавека — ад кожнага — не патрабуем геніяльнасці і не караем яго за тое, што ён не геніяльны. А жыццё такое, што часам ставіць людзей у сітуацыю, калі ад усіх патрабуе маральнай геніяльнасці, у сэнсе “нравственной”; абсалюта нейкага. А не кожны здольны на гэта...

Дык што тады рабіць? Значыць, што — дараваць Тупігу, Мураўёву? А маем мы права ім дараваць? А спыталі мы ў тых людзей, якіх яны замучылі? Тут, разумеецца, такія тупікі... Само жыццё ў такую складанасць нас запёрла, загнала, што мы можам ставіць пытанні, а адказваць — адказваць на іх цяжка. Таму такая літаратура і складаная, і жорсткая паяўляцца стала.

Алесь Міхайлавіч яшчэ раз прыгадвае выдатнага крытыка Ігара Дзядкова, таварачы пра галоўныя маральныя праблемы сваёй кнігі.

— У Дзядкова прагучала вельмі дакладная думка пра тое, што, ведаецца, мы можам людзей цаніць за нейкія якасці, быццам бы для нас абсалютныя: вось ён трудзіцца, ён сем’янін, ён нікога не абкараў, нікога не пабіў, нікога не пакрыўдзіў асабліва. Жыве чалавек як чалавек, і мы лічым, што ўсе якасці ў яго ёсць, якія робяць яго паўнацэнным чалавекам, і што ва ўсіх умовах ён застанеца такім. А потым прыходзіць нейкія звышумовы, пры якіх усіх гэтых быццам бы дастатковых якасцей зусім недастаткова. Няма нечага, што не дазволіла б чалавеку пераступіць праз самае страшнае. І вось пытанне “чаго ж няма?” — можа быць, і ёсць самае галоўнае ў аповесці: пытанне, якое я ставіў, але не адказваў на яго.

Поўная назва аповесці Алесь Адамовіч гучыць так: “Карнікі. Радасць нажа, або Жыццё і гіпербарэя”. На першай старонцы кнігі чытаем: “У Фрыдрыху Ніцше: “... Мы — гіпербарэі... Няма нічога больш нездаровага сярод нашай нездаровай сучаснасці, чым хрысціянская спачувальнасць...”

Леў Талстой: “Калі можна прызнаць, што б там ні было важней за пачуццё чалавечальства, хача б на адну гадзіну і хача б у якім-небудзь адным, выключным выпадку, то няма злчынства, якое нельга было б утварыць над людзьмі, не лічачы сябе вінаватым...”

У кнізе А. Адамовіча пакутніцкага пагібель беларускага пасёлка Боркі пацярджала правату Талстога, прароцкую відущасць ягонага маральнага пачуцця. Мастэрылі ж “будучых даследаванню па гісторыі гіпербарэяў” на старонках аповесці ўспрымаюцца як публіцыстычны нарыс рэальнага, карніцкага гіпербарэяства. Гісторыя жорстка помсціцца аматарам неасцярожных парадоксаў, тым, хто залёгка распраўляецца, няхай сабе і на паперы, з усімі “гэтымі забабонамі: сумленне! спачувальнасць! чалавечальства!”

Ці не прыгуча гучыць лінія гіпербарэяў у “Карніках”? — пытаюся ў Алесь Міхайлавіч.

— Ну, я не ведаю, мяне ніколі асабліва да прычты не цягнула, так што гэта ўжо справа даследчыка, калі ён там знойдзе што, дык хай знаходзіць... Леў Гінзбург, калі прачытаў аповесць, сказаў, што гэта трохі жанр антыўтопіі... чорная як бы прытча сапраўды пра чалавека і чалавечтва... Чалавек, які так ненавідзеў масу (пра Ніцше. — Л. К.), ненавідзеў дзеянне масападобных істот, а потым гэтая маса выкарыстала яго ж, зрабіла яго сваім, так сказаць, настаўнікам. Самая паўзучая, нікчэмная, самая пазбаўленая асобы і глыбіні чалавечай маса выкарыстала Ніцше як свой сцяг...

“Ужо прагучаў над табою голас, гіпербарэя! Прагучаў і назаўсёды застанеца — дзіцячы: “Мамачка, будзем гарэць, і вочкі нашы будучы высокаваці!” Што пасля гэтага голасу ўсе словы, якія ты будзеш гаварыць, — сабе ці другім? Што?”

Быў сонечны дзень 1981 года, знешне спакойны і беспалатны. Былі дзве досыць самаўпэўненыя студэнткі, і быў пісьменнік, які гаварыў пра рэчы для нас нязвычайны і страшныя. Мы разумеем толькі пазней, у якое пекла змог ён заірнуць, якую пакуту насіў у сваёй душы...

Публікацыя Людмілы КОРАНЬ

УСХВАЛЯВАНА, ТУРБОТНА...

Серыя “Плошча Свабоды”, якую выпускае выдавецтва “Беларусь”, папоўнілася чарговай кнігай. Гэта зборнік артыкулаў, выступленняў, інтэрв’ю Анатоля Вярцінскага “Трывожны до-світак”. За выключэннем артыкула “Ён завячаў нам светлы дзень”, напісанага ў 1981 годзе і апублікаванага ў газете “Вярцінскі Мінск” 9 снежня таго ж года ў сувязі з 90-годдзем з дня нараджэння М. Багдановіча, у кнігу ўвай-шлі матэрыялы, што часава бяруць адлік з 1985 года. Цяпер, праўда, мы ўжо не карыста-емся тэрмінам перабудова, ды ўсё ж акурат з гэтага года ў грамадстве (колішнім саюзаўс-кім, савецкім) пачаліся змены, што прывялі, як вядома, да з’яўлення на тэрыторыі былога Савета Саюза шматлікіх суверэнных дзяр-жаў. Ды — таксама вядома — гэты працэс у многім паскорыла неаб’якаваць да дэмакра-тыі, абнаўлення, у тым ліку і пісьменніку, журналісту.

Чым жа жыў, пачынаючы з 1985 года, А. Вярцінскі? На гэтае і іншыя пытанні і знаходзім адказ у кнізе. “Нельга будаваць будучыню без памяці аб мінулым...” — так назваў ён у свой час рэцэнзію на кнігу крытыкі і публіцыстыкі В. Быкава “Праўдзі адзінай”. Гэта матэрыял, дарэчы, быў апублікаваны 7 лістапада 1985 года ў “Ліме”. Разам з тым аўтар выходзіць за рамкі згаданага быкаўскага зборніка, праводзіць паралель і з мастацкімі творамі як самога пісьменніка, так і яго калег па прычы.

У невялікай жа нататцы “Урок сораму”, у аснову якой пакладзена выступленне на рэс-публіканскім радыё ў сувязі з 70-годдзем П. Панчанкі, А. Вярцінскі сваё разуменне твор-часці аднаго з самых славных майстроў бела-рускага паэтычнага слова: “...паэт — малады. Сэрцам. Духам. Сваім светаадчуваннем. Сваім успрыняццём таго, што адбываецца навокал. Малады ў сваёй веры, у надзеі і любові сваёй. А, з другога боку, радкі, створаныя паэтам шмат гадоў назад, не менш красамоўна гаво-раць аб тым, што ў маладосці сваёй творчай ён быў — як грамадзянін і мастак — мудры, праніклівы, духоўна сталы”.

У полі зроку А. Вярцінскага і творчасць іншых пісьменнікаў. Ім прамоўлена ўсхвалява-нае слова пра К. Крапіву (“Даўгавечнасць”). Ён быў першым, хто шырока пазнаёміў сучаснага чытача з творчасцю Я. Пфляўмбаўма (“Хочацца жыць — не канчаецца доля...”). Паспяшаўся Анатоль Ільіч падзяліцца першымі уражаннямі

ад аповесці В. Быкава “Сцюжа” (“Сцюжа суровай праўды”). Усхваляваным, турботным было яго выступленне на Х з’ездзе пісьменні-каў Беларусі 18 мая 1990 года (“Альбо ўзбро-іцца на мора крыўд...”).

І ўсё ж пераважная большасць матэрыялаў — гэта публіцыстычны роздум. Ці ў артыкулах, ці падчас адказу на пытанні карэспандэн-таў. У тым ліку і лімаўскіх — стаўшы народным дэпутатам, пайшоўшы на працу ў Вярхоўны Савет Рэспублікі Беларусь, ён не парывае сувязей з штотыднёвікам. Вось асобныя з гэтых матэрыялаў, што даюць дастаткова поў-нае ўяўленне аб тым, наколькі А. Вярцінскі неаб’якава да ўсяго, што дзеецца на Белару-сі. “Колькі каштуе нацыянальная годнасць?” — так называлася інтэрв’ю, узятае В. Тарасам (“ЛіМ” за 21 верасня 1990 г.). “Мы асуджаны на суверэнітэт...” — роздум у час гаворкі з А. Ганчаровым (“ЛіМ” за 17 мая 1991 г.).

Поруч — адказы на пытанні карэспандэн-таў іншых выданняў: “Дакумент, які мне до-раг...” (“Народная газета”), “Зноў выпраба-ванне часам?” (“Работніца і сялянка”), “Новая Канстытуцыя — для новай Беларусі” (“Культу-ра”).

Змешчаны таксама нататкі напярэдні дзён другой гадавіны крамлёўскага пучку “Быў ці не быў пучок? або: Будзем пільнымі на досвітку” і як працяг іх — “Развалілі ці “Разваліўся”? або “Хто вінаваты?”. І слова развітання з А. Адамовічам — “Ён папярэджаў, ён ніс вестку...”.

Як бачна, дыяпазон кнігі шырокі. Гэта, думаецца, і робіць яе цікавай (і патрэбнай!) многім.

На завяршэнне ж хацелася б згадаць яшчэ адзін матэрыял. Слова, прамоўленае А. Вяр-цінскім 19 кастрычніка 1993 г. у Доме літара-тара на вечарыне, прысвечанай 110-годдзю з дня нараджэння В. Ластоўскага. У загаловак вынесена вытрымка з пароля паўстанцаў К. Каліноўскага — “Каго любіш?” — “Люблю Беларусь...”. А. Вярцінскі пры гэтым зазначае: “Пачуццём любові — гэтага найлепшага люд-скога пачуцця — прасякнута ўся творчая і грамадская дзейнасць Вацлава Ластоўскага. Любові да роднага краю, да яго мовы, яго культуры, яго гісторыі”.

Не лішне згаданыя словы аднесці і да самога аўтара “Трывожнага досвітку”.

Т. Т.

У АЛЬМАНАХУ — НОВЫЯ ІМЁНЫ

У Гомелі няйначай прыжыўся альманах “Магістраль” (назва паходзіць ад першай кнігі вершаў паэта-земляка Анатоля Грачанікава, імя якога носіць абласное літаратурнае аб’яд-нанне). Першы нумар, што быў надрукаваны два гады назад, натхніў, творы, змешчаныя ў ім, атрымалі станоўчы водгук у сродках маса-вай інфармацыі, таму літаратары вырашылі працягнуць справу. Хоць і цяжка сёння выдаць часопіс, тым больш саматугам, але знайшліся людзі, якія падтрымалі мясцовую пісьменні-цкую арганізацыю. Дзякаваць за гэта трэба міжнароднаму турысцкаму центру “Белая Русь” (дырэктар Васіль Фясюн), які фінансаваў вы-данне другога нумара, што ў канцы мінулага года пабачыў свет на мясцовай фабрыцы “Па-лесдрук”.

Альманах надрукаваны на добрай паперы, з густым зрэбленым камп’ютэрным набор. Пры-цягваюць увагу і творы. Альманах адкрываец-ца вершамі студэнткі Літінстытута імя М. Гор-кага гамельчанкі Алёны Алешыны.

Кажуць:

— Торба ў заплатах,

І адны лахманы.

Я ўсё роўна багатая,

Багацця, чым яны.

У мяне —

Мова матчына,

Скарб яе дабрыні...

На ўсё род хопіць

Спадчыны.

Былі б дочкі й сыны! —

піша маладая паэтка, творы якой, дарэчы, друкаваліся ўжо ў часопісе “Маладосць”, што ў тымднёвіку “Літаратура і мастацтва”, а такса-ма ў газете “Чырвоная змена”.

З вялікімі падборкамі вершаў выступаюць гамельчане Ганна Атрошчанка, Міхась Лісоўс-кі, Мікалай Дзегцяроў, Алег Маісеенка, Мікола Старчанка, Васіль Фясюн, Пятро Раманенка і яго дачка Алена, Лідзія Возісава, Андрэй Андрэў, Алесь Дуброўскі, Кацярына Гарбу-нова, а таксама Ніна Пінчук з Рагачова, Мікола Ждановіч з Добруша, Уладзімір Шпадарук са Светлагорска.

З цікавасцю чытаюцца апавяданні “На змяр-канні” Алесь Атрушкевіч і “Я забіў яго...” Марыны Крывіч.

Складаны лёс у гамельчаніна Рыгора Клі-мовіча. Ён зведаў, што такое ГУЛАГ. Сёння не толькі выступае перад маладымі землякамі з успамінамі аб сваім нялёгкім жыцці, але і занатоўвае іх на паперы. “Этап” — раздзел з ягонай аповесці, які друкую альманах.

З публіцыстычных твораў запамінаецца артыкул паэта Віктара Яраца “Буржуазны нацы-яналізм” у дзіравых туплях”, дзе ён прыгадвае той час, калі яго разам з Алесем Разанавым выключылі з БДУ за “нацыяналізм”.

Журналіст Рыгор Андрэявец сабраў цікавы матэрыял пра жыццё і творчасць вядомага беларускага паэта Міколу Сурначова, які загі-нуў за некалькі дзён да Перамогі. Артыкул “Мне сёння сніліся суніцы” напісаны да 75-годдзя з дня нараджэння паэта-зем-ляка.

Некалькі год назад у Гомелі ў росквіце сіл і таленту абарвалася жыццё цікавага рускамо-ўнага паэта Юрыя Саковіча, які выдў ўсяго адзін зборнік вершаў. Пра яго успамінае мяс-цовы паэт Ігар Паляшук і прапаноўвае чытачам творы з літаратурнай спадчыны сябра.

З новымі перакладамі расійскіх і ўкраінскіх паэтаў знаёмяць чытача Віктар Ярац і Таіса Мельчанка.

Багаты ў альманаху раздзел сатыры і гумару, дзе выступаюць з гумарэскамі — Вік-тар Лоўгач з г. п. Акцябрскі, з эпіграмамі — мастак Гомельскага цырка Віталь Міткевіч, з анекдотамі — тэлежурналіст і паэт Віктар Кіеня.

Адзначу наступнае. У другім нумары альма-наха змешчаны творы толькі тых аўтараў, што не друкаваліся ў першым, за выключэннем публіцыстаў і гумарыстаў. Новыя імяны будучы і ў трэцім нумары, які падрыхтаваны да друку і павінен пабачыць свет у маі — да 50-годдзя Вялікай Перамогі.

Васіль ТКАЧОЎ,

адказны сакратар Гомельскага абласнога аддзялення Саюза пісьменнікаў Беларусі

БЫЦЬ ЦІ НЕ БЫЦЬ
"СКАРБАМ..."

Чарговае пасяджэнне секцыі мастацкага перакладу і літаратурных узамасувязей Саюза пісьменнікаў Беларусі было прысвечана абмеркаванню стану спраў з выданнем серыі "Скарбы сусветнай літаратуры". Загадчык рэдакцыі перакладных выданняў выдавецтва "Мастацкая літаратура" В. Сёмуха аглядаў пра здабыткі і цяжкасці ў падрыхтоўцы і выданні гэтай серыі. Тым не менш за пяць гадоў выйшла шэраг цікавых і патрэбных кніг прадстаўнікоў літаратуры народаў свету. Серыя распачыналася з вялікімі спадзяваннямі на актыўную дапамогу пісьменнікаў, якія маюць ахвоту да мастацкага перакладу, у якіх ёсць вопыт, набыткі. Але яна выдаецца не ў лепшыя часы. Праца перакладчыка карпатлівая, цяжкая, а за два-тры гады перакладчык атрымлівае за яе ўсяго двух-трохмесячную зарплату. Тых, хто яшчэ працуе на энтузіязме, застаецца ўсё менш. Той-сёй падаўся і ў камерцыю, перакладае на рускую мову дзіцячыя. Рэдакцыя жыве тым, што было назалашана ў пачатку заснавання серыі. Але і гэтыя рукапісы хутка вычарпаюцца. Даводзіцца вяртацца да раней адхіленых, слабейшых, даводзіць іх да ладу. А новага не перакладаюць. Праблема ўнікаюць і з выданнем штогодніка "Далягляды". Калі сітуацыя ў рэспубліцы не зменіцца да лепшага, перакладным выданням прыйдзе канец.

У абмеркаванні ўзнятых пытанняў прынялі ўдзел амаль усе з прысутных 16-ці членаў секцыі. Яны імкнуліся знайсці выйсце са складанага становішча. У. Казьбурк і У. Сакалоўскі, не падзяляючы паніжэння В. Сёмухі, гаварылі аб тым, што энтузіязм усё ж яшчэ ёсць, таму трэба звярнуцца да практыкі выдання аўтарскіх кніг перакладаў, шукаць падтрымку ў рознага роду фондаў, у тым ліку і замежных. Можна выдаць пад адной вокладкай некалькі перакладаў аднаго і таго ж твора, напрыклад, "Слова пра паход Ігаря", "Песня пра зубра", "Пан Тадэвуш".

А. Шаблюўская і Л. Казыра гаварылі аб кадрах перакладчыкаў, якія трэба рыхтаваць са студэнтаў. І ў БДУ, і ў Лінгвістычным універсітэце можна адкрыць аддзяленні багемістыкі, італьяністыкі, літуаністыкі і г. д., але на дзяржаўным узроўні гэта пытанне пакуль не ставілася. Між тым, у настаўніцкай школе, вучылішчаў і тэхнікумаў, якія ўжо атрымалі праграмы па курсе сусветнай літаратуры і пачалі яе выкладаць, не халае тэкстаў у перакладах на беларускую мову, няма падручнікаў і хрэстаматый.

А. Яскевіч таксама выказаўся ў падтрымку той думкі, што выданне серыі, наогул перакладчыцкую справу трэба арыентаваць на практычныя патрэбы школ, ВНУ. Без гэтага немагчыма духоўнае адроджэнне нацыі.

А. Верабей і І. Чарота ўяўлялі стан выдання серыі са справай нацыянальнага Адраджэння, з пашырэннем сферы выкарыстання беларускай мовы. Папулярнасці серыі не спрыяе і тое, што яна практычна не рэцензуецца.

Прысутныя выказалі прапанову яшчэ раз звярнуцца да праблем, што ўнікаюць, на наступным пасяджэнні секцыі.

М. КЕНЬКА

"БЕЛАРУСКАЯ
ДУМКА", N 12

Э. Дубянецкі выступае з артыкулам "Унікальны менталітэт беларусаў". "Дзяржаўнае двухмоўе: чаму я супраць?" — публіцыстычны развагі Е. Андрэевай. Е. Бондарэва гутарыць з кінарэжысёрам М. Пашуком — "Кінамаграф у свеце, што змяняецца". Чым жыве сёння беларускі цырк? — на гэтыя пытанні адказвае яго дырэктар І. Пашкевіч — "Саўдзел у свеце". Змяшчаны слова А. Марціновіча пра І. Чыгрынава ў сувязі з 60-годдзем пісьменніка — "Верамейкаўцы — нашы знабытыя", мастацка-дакументальныя навіны А. Калусціна, нарыс Э. Карніловіча "Сербія шануе яго імя" — пра нашага выдатнага земляка М. Чарніева, шэраг публікацый, што тычацца навадзінных праблем сучаснага жыцця, у тым ліку і матэрыялы "Круглага стала" "Будаваць горад для чалавека".

КНІЖАЧКА

А. ДЗЕРУЖЫНСКАГА

"Грыбная мова" прыйшла да падпісчыкаў часопіса "Пралеска". Дастаткова з яго здвоенага (дзясятага-адзінаццатага) нумара дастаць разварот, склаці адпаведным чынам і, калі ласка, атрымаецца зборнічак. У гэтым жа нумары — слова галоўнага рэдактара А. Сачанкі "Каралеўства крывых лустраў", гутарка Э. Лысенкі з галоўным рэжысёрам Дзяржаўнага тэатра лялек Рэспублікі Беларусь А. Лялюшкім "Лялькі на памосце і ў жыцці", казка Т. Мушыньскай "Вандраванні лялькі Зіны", чарговая падборка твораў для маленькіх "Вясёлыя вуліцы", працяг рубрыкі "Крыху літаратуразнаўства" — У. Мацвееўка знайміць з рэбусамі, іншымі матэрыяламі.

ЖНІТКО*

Туды, дзе пахне свежымі стагамі,
дзе пчолю маладзёжных журавін
Жнітко палуе прагнымі губамі, —
у рай зямны,
пад жураўліны кліні?!

Туды, туды, у цябятзе дзіціства,
каб заднім часам памудроўць у ім,
дзе дым бульбоўшкі — айчыны дым,
сцябрыны школьнай кроўнае адзіства...

Іду дамоў... На ростань. Да сябе.
Я ведаю — другім назад вярнуся:
ДАБРЭЙШЫМ І МУДРЭЙШЫМ —
на слябе,
на калаўроне дзён, на Беларусі...

* Жнітко — бог жніва.

ПРАДВЕСНЕ

Закалыхана дромле даль
на асаце і на чароце,
а ў галаве шчэ кружыць баль.
Баль на куп'і, што на балоне.

Мо граў музыка неўпапад —
ламаў бялігасна асокі?
Не! Падбіваючы да звал,
то Д'ябал сам пускаўся ў скокі...

І — выдыха... Адкрыў хутчэй
мне дзверы — свежыя наветра
няхай вядзе ў пакоі рэй,
смурад балотны хай распетрыць...

Захвоіць!.. Хутка крыгаход
ракі ўзламае пуцявіну —
і соснаў чуйны карагод
Всяянку ўчуе на часіну...

Пальцеца музыка з галін,
узятых зеленню да сонца.
Смуродны баль былых часін
не будзе босіць нас бяскоцца...

3 паэтычнай ПОШТЫ
Алесь ЛІСІЦКІ

Ля крынічкі спынося, пап'ю.
Тут спачыць асабліва прыемна.
Я Палессе любоўю люблю
не сваёю нібы — пераемнай.

Калі пачне вам сніцца хата
між яблынь, што не зацілі,
то гэта значыць, што багата
вы ўжо на свеце пражылі.

Гула да раніцы завая.
Гадзіны прыціхла, можа, у пяць.
Такую злую толькі фея
магла сушыць і прыспаць.

Я на мяжы начы і рання
такі зажураны хаджу.
Я ўжо стаміўся ад чакання
яе, бы снёкаю — дажджу.
Яна збіраецца паспець
з адною згядкай — пра мяне,
і ад таго не раз усменка
ёй вусны, лёгкая, крапе.
Што б ні было — яе чакаю, —
сумневу ў любяе няма...
Я зорку нашую шукаю
сгоняны ўнурта і дарма.
І на мяжы начы і рання
дарма зажураны хаджу
на снежках ростань-спаткань...
Мне зыбка...

Не, не ад дажджу...

Спраўляе восень свае балі
у лесе, ў парку гарадскім.
Лісты, што з дрэў ужо аналі,
дзівосны выткалі кілім

Жылі мы ў пунчах і балотах,
збіралі зёлкі — верасы,
і дух наш вольны ў небе лётаў,
беларусы, беларусы...

Скажы нам, Божа, ў чым віноўны
мы прад табой, што Зніч-Палын
сышоў на нас, як мор няўмольны, —
і не памога — Божы Сын...

Дакуль нам спіны гнуць, укленьваць
прад Лёсам Злым — здавён, здавён?
Крыж на Галгофу несці вечно,
за што такімі быць, як ён?

КАЛЫСКА ЧАЛАВЕЦТВА

Зірнула сонца на зямлю
так любя-міла, нібы маці —
у вочы сына-немаўлю,
бездапаможнаму дзіцяці.

А сын няведама аб чым
ў калыску сам сабе балбоча.
Ляціць зямля удалычынь.
Рыніць калыска ўдзень і ўночы.

Такое крохкае жыццё
ў зямлі самой, як і ў дзіцяці.
Міг — абарвецца ў небяшчэ...
Міг — і не будзе Сонца-маці!

Ды толькі Розуму ўтары
не з'ехаць з глузду у калыцтва.
Вярціся, шар зямны малы... —
Рыні, КАЛЫСКА ЧАЛАВЕЦТВА!

БУДЗЕ І РАЙ

Зменлівы свет у маім аконцы —
дрэва грамавае чакае часцей...
Здаецца, воблачкам свячуся ў сонцы,
лячу я на дрэва маё ад людзей...

Бог мой! Не выбівай з-пад ног зямельку.
Пясочны гарадок мой не разбурай.
Дай мне пабыць сабою ў свеце маленькім:
было ж у ім некла, хай будзе і рай!

Навальніцай зламанае дрэва
кіне раптам у роснач мяне:
гэта ж лёс мой зламала залева
напачатку — па самай вясне.

Не мало, не чакаю, не плачу:
"Я — маленькі, паглядзьце мяне..." —
Я Фартуну сваю перайначу,
сум у рэчыцы схаваю на дне.

Не звадзюся, хопь, здэнца, каваю, —
ёсць маленькая просьба ў мяне:
"Ты — адзіная! Ты — маладая!
Ты паглядзь на маёй сівізне!"

на непрыкметна парызалай
наўзбоч прымятае траве.
Наўкола гэтак пасважэла.
Душу бы нехта ў рай заве...
Я ўчора ў парку быў на балі,
чуў там то музыку, то смех.
Лісты, што з дрэў ужо аналі,
прышперушыў уночы снег.

Трава — ў мядовае расе.
З-за лесе сонца яблык коціцца.
Даўно мужчыны ў лузе ўсе.
Ім гэтак спорна зараз коціцца.

Гайдаецца ў хаце калыска.
Малы аніж не засне.
Трымацівыя зоркі заціцца
ён бачыць штоночы ў акне...

Такое было або не?...

Няма прыдэду і ўшчунку
то снегавое, то дажджу.
Душу — гаротніцу, вянчунку —
я ў сне на волю адшчунку.

Але ж далёка — аднадумцы.
Я іх і памятаю ледзь...
Той ёй, гаротніцы-вянчунцы,
куды не будзе паляецца.

Нехта мяне пагукае
іхенька ў цемры начной.
Ён каля вокнаў блукае,
сочыць паследня за мной.
Хто ён і што яму трэба? —
ведаць хацеў бы ўжо я...
Скажы пра гэта неба,
калі адшчуніць зямля.

г. Жыткавічы

Вятроўка — селішча старадаўняе.
Яна займае як не ўвесь набярэжны
пагорак, што цягнецца ад дня
проўскае кручы аж да баравой дзёбры,
пры якой, зводдараж бальшака, буч-
нее самотна-зялёнай круглоўнай стар-
рое як свет кладзішча. За вярсту ад
кладзішча па-блізу Дняпра ўзвышаецца,
крытая гонтай, драўляная будыніна —
двухпавярховы, з чатырма балкона-
намі, спрэс увітымі хмелем-павіўцом,
маёнтка Любаміра Кухлярскага, тутэй-
шага памешчыка.

Пахіляю хаціны вятроўцаў стаецца
цесна, адна пры адной, нібы людзі ў
холад. Затое вясковая вуліца — наў-
здзіў шырокая, улётку заўсёды чыстая
і сухая, якія б дажджы ні прудзілі.
Усцяж прыплюцца лапушыцца тлусты
трыпутнік уперамешку з густым, як
шчотка, сійцом ды рэдкім пырнікам.
Стае паўсколь і крапівы-жыгучкі, дроб-
най, маларослай.

Між вёскай і маёнткам, акурат пася-
рэдзіне выпетранай пустэчы, куп'іс-
тай, усеянай камянюкамі-валунамі,
доўжыцца — ушыркі на адно падвор'е
— палетак Міхалкі Крутаяра, які за
гэтыя дзве з лішкам дзесяціны няўдо-
біцы — на ўсё пайшоў чалавек, абы
займець зямлю, сваю, уласную, — утах-
ціў панскаму ўпраўляючаму Людвігу
Рытару, абруселаму немцу, амаль усе
тыя залатоўкі, што зарабіў, як ён лю-
біць казаць, на прыродзе — карчаваў і
дастаўляў з лесе на смалакурню сасно-
вае пнёўе.

Міхалка быў наравісты адмалку. Ён
змог сябе ў сям'і паставіць так, што
ніхто яму ні ў чым не прычэў. З
бацькамі не задзіраўся, але калі пачы-
наў што рабіць, не нарта зважаў на іх
парады, і тыя моўчкі перажывалі кож-
ны самастойны крок сына — ні слова
яму, ні паўслова. Грошы на зямлю
растраціў — такой бяды, купіў — не
прапіў. Заманулася будавацца, сама-
стойна жыць? Зачынай сям'ю, будуйся
і жыві. Па-людску, як усе. А ён — і
гэты раз натуру сваю паказаў, капрыз:
хутар заснаваў не там, дзе нараіў баць-
ка — пры бальшаку, усутыч з падвор-
кам Лявона Таптуры, лесніка, зямля
якога разлеглым абшарам цягнулася
ўзгаллем аж да суседняга поля, што
належала сялянам з Шарыпкінай Гры-
вы, вёска невялічкай, усцяго на двац-
цаць хат, атуленых лесам. Першыя
пабудовы Міхалка ўзвёў на самым згі-
бе Дняпра, на пясчанай выспе. І не
хату, як гэта звычайна робяць, а най-
перш хлэй агораў, потым — лазню,
маленькую, без прыдзела пакуль, але,
праўда, так усё адштукаваў унутры, так
выскабліў, што пры жаданні ці падчас
нявыкруткі якой можна было засяляць
ца і жыць.

Упартасці, як відаць, у хлопца было
аж праз беражкі. Столькі ж, трэба ад-
значыць, мелася і прыпення. І дома, і
на людзях паводзіў сябе ён прыстойна,
спіртнога не ўжываў нават па святах, і
свой нораў не паказваў ні перад панам,
ні перад вяскоўцамі — не выкідаў
усялякіх там закаханкаў, як бальшасць
яго аднагодкаў, нават тых, хто ўжо й
сямейна жылі, чуліся гаспадарамі. Не
спяшаўся Міхалка з жаніцьбай, мару-
дзіў, хопь, праўда, нявеста была —
Клаўдзя, леснікова дачка чакала ад яго
свагоў. Прыкметная ў вёсцы дзяўчы-
на. Але, праўда, не таму, што скончыла
Забор'ёўскую жаночую гімназію, а хут-
чэй — як першая пяха. Яна жыць не
магла без песняў. Асабліва добра наро-
дныя спявала, падыгрываючы на бала-
лайцы. Міхалка высока цінаў гэты яе
музычны дар, але ён — сам не ведае
чаму — нечага змалку не любіў скама-
рства, і часта лавіў сябе на думцы,
што такую Клаўдзю, з балалайкай у
руках, ён не ўспрымае...

У дзень свайго паўналецця Клаўдзя
траха не заклібулася ў Дняпры: набі-
раючы ў збанок ваду, абшаснула з
берага, а выграбілася на сухое не зма-
ла, бо не ўмее плаваць. Быстра на
завароце плынь падахапіла нябогу і
прывяла проста ў рукі Міхалку, які ў
гэты час за кустамі, на ўзнізі, купаўся.
Ён разгубіўся — палічыў, што Клаўдзя
нежывая ўжо, вынес яе на мурог, ста-
іць і плача. Якраз вяртаўся з Шарыпкі-
най Грывы Міцюк Шурайка, гарма-
ніст, які хоць і быў нападпітку і яўна не
ў гуморы, узнерваны (пакінуў высел-
ле дачасна, бо ўсчалася бойка), аднак
выключнасьць моманту адчуў адразу —
зняў з пляча сваю зняваную хромку
(ёй дасталося ад п'янай браці больш,
чым гаспадару), і кінуўся ратаваць дзя-
ўчыну. Не адступіўся, пакуль яна і не
апрытомнела. Клаўдзя з плачам кіну-
лася да ўсё яшчэ разгубленага Міхалкі,

прытулілася і доўга стаяла так, плачучы, пры ім, ніколі не стыдаючыся людзей, што прыбеглі ад блізшых хат. Пасля колькі дзён адно й гаварылі ўсе пра Клаўдзію і яе выратоўду, казалі, што Міхалка "вылавіў" у Дняпры долю сваю, што гэтак яму на раду напісана. Неўзабаве іх бацькі (Лявон Таптура — Клаўдзін, Хведар Крутаяр — Міхалкаў) сышліся ў карчму. Упіўшыся, яны змовіліся парадніцца, сватамі стаць. Пры гэтым — Таптура моцна, на ўсю карчму басаваў: маўляў, даў у прыдачу да пасагу яшчэ й вексель на тысячу рублёў асігнацыямі, і гэтая замашнасць яго хоць і не панская, аднак, дзякуй Богу, ён, Таптура, пакуль мае што даць сваім дзецям, абы ўсё ішло ў іх ладам. Міхалка яму, выходзіць, падабаўся не столькі ўвншнасцю ды знешняй ваб-

стаў марудзіць Таптура, сабраўся з духам і нагадаў Міхалку, што пара б яму за хату брацца, з лесам, калі што-якое, не праблема: пан выручыць. Міхалка тут жа — от і пагавары з такім разумцом — выбубніў рыфмаваную папешку: "На хату няма дзе браць плату". На жарт усё звёў. Калі б Таптура з якой іншай нагоды завітаў, дык мог бы ўжо і назад паварочваць — сябе ён шанаваў і хацеў, каб шанаваў яго таксама і будучы зяць. Лебязіць яму не з рукі перад маладзёнкам. Хаця — не такі ўжо Міхалка і маладзёнак, устаялі біжог, не які там цюха-мацюха, не прасцячок — вопытны, абы-чым яго не доймеш. Таму пачаў здалёк:

— Я што маю, сусед, паведаміць табе... — Таптура не ломіцца ў дзверы напрам, бо ведае: у размове з Міхал-

моцна завязаны пакуль... Жыццё зацісне яго з цягам часу так, што сам чорт не здолее развязаць.

— Вы правільна ўсё кажаш, дзядзька Лявон, — Міхалка не запалецца на шчырую размову, і гэта пачынае лавіць Таптуру. Ён ідзе на закруленне: — Я — чалавек уступчывы, не жмін-дзяра, не Рытар: у прыдачу да векселя яшчэ й лугу тры дзесяціны ўступлю... — і ўжо спадзяваўся ўбачыць на Міхалкавым твары лагодную ўсмешку, прыязнасць, аднак сусед нібы і не пачуў яго слоў.

— Дзядзька Лявон, дапусцім, Кухлярскі пажадаў бы зрабіць сабе з рыбінай лускі палац... — Міхалка так і не падняўся з загаваліны, задумліва працягваў глядзець у падстрэшша. — Луска слізкая, з ёй нязручна важдца,

Алесь МАСАРЭНКА

ЦЯЧЭ РЭЧКА...

АПАВЯДАННЕ

насцю, як, бадай, тым, што не курыць і не дападны да чаркі — сама што для Клаўдзі... Голас яго раздражняў Цылю, а найбольш, можа, непрыханая, без намёкаў, мужыцкая пахвальба, неразумнасць. Таму, каб хутчэй збавіцца ад крыклівых завітанцаў, карчмарка ваўчком круцілася паўз іх, прамаўляючы ўсё новыя і новыя тосты: "Мужчынкi вы мае добрыя, за дзетак сваіх выпілі, цяпер каўтніце за ўнукаў..." Цыля, убачыўшы праз акно Міхалку, які вёз на смалакурню чарговую рату карчэўя, выбегла і, натхнёна апавядаючы пра вексель і пра ўсё астатняе, што ўчула ад Таптуры, пацягнула яго ў карчму. Міхалка падышоў да століка неўпрыкмет, спыніўся і ўжо на свае вушы чуў, як Таптура абяцаў угаварыць пана, каб той прызначыў Міхалку сваім конюхам...

Яно, бадай, заўсёды так: чалавек хоча як лепей, а ўсё выходзіць насуперак ягонай хоці. Абмылка ў Таптуры атрымалася — пралічыўся, не ў час карты свае раскрасы і не там. Ён быў упэўнены, што з векселем Міхалка ахвотнай стане пад венец. А гэты неўга-вора — ані блізка, нібы хто падзуперыў што, зеллем адваротным напаў. І Таптура доўга ламаў галаву ў развагах: "Ніякнаш даведаўся, што Клаўдзія — байстручка, панская крыві... Падобна, што ўсё так — з таго і геморнічае, выдмганьвае, паразіт, большую надбаўку. Вастравух, хітрон запячурны, злавіў мяне на кручок, у час падсек, не правароніў..."

Нічога мудрэйшага Таптура так і не вымысліў — мусіў ісці да Міхалкі ў двор і пагаварыць з ім адкрыта, з вока на вока, бо не ў яго характары строіць здагадкі і спатайка, беспадстаўна дзьмуцца. Выбраўся ў нядзелю, каб застаць Міхалку на хутары.

Гаспадар ён такі, Міхалка: нават у святы дзень не сядзеў склаўшы рукі — рабіў, бязбожнік, на поўную сілу, як не ведаў, што, апроч работы, ёсць яшчэ і царква, што трэба хоць адзін раз у тыдзень памаліцца за выратаванне душы, адпачыць фізічна.

Нічога на гэты конт Таптура не сказаў Міхалку, наадварот, ён і сам уключыўся ў работу: памог расплаваць сасновае бервяно на тры паўтарыметровыя турпулі, з якіх накалолі больш за дванадзятка лякоў. Удала ўправіліся — ніводзін ляк не сапсавалі. Потым узяліся шчапаць дор. Шчыравалі моўчкі, спрытна. Міхалка час ад часу пахвальваў сасну: слаі абалоні роўныя, не пакарабачаныя наўскос, вінтом, і тонкія, без сучкоў, — з такой баравухі лучына добрая...

Заўшлівы ў рабоце, Таптура згодліва падткаваў, ківаючы галавой, упаўсілы бэхаў даўбешкаю па сталёвым, з рысоры, круку, лязо якога дарэшты ўдалася ў абалонь. Міхалка штораз тоўхаў рукаятку крука ўніз... Утаміўшыся, селі перадыхнуць. І тут ужо не

кам цяжка ўгнацца — абставіць як піць даць. — Упраўляючы, гэты панскі віжун, апошнім часам зачасціў да нас... Настойвае, каб Клаўдзія ішла на службу ў двор.

— Адукаваная ж... Кароў даць не прыйдзеца, у кантору прымуць. Чаму б і не пайсці, га?

— У тым-та й дзела: Клаўдзія не хоча ў двор. Рытар жа навяліўся і ўсё ходзіць, свайго дамагаецца. Мiane, прызнацца, во што непакоіць: збродліва зырыцца на яе... Палуче ручкі... Баюся, хадзя яго не без разліку.

— Чорт калданогі!.. — ад гневу Міхалка аж калыхнуўся і, як трымаў сякеру — замашна ўдзяўбнуў яе ў бярозавы пацубабак, прыгнуўся і так, сугібам, пабрыў да лазні.

Яго нечаканы ўспых прыемна ўспешыў Таптуру — Міхалка, выходзіць, не раўнадушны да яго дачкі. Калі ёсць рэўнасць, то, пэўна ж, нічога яшчэ не ўпушчана: пакруціць галавамі, пабзыкуюць, а там і ўмяркуецца ўсё, на лад пойдзе.

Таптура няспешна падышоў да Міхалкі, задуманага і адрывутага ад свету, заклапочана спытаў:

— Дык ты, знацца, не ведаў гэтага? — Дзякуй вам, дзядзька Лявон... Цяпер ужо ведаю. — Ён улёгся на загаваліну, паклаў рукі пад галаву. — Можна, яшчэ што маецца сказаць?

— Што тут гаварыць... Душакрут гэты цягне дзяўчыну ў гадзючае логва, каб жыць з ёй там, як з жонкай. Таму й падлашчываецца. Панароўкі адной з панам... Той у маладыя гады не разбіраў дужа, хто перад ім: паненка ці проста сялянка... Смакотны быў да жагачын. Насеяў байструкоў па ўсёй воласці. Праўда, у адным яго не ўпікнеш — памагаў сваім зашлюбным дзецям... Сонькі Нямыткінай сына, Атроха, у ахвіцэрску школу завёз, у Пецярбург. Мякоту Івана вывучыў і ў двор да сябе ўзяў за доктара... Ён такі, наш пан: напракудзіць, а пасля займае свае чорныя слядкі дабрыней. Адсюль і божнасць яго, і ласка. От я і кажу: Рытар гэтка ж самы выблідак, як і пан.

— Не, дзядзька Лявон, Рытар не такі... — Міхалка засяроджана глядзеў некуды ў падстрэшша. — Кухлярскі палетце тут, дый шыецца на зіму ў свой гарадскі асабняк, сядзіць там у цяпле-святле. А гэты нямчур што хоча, тое і выдурае з намі круглы год... Іншаземцы смокчуць нашу кроў, чужакі... Мала сваіх павукоў, дык во з-за мяжы на-паўзлі — засілле цэлае.

— Праўду кажаш, суседзе, — Таптура рады, што Міхалка аднолькава з ім думкі ў адносінах да пана і яго ўпраўляючага. — Я цябе, Хведаравіч, разумю... Нялёгка будавацца аднаму, без дапамогі. Аднак жа, лічы, ты не адзін... Па-мойму, калі ўжо мы, так бы мовіць, скулдосілі вузельчык, завязалі, то навошта ж секчы яго? Клопат не вялікі, што ён, гэты наш вузельчык, не надта

дый шмат яе спатрэбілася б... Як думаеце, узяліся б Кухлярскаму такі палац узводзіць?

— З рыбінай лускі?.. — Таптуру аж сорамна стала за Міхалку. — Ты гэта, хлопца, пра што?

— Пра ўсё... Скажам, я, просты чалавек, узяўся агораць не палац з лускі, а хацёнку з лесу, і не магу... У даўгі ж забірацца мне няма як — з даўгамі ночы доўгія, а сон кароткі, як зайцаў хвост.

Таптура не які там ашавурак, не тугадум — адразу распалоў, што Міхалка не лупіць вочы ні на яго тысячу, ні на дармовы лужок. Во дзе гаспадар — на падачку не разлічвае, маладзец з усіх бакоў. Але што з ім — адкуль у душы такое роіла, рэзрук? Назусім ён страпіў да Клаўдзі ахвоту? З чаго грэбуе ёй?

Ідучы да хаты, Таптура з боязцю думаў аб тым, што яму не будзе чым апраўдацца перад дачкой, і яна атрымае права паступаць так, як знойдзе выгодным. Абяцаў ёй развязаць рукі, адно з умовай, каб не дакарала больш, забыла пра вексель. І ўсё-ткі ён, паслугач панскі, не мог, не ў сілах быў разупэўніцца ў сваёй глыбокай веры ў тое, што гулёных грошай калі хто і пураецца, дык хіба палудур, хворы на галаву чалавек. Ці ж ён, Лявон Таптура, унёўся б у леснікі, калі б вось так, як Міхалка, занатурыўся і ні ў хамут, ні ў аглоблі — не ўзяў таго, што даў яму Кухлярскі? Галадранцам быў, галадранцам і застаўся б, хаця і храбраваў на вайне з туркамі, медаль зарабіў. Гэта праўда — храбраваў. Думалася, вернецца з вайны героем і заживе слаўнабагата. На героя не выцягнуў — цяжка параненым вярнуўся. І да ўсяго — з пустымі кішэнямі. Як жыць? Пенсія з камароў нос. Спадзяваўся на бацькоў, але іх адначасам не стала — памерлі ад тыфу, не дачакаўся сына. Сяліба з надзеяй і небагатай дамашняй жыўнасцю перайшла ў спадчыну Слівону, брату-першыню, які меў ужо сямёра дзяцей. І ён, інвалід, мусіў жыць у брата — стаў восьмым нахлебнікам. Іншага выйсця не было: фізічна рабіць нічога не мог, калі ж і браўся за што, дык галава аж скіпалася ад болю, так шалёна гудзела ў ёй, што не было як трываць. Садзіўся адпачыць, спішваўся і неўпрыкмет — глыбока, не дабудзіцца — засынаў. Было, што спаў без просыпу суткі, а часам і больш. Яшчэ столькі потым хадзіў як п'яны — вадзіла ў бакі, перад вачыма скакалі, мірсціліся чорныя цені. Вясковыя зубаскалы прыкмецілі гэты яго пахібак, і з іх ласкі ён стаў выдомак як П'янь. Мянуска абразлівае, незаслужаная, бо колькі помніць сябе — гарэлкі і грама не браў у рот. А тут — П'янь. Заўошта? І ў дадатак — пасмешкі ўслед: "П'янь, П'янь, завядзі нас на Ярдан Богу маліцца, мошчам кланіцца..." — крычалі падлеткі-вісусы. Яго падохаліся стрэчныя маладухі: "П'янь калі зіркне спа-

дылба, дык хоць на край свету бяжы..." Ім пужалі малых неслухаў: "От прыйдзе П'янь, забярэ ў мех".

Гэта праўда, дома ён не стыкаўся: снаваў, як непрыкаяны, па ўсёй воласці, з вёскі ў вёску, з двара ў двор — збіраў кускі. Сперш яго сустракалі паважліва, давалі хлеб і яйкі. Потым стаўка адчувальна паменшала — совалі, як адчапное, па адной-дзве бульбіны ды зрэдку галоўку цыбулі або гурок-салёнік, было, што і зусім зашчэплівалі перад ім дзверы, не пукалі ў хату. Тым часам здароўе троху наладзілася, "п'янь" прайшла, і ён наняўся вартываць панскія палеткі, што нават здалёк розніліся ад сялянскіх шнуроў, бязглузда вузкіх і да смешнага доўгіх.

Аднойчы Лявон Таптура напросіўся паказаць пану касачовыя такавішчы. Паляванне ўдалося — здабылі за раніцу больш за сотню цецерукоў. Стралаў найбольш Таптура, і пан, усяшаны ўдачай, адарыў свайго новага памагатага выштыгым срэбрам ягдташом і дубальтовай стрэльбай нямецкай вытворчасці. З таго часу Таптура стаў як не другім ценем Любаміра Кухлярскага, рэдка калі начаваў у брата, асабліва ўлетку, забягаў адно ў лазні памыцца ды памяняць бялізну. Куды б пан ні выпраўляўся — і Таптура быў з ім, побачкі, са стрэльбай на плячы, нібы ахоўнік. Нават за мяжой, у Польшчы, быў. А што ў Магілёве, у родавым панскім асабняку па тыдню выпадала жыць, а то і па два-тры. Там ён і долю сваю прышукаў — сышоўся з Адаркай Круглікавай, панскай кухаркай...

Міхалка не сумняваўся — хату ён абавязкова агорае. І не курніцу — злёпак на скорую руку, якіх яшчэ шмат у Вятроўцы, а пяцісценку, з печу і коміна, шырокімі вокнамі і падлогай. Прасторнае і светлае будзе ў яго жытло. Абрывзелі ўжо штодзённы дым, няўтульнасць і паўсюдная чарнізна ў бацькавай курніцы. Сваю хату Міхалка планаваў зрабіць такой, каб з вокнаў відзеў быў і падворак увесь, і шнур яго зямлі, што цягнецца да бальшака. У бацькавай жа — было ўсяго два вакны: адно — на гарод, другое — у двор, доўгі і шырокі, спраўна абнесены замётам з тоўстых бярвёнаў. Супроць хаты, на вуліцы, было суха і чыста. Трава-мурава буяла штолета. Затое ў двары стаяла непраходнае балота — смярдзючая гразюка ўперамешку з навознай жывжай. Ад брамакі і да ганка бацька вымасціў з шырокіх дубовых плашоўкоў ходнік, і падчас дажджоў абмінаў яго хіба толькі сам, калі быў на добрым падпітку. Да Крутаяраў ніхто з моладзі не хадзіў улетку — Міхалка з сястроў Аўдоляй нікога з аднагодкаў не запрашалі знарок, бо сорамна было за такі падворак, смуродны і поўны мух. Затое дзюм свінауткам з плоймаю парасятак жылося тут заўсёды прывольна. Крутаяры ўмелі гадаваць парасят, і на кірмашы падоўгу з імі не затрымліваліся — з ходу прадавалі увесь прыплод.

Не спяшаўся з жаніцьбай Міхалка і пасля размовы з Лявонам Таптурам. Чаго ён чакаў-марудзіў — ніхто толкам не ведаў. Да Клаўдзі паранейшаму ставіўся прыязна, часта думаў пра яе. Хораша думаў. Хлопец ён быў хоць і ва ўзросце ўжо, але жанчын блізка яшчэ не меў. Мабыць, што разумам жыў, а не сэрцам. Калі б толькі даверыўся пачуццям — Клаўдзі даўно б нарадзіла яму дзіця. Адзін час панадзілася была хадзіць да яго ў лес, але ён гнаў яе ад сябе — баяўся дачаснай блізкасці, хоць і не ведаў, чым спароджана была гэтая боязь яго.

З Аксінняй Зарэчнай, шаснаццацігадовай бялянжай з Сяльца, задняпроўскай вёскі, Міхалка пазнаёміўся ў Забор'і падчас кірмашу на свята Івана Калінавіка. Ураніцу як сышліся, дык і не разлучаліся ўвесь дзень, хадзілі, бы заварожаныя. Сфатаграфаваліся, потым пілі ў харчэўні вінаграднае віно. Ужо на змярканні ён павёз дзяўчыну дадому. Шлях, праўда, быў не зусім зручны — давялося карыстацца паромам. Іллюха Камаронак і яго малодшы брат Ягор, паромшчыкі, бралі з высокупаў сваіх па гарніпу аўса ў год, і лічылі, што плата малая, таму з чужымі пераязджанамі не вельмі чыкаліся, пану завышалі ўдвое. Міхалка гэты раз заплаціў палціннік, але ніколі не засмуціўся — душа была ўзрушана іншым: Аксіння сказала яму, што згодная на шлюб, абы не запярэчыла б маці... Бацькі ў яе не было, недзе загінуў, а як — маці не гаварыла.

(Працяг на стар. 13)

АРКЕСТРУ
— 40 ГАДОЎ

У Вялікай зале філармоніі адбыўся юбілейны канцэрт аркестра рускіх народных інструментаў Беларускай акадэміі музыкі. У 1994 годзе яму споўнілася 40 гадоў.

У студзені 1954 года рэктар Беларускай дзяржаўнай кансерваторыі А. Багатыроў падпісаў загад аб стварэнні аркестра рускіх народных інструментаў. На той час у аркестры было толькі 16 чалавек. Ініцыятарам стварэння аркестра і першым яго кіраўніком стаў незалежны Г. Жыхараў, музыкант, фанатычна ўлюбёны ў сваю справу. Прафесійны ўзровень аркестра быў даволі высокі. Выконваліся творы В. Андрэева, М. Будашкіна, фінал Сімфанеты М. Чуркіна, і частка Сімфоніі В. Калінінікава. Вялікае месца ў рэпертуары аркестра займалі творы ў інструментальнай і пералажэнні Г. Жыхарава. Неўзабаве калектыву быў ганараваны званнем лаўрэата і Усебеларускага фестывалю.

У 1973—74 гг. аркестрам кіраваў М. Прошка. А з 1974 г. і па сённяшні дзень, вось ужо 20 гадоў, аркестрам кіруе дацэнт кафедры аркестравага дырыжыравання С. Кафанаў. Так што калектыву адзначылі двайны юбілей.

На канцэрце ў філармоніі аркестр прадманстраваў высокі прафесійны ўзровень, ансамблеваю зладжанасць, штыржавую культуру, дынамічную гнуткасць... З ім выступілі маладыя, але ўжо вядомыя салісты-лаўрэаты: С. Франкоўскі (танар), Л. Рыдлеўская (цымбалы), Н. Барэзіна (сапрана). Гучала музыка розных аўтараў і стыляў: Багатыроў, Рыскі-Корсакаў, Хіменес, Шнітке, Дэбюсі, Ібер, Фралоў, Італьянскія песні... Доўга не змаўкалі апладысменты, і дырыжору не раз даводзілася ўзмацняць на подзьм ды граць на "біс".

А. СЕЛАЧНИК,
старшы выкладчык
Беларускай акадэміі музыкі

ЮБІЛЕЙ КВІТНЕЮЧАГА ЎЗРОСТУ

Артыст балета... Праз штодзённае напружанне, цяжкую працу і пот дамагаецца ён той вытанчанасці ў сваім майстэрстве, якую так цэняць глядачы. Спецыфіка прафесіі робіць век артыста балета непрацяглым: пасля 20-ці гадоў творчай працы ён ужо лічыцца ветэранам сцэны. Трэба саступаць дарогу маладзейшым, якіх чакае такі ж самы творчы лёс. Але многія з іх, пакідаючы сцэну, не пакідаюць балет. Стыхія танца, наогул уся атмасфера тэатра трымаюць іх у сваім палоне назаўсёды.

Нядаўна балетная труппа тэатра музычнай камедыі Беларусі ўрачыста адзначыла 20-годдзе сцэнічнай дзейнасці вядучага артыста балета Уладзіміра Крупскага. Гэты артыст мае вышэйшую адзнаку ў балетнай іерархіі — майстар сцэны, акрамя таго ён адораны вельмі важнай для артыста якасцю — яркай сцэнічнай знешнасцю. Прыгожы, надзвычай эlegantны і вытанчаны, ён прыцягвае да сябе ўвагу нават у масавых сцэнах і так званых падтанцоўках. Для артыста балета, які працуе ў аперэце, важная не столькі высокая тэхніка, колькі валоданне своеасаблівым комплексам сцэнічных прыёмаў, уласцівым менавіта гэтаму жанру. Чаму ж менавіта на Крупскага часцей за ўсё звяртаюць увагу глядачы ў балетных нумарах? Не толькі таму, што ён вылучаецца сярод іншых сваёй знешнасцю, але і таму, што танцу ён аддаецца ўсёй сваёй істотай, не механічна выконваючы завучаныя рухі, а перадаючы праз іх сваё ўнутранае адчуванне. Гэта энергія, якая ідзе з глыбіні душы, свеціцца і ў ягоных вачах, і ў зменлівым выразе твару, і ўрэшце стварае вакол артыста магічную аўру, якая і прыцягвае глядача. Як кажуць, артыст ад Бога.

У. Крупскі — з тых артыстаў, якіх называюць арганічнымі. Ягоныя артыстычныя

здольнасці могуць выяўляцца не толькі ў харэаграфіі. Хто не памятае бліскуючую пастаноўку В. Цюпы "Клоп", дзе У. Крупскі паказаўся перад глядачом у вельмі цікавай ролі, якую немагчыма ахарактарызаваць адназначна. Яна ўбірае ў сябе і вакальныя, і драматычныя, і пластычныя прыёмы, а дзякуючы таму, што ролю выконваў артыст балета, яна набывала нейкую своеасаблівую графічную выразнасць. Ён і сам імкнецца да самавыяўлення ў ролях іншага плана, таму так уважліва сочыць за вядучымі майстрамі сцэны, у якіх можна навучыцца многаму. Магчыма, праз нейкі час У. Крупскі і ўвойдзе ў ацёрскі цэх тэатра, калі рэжысёры зноў звернуць увагу на яго рознабако-

выя здольнасці. А пакуль артыст, знаходзячыся ў выдатнай форме, не пакідае сцэну, што называецца, "задзейнічаны ў рэпертуары" і адначасова працуе рэпетытарам. Ён выдатна ведае ўвесь аперэцкі рэпертуар, які давялося ператанцаваць за 20 гадоў сцэнічнай дзейнасці, і цяпер свой вопыт перадае маладым танцоўшчыкам.

Зоя ЛЫСЕНКА

Паміж гэтымі здымкамі — два дзесяцікі гадоў. У аперэце "Вольны вецер" пачынаўся творчы шлях маладога У. Крупскага, у харэаграфічным спектаклі "Іспанскі дывертысмент" ён ужо стаў артыст балета...

"НІРВАНА"

Выстаўка карцін з такой назвай працавала ў Гомелі, у памяшканні абласнога цэнтру народнай творчасці. Свае работы тут паказвалі маладыя гомельскія мастакі Іван Папоў, Іван Фіртач, Ігар Кавалёў і Сяргей Каўрыга. У асноўным гэта авангард, але па манеры выканання, па сюжэтнай задуме і рэалізацыі яго аўтарамі палотны выходзяць за рамкі звыкллага.

Усе выдаткі — ад арэнды памяшкання выставачнай залы да транспартыроўкі работ, афармлення і размяшчэння рэкламных шыццоў аўтару ўзялі на сябе. Але зусім не таму, што гэта дазваляе зрабіць іх матэрыяльнае становішча. Чацвёрка звярталася да салідных камерцыйных структур горада, але, на жаль, мастацтва іх пакуль не цікавіць. А паколькі ў маладых мастакоў ёсць што паказаць і вельмі хочацца гэта зрабіць, зацягнулі больш туга рамяні і — наперад!

Сяргей ХАЛАДЗІЛІН,
БЕЛІНФАРМ

На здымках: аўтары "Нірваны" — Іван Папоў, Іван Фіртач, Ігар Кавалёў і Сяргей Каўрыга; работа мастака С. Каўрыгі "Дрэва жэстаў".

Фота аўтара

Музыка

"ДВАЙНІК" ЯЕ...СКРЫПКА

Вечар быў празрысты, марозны. Ці не таму так востра ўспрымалася ўтульнасць, цеплыня, прыгажосць Залы камернай музыкі, дзе шматлікія аматары займалі свае месцы, паціху размаўлялі, рыхтаваліся да сустрэчы з мастацтвам? У гэты вечар слухачы мелі магчымасць пазнаёміцца са старонкамі камернай музыкі ў выкананні лаўрэата рэспубліканскага і дыпламанта міжнароднага конкурсу Наталлі Сталярскай (скрыпка) і дыпламанта рэспубліканскага і міжнароднага конкурсу Ніны Кавецкай (фартэпіяна). Між іншым, канцэрт быў своеасаблівай справаздачай Наталлі Сталярскай, якая завяршыла першы год заняткаў у аспірантуры пад кіраўніцтвам загадчыка кафедры скрыпкі Беларускай акадэміі музыкі прафесара Анры Барысавіча Янпольскага.

Напачатку гучала музыка Брамса: Сана-та, Скерца, "Сузіранне"... Паўнагучна і выразна пяля скрыпка, і яе голас, то напружаны, драматычны, то пяшчотны і ласкавы, кранаў сэрца, чараваў давяральнасцю. Музыка ў выкананні Наталлі Сталярскай і Ніны Кавецкай была падобная да крыніцы, з якой людзі чэрпаюць чысціню і шчырасць пачуццяў. Ансамбль гучаў зладжана, прафесійна. Як цудоўна, што на сцэне ў гэты вечар былі маладыя прадстаўнікі беларускай музычнай школы!

Васемігадовай дзяўчынкай прыйшла Наташа Сталярская ў клас да свайго настаўніка А. Янпольскага. З таго часу мінула... 16 гадоў! Гэта быў час напружанай працы, якая пачыналася з авалодання тэхнікай ігры на цудоўным інструменце — скрыпцы, са знаёмства з музычнымі стылямі, новымі творамі. Працавалі захоплены, а галоўнае — абое, і настаўнік, і вучаніца, верылі ў чарадзейства музыкі, у яе вялікую сілу. А яшчэ ў тое, што скрыпка — гэта жывая істота, своеасаблівы двайнік выканаўцы, яе непаўторная індывідуальнасць.

Свой першы сольны канцэрт Наташа іграла ў Віцебску, калі ёй было толькі 12 гадоў. Неўзабаве атрымала званне лаўрэата рэспубліканскага конкурсу і прыз за

лепшае выкананне віртуознай п'есы Г. Вяняўскага. А ў 1992 г. Н. Сталярская стала дыпламантам III Міжнароднага конкурсу імя К. Шыманоўскага і Міжнароднага конкурсу камерных ансамбляў у Польшчы. Шчыра кажучы, у яе ўжо багаты вопыт сцэнічных выступленняў. На сцэнах нашай Акадэміі музыкі і філармоніі яна выконвала сольныя праграмы і скрыпічныя канцэрты Вяняўскага, Баха, Вівальдзі і Мендэльсона ў суправаджэнні сімфанічнага і камернага аркестраў. Іграла камерныя і сімфанічныя канцэрты ў Любліне, Гданьску, Эльблонгу, Лодзі, у многіх гарадах Германіі.

Скрыпачка вызначаецца сапраўдным артыстызмам і віртуознасцю. Яна быццам народжаная для сцэны, у чым яшчэ раз пераканаліся слухачы нядаўняга канцэрта. З кожным новым творам узнікала новыя вобразы, думкі, пачуцці. Музыка Шыманоўскага, Шасона... Якія тонкія, паэтычныя і разам з тым няўлоўныя адчуванні! А побач — глыбіня і прыгажосць музыкі Чайкоўскага з яе па-руску самабытнай элічнай лірыкай ("Мелодыя") і віртуознай бліскучасцю, магутным парываннем да ўсяго светлага ("Вальс-скерца"). Міжволі ўзнікала думка: выканаўца разам са сваім настаўнікам абралі слушны шлях у мастацтве. Яны імкнуцца не музейна рэстаўраваць творы класікаў, а "прачытаць" іх як мага бліжэй да арыгінала і дапоўніць рысамі сваёй сучаснай трактоўкі музычных вобразаў.

Слухачоў захапіла і асабліва "тэатральнасць" інтэрпрэтацыі п'есы П. Саратэ "Цыганскія напевы", якая была выканана на "біс". Было б слушным параўнаць выкананне гэтага славутага твора нават з тэатральным спектаклем, у якім "дзейнічаюць" жывыя героі і выказваюць патаемныя думкі, пачуцці.

Пасля канцэрта А. Янпольскі ў гутарцы са мною адзначыў: "Так, я задаволены і праграмай, і яе выкананнем. Наташа — чалавек таленавіты і мэтанакіраваны, ўлюбёны ў музыку. Тэрміны падрыхтоўкі праграмы аказаліся даволі сціплыя, але яна

хутка авалодвае поўным тэкстам, удумліва працуе над стылем і вобразным зместам, умее гранічна канцэнтраваць увагу. У яе, як у выканаўцы, цудоўны віртуозны талент. Нам трэба яшчэ працаваць над гукавой палітрай, але, шчыра кажучы, гэта праца вымагае ўсяго жыцця..."

Безумоўна, наперадзе ў Наталлі Сталярскай шлях да далейшага ўдасканалвання, такі натуральны для кожнага маладога музыканта, шлях да мастацкай свабоды і сапраўднага майстэрства. І застаецца толькі пажадаць ёй новых пошукаў і перамог у музычным мастацтве. А ў зале ў той вечар гучалі шчырыя апладысменты. Слухачы былі ўдзячныя выканаўцам за імгненні святла, радасці, прыгажосці.

Іна ЗУБРЫЧ

"... І ГЭТЫ ЧАС, І ГЭТЫ ЛАД НЕ НАЗАЎСЁДЫ", або КАНЦЭРТ НА АСКЕПКАХ БЕЛАРУШЧЫНЫ

УРАЖАННІ ГЛЕДАЧА

Свае 68-я ўгодкі Беларускай дзяржаўнай акадэмічнай тэатры імя Якуба Коласа адзначыў імпрэзай, якую, карыстаючыся тэрміналогіяй лімаўскага "Кола дзён", хочацца назваць канцэртамі сезона.

Калісьці, дзесяць гадоў таму, разам з сябрамі па Беларускай спеўна-драматычнай майстроўні я перажыла ў гэтым тэатры тое, што завуць сапраўдным катарсісам. Была вясна нашага юнацтва, вясна адкрыцця Беларускай тэатры. Мы толькі спазналі вялікую сілу аднасьці з лёсам роднай зямлі, ганарыліся сваёю абранасцю і да фанатызму гатовы былі ахвяраваць сабою. Ніхто не любіць Беларусь больш за нас — былі перакананы мы. І раптам падчас гастроляў коласаўцаў у Мінску патрапілі на спектакль "Клеменс", які выкрыў нашу таямніцу. Гучна, са сцэны сказаў пра набалелае.

"І гэты час, і гэты лад не назаўсёды,
Я клічу гром, я клічу град —
жыві, нязгода!" —

спявалі мы, ап'яненыя "Клеменсам", адразу выставішы коласаўцам самую высокую адзнаку, далучышы іх да шчырых змагароў за светлае заўтра Бацькаўшчыны.

З таго часу мы ішлі ў гэты тэатр на сустрэчу з Мастацтвам і Беларускай тэатры. Не заўсёды такая сустрэча адбывалася, але першасны запас даверу зберагаў узнёсла адносіны да тэатра, які да блізкага сваяка, паяднага круэнаю павяззю. Яму шмат што даравалася...

І вось гэты канцэрт. Або спектакль, дзе кожны з акцёраў іграў самога сябе, не прыхарошанага сцэнічным строем, не абцяжарана драматургічнай задумай — выходзіў да мікрафона і дарыў глядачам і тэатру да дня нараджэння свой падарунак. А голас рэжысёра з аркестравае ямы дапамагаў яму самавыяўляцца: называў выканаўцу, задаваў яму некалькі пытанняў, на якія, меркавалася, будзе цікава пачуць адказ.

Звычайная форма, прыймальны сцэнарый, які можна "нашлігаваць" любым зместам, — глядач любіць канцэрты і ахвотна на іх ідзе.

Але ўжо самае першае пытанне прымусіла апусціць вочы долу.

— Што для вас тэатр імя Якуба Коласа?

— Усё.

Агульнае "усё" роўнаватаснае "нічому"? Няёмкая цішыня, і ніякага працягу — ні голасам, ні жэстам, ні энергіяй унутранага

святчэння. Ад пустаты зазвінела ў вушах. Стала шкада актрысы, якой не хапіла знаходлівасці на трапны жарт ці глыбіні пачуцця для сур'эзнага прызнання.

Прыхаванага сэнсу рэжысёрскіх "анахордак" (калі абстрагавацца ад жорсткага "выкрыць" ці ад знішчальнага "няздольнасць прыдумаць штосьці новае") так да канца і не ўдалося спасцігнуць. Некаторыя адказы выгледзілі завучанымі, але гэта не надавала ім змястоўнасці, іншыя прэтэндавалі на тонкі гумар, а выкрывалі не зусім тонкі падхалімаж ("Хто ваш любімы мужчына ў тэатры?" — "Галоўны рэжысёр"). І толькі за асобныя не было сорамна, але і яны не дапаўнялі вобраз артыста нечым істотным ці прывабным.

Зрэшты, Бог з імі, гэтымі пытаннямі-звязкамі, калі б паміж імі тварыўся суд мастацтва. Але ад нумароў (іх менавалі нумарамі-хобі) галовы маіх суседзяў угіналіся яшчэ ніжэй, твары канвульсіўна сціскаліся ў неймаверныя гримасы, а душу, напэўна, апаноўваў жах. Хацелася крыкнуць на ўсю залу словамі А. Глобуса:

"Божа, забяры маё жыццё,
Выратуй знямелую Айчыну!"

Гэта было скалананне першае: амаль усе акцёры Беларускага акадэмічнага ў гонар 68-х ўгодкаў ад шчырага сэрца дарылі нацыянальнаму тэатру рускамоўныя падарункі. Скінуўшы цуглі завучаных роляў, яны гаварылі на сваёй штодзённай мове, выяўлялі сябе сапраўдных і — ганарыліся сабою! З наўнасцю немаўляць — ганарыліся. Ці не ўяўлялі, што можна інакш?

Яны маглі паўтарыць звыкла-трафарэтную словы пра роллю інтэлігенцыі ў нацыянальным адраджэнні, але сутнасць гэтых слоў заставалася для іх неспасціжнаю. За столькі гадоў працы на беларускай сцэне яны не здолелі палюбіць ніводнага беларускага (ці хаця б перакладнага) твора, за столькі гадоў прапаганды нацыянальнай культуры Беларускай тэатры не стала для іх нават гэтым самым, шмат разоў згаданым "хобі" (улюбёным заняткам у вольны час). Не стала тым родным, сваім, за што пакуюць і што абараняюць, тым арганічным, што выяўляецца само і непасрэдна — засталася даўкім камяком, што

перашкаджае "нормальнаму перажыванню", недарэчным атавізмам на перыферыі іхняе свядомасці. Беларускае артысты без сораму дэманстравалі, што і ў сем'ях паміж сабою, і з дзецьмі яны размаўляюць па-руску, і вось, нарэшце, надарылася магчымасць пагаварыць на "нормальным мове" і з глядачом! Зрэшты, можа, і слушна яны сябе не прыхарошвалі. Годнасць артыстаў нацыянальнага тэатра не выяўляецца штучна, а хлусня — не шлях для яе свядарджэння.

Беларушчына ёсць свята лучнасці са святым і высокім, ёсць боль тых, каму баляць раны Бацькаўшчыны, хто фізічна адчувае, як стогне і курчыцца пад быдлярчымі капітамі іх зганьбаванага зямля. Гэты боль нельга падрабіць, ён дыктуе стыль паводзін і вымагае адпаведнага ладу жыцця, і ім, на вялікі жаль, не прысцілася пераважна большасць акцёраў коласаўскае сцэны. Досыць павярхоўны падбор вершаў з рускай савецкай класікі ў перамяжку з рускімі рамансамі, неаднойчы паўторанымі ўспамінамі пра маладосць ды кампліментарна самім сабе стаўся асноваю канцэртнага рэпертуару. Прычым выразна адчувалася, што ўвесь гэты багаж прыехаў яшчэ са студэнцкіх часоў, а ўсе наступныя гады артысты спажывалі яго, не падсілкоўваючы.

Адзікі беларускіх фальклорных нумароў становішча не ратавалі, а крык душы сапраўднага паэта апынуўся штучна прылепленым да агульнага сцэнарыя і не пачутым сярод вэрхала агульнай настроенасці на іншае.

Я не рыбіна і не звер...
Выракаўся...

А скуль я родам?

Дзе крыніцы мае цяпер?

Дзе той люд, што завуць народам —
пытася паэт і сам сабе адказаў:

Боль зямлі

Безгалоса

Крычыць у цемру нашых душ.

Перапісвалі...

Чорнай прорвай свядомасць зёрнае.

"Палімпсест" — называўся верш. Тэкст, напісаны па старым змыглым тэксце. Перапісаная адпаведна зместу канцэрта найноўшая назва тэатра мусіла б гучаць "Небеларускі акадэмічны". Наступная градацыя сэнсу — "антыбеларускі".

Цяпер пра акадэмічнасць і тэатральнасць. Не было беларускасці — няхай быў бы Тэатр. Прыгажосць рухаў, іскрыстасць талентаў, моц пачуццяў — парад яркіх індывідуальнас-

цей. Калі спяваеш і не хапае голасу — ствары вобраз, пражыві песню, узабагаці яе адценнямі зрухаў душы ці хаця б выберы твор, у якім выцягнеш верхнія ноты. На жаль, роля салісткі на гэтым канцэрте пасавала хіба што Л. Пісарвай, а ў ролі Артыстаў на сцэну выходзілі толькі некаторыя акцёры. Не ведаю, хто ў такім спектаклі павінен быў вучыць рухацца, апранацца, валодаць словам і целам, але, часам, здавалася, што на сцэне з'яўляўся чалавек з мастацкай самадзейнасцю або завітвала пераспялая дама лёгкіх паводзін, не спрактыкаваная не толькі ў эстэтычным апрананні, але і ў распрананні таксама. Нікога не маю супраць мінімалізму ў адзенні, калі падкрэсліваецца вытанчанасць, а не, прабачце, бяспформеннасць несагнанага тлушчу.

Пасля падобных пасажаў хіба можна было ўспомніць на канцэрте, што тэатр — мастацтва духу, развіцця душы, духоўнасці чалавека. Думку праціналі пытанне: а што далей, куды рухаецца коласаўскі акадэмічны? Па дэкларацыйнае заявае — да высокіх класічных узораў. Пра спектаклі — размова асобная, але, думаецца, і астатнія тэатральныя імпрэзы тое-сёе сведчаць пра абраныя напрамкі. І калі ў адказ на віншаванні "Белвеста" сярод беларускамоўнага маналогу гучыць рабалепнае "спасибо" (быццам той, хто мае грошы, перастаў разумець "дзякуй"), а артысты на сцэне ўскокваюць для алладыментаў — ёсць у гэтым нешта агідна-прыніжальнае.

Дапускаю чыюсьці нязгоду. Сапраўды, няўдзячны аўтар сядзеў пад велімі вострым вуглом да сцэны, да таго ж з самага правага краю. Сусед злева дэманстравалі прытым шчырае захапленне, пляскаючы пад самае вуха і абураючыся маёю несалідарнасцю. Але пабачнае са сцэны не натхняла на воплескі. У роспачы думалася: няўжо да канца жыцця мы так і не ўздзімемся да Боскага, да духоўных вяршыняў, такіх натуральных ва ўсім цывілізаваным свеце?

Прыкра, але ў варунках нашай усеагульнай непрафесійнасці і грамадскай шызафрэніі канцэрт у тэатры Якуба Коласа становіцца ў шэраг сумнаведомых падзей, якімі апошнім часам "праславілася" Беларусь, і тым самым гасіць апошнія іскры захаплення сваіх адданых прыхільнікаў. З такім тэатрам хочацца развітацца, разумеючы развітанне як пачатак сустрэчы з новаю сутнасцю. Бо насуперак усім рэальнасцям цяжка развітацца з марою пра творчы ўзлёт другой нацыянальнай сцэны, як насуперак відавочнаму мы заўсёды шукаем апірышчаў духу і аазісаў святла, каб не быць паглынутымі цемраю.

І хоць гэты мой "падарунак" да 68-й гадавіны тэатра выглядае не зусім урачыстым, пішу яго ў спадзяванні быць пачутым, бо лепей выказацца ў вочы, адкрыта, чым шаптацца па завугаллях: "І гэты час, і гэты лад не назаўсёды".

А ў традыцыйным віншаванні жадаю ўлюбенаму тэатру захацца ў Беларускай тэатры. Захацца светла і аддана, узнёсла, рамантычна, безразважна, як гэта было ў далёкіх дваццатых. Відавочна, тое даўняе каханне прайшло. Але позняе тым і адрозніваецца ад першага, што ў сталасці трэба рабіць асэнсаваны выбар.

Л. МАЛАШЭНА

Памяць

ЁН СНІЦЦА НАМ...

На працягу некалькіх месяцаў у беларускім друку з'яўляліся публікацыі, прысвечаныя 1 Беларускай экспедыцыі альпіністаў у Непал, у снежныя Гімалаі. Публікацыі былі бадзёрыя і жыццерадасныя. Аб нашых земляках, якія рыхталіся там да ўзыходу на трэці васьмітысячнік у свеце, гару Канчэнджангу (8586)...

І раптам трагедыя. Загінула трое. З іх — дзве жанчыны, балгарка Ярданка Дзімітрава і расіянка Кацярына Іванова. Яны далучыліся да Беларускай групы ў Непале. Мы не ведаем іх, але ў родных і знаёмых альпіністак сваё гора...

Трэці — беларус. Сяргей Жвірбля. За кароткімі нататкамі — паведамленнямі ў друку хаваюцца пякучыя слёзы і невычэрпае гора жонкі, маці, бацькі, братоў, адданых і верных сяброў. Што страшней для бацькоў, як перажыць сваіх дзяцей, здаровых і дужых? Што страшней для жонкі, як згубіць таго, каго яна кахала? Што страшней для сяброў, як адчуць адсутнасць таго, з кім дзялілі цяжкія суровыя паходы, цяжкія жыццё? Адчуць адсутнасць таго, хто быў камандзірам, настаўнікам, прыкладам да спадаблення?

Сяргей Жвірбля працаваў у Педуніверсітэце, узначальваў турклуб "Далыгляд", які складаецца па большасці са студэнтаў і выпускнікоў нашага ўніверсітэта. З ім члены клуба хадзілі на Каўказ, на Урал, у Хібіны. "Валерыч", як яго тут звалі, чалавек з выключным вопытам вандраванняў, паходаў. Сам ён быў на Таймыры, на Зямлі Франца Іосіфа, на Паміры, на Цянь-Шані, у Гімалаях... Ён пакарыў чатыры сямітысячнікі, збіраўся пасля Канчэнджангі на Эверэст.

... Беларускае прозвішча Жвірбля мае балцкае паходжанне, перакладаецца як "вера-

бей". Калі б сустрэць Сяргея ў калідоры ўніверсітэта, дык ніколі б не сказаў бы, што ён дасягнуў вялікіх узроўняў у горным і лыжным турызме, альпінізме. Сапраўдны гонар нацыі: невысокі, з тонкімі рысамі твару светлавалосы, апрануты звычайна ў спартыўную куртку ды джынсы. І толькі, бадай, вочы з частай усмешкай могуць засведчыць, што ён пабачыў і зразумеў значна больш, чым які звычайны смяротны.

У паходах ён ператвараўся для нас у нейкага звышчалавека. Мы не сумняваліся: Сяргей

не можа памыліцца па карце, абраць няправільнае месца для начуі і г. д. У паходах у нас блішчэлі вочы, тахкалі сэрцы, усе разам хмелелі ад бясконцай прасторы, ад неабсяжнай далей, здавалася, што Бог жыўе не ў цэрквах ці ў касцёлах, а тут, сярод неабсяжнай дзікай прыроды. Мы аддзяляліся ад шкадлівага тлуму людзей і чысцілі свае душы. І наш ваяк быў з намі. Мы ўсе здзіўляліся яго фізічнай падрыхтоўцы. У нашай камандзе сабраліся людзі, якія раней займаліся рознымі відамі спорту і далёка не слабакі. Але побач з такім майстрам адчуваеш сябе маленькім хлопчыкам...

Наш сцяг — на вяршыні высачэзнай гары. Сведка патрыятызму і адраджэння нацыі...

Цела Сяргея не знойдзена. Там на вышыні 6.700 м немагчыма было правесці добрыя пошукі. Адчувалася нейкая нерэальнасць, калі

поп святніў на могілках зямлю, пад якой няма яго. А яшчэ насілі Сяргеевы фотаздымкі да розных экстрасенсаў. Яны не казалі, што ён загінуў. Што ж, кажуць жа, што Гімалаі — гэта краіна цудаў. Ніхто не бачыў, як лядовы абвал сышоў на намёт, дзе знаходзіліся Жвірбля і Іванова... А яшчэ ў яго ёсць жонка Юля, маладая і прыгожая, ды сыноч Вася, якому семы гадок...

А некаторым з нас ён сніцца, размаўляе з намі... І мы ў сне не здзіўляемся, што ён жывы...

Васіль ГРЫНЬ,
студэнт гістфака
Педагагічнага ўніверсітэта

На здымках: Сяргей Жвірбля; наш сцяг з намі на перавале Балмбашы ў Прыэльбрусі.

ЧАРГОВЫЯ
СТАРОНКІ
"ПОЛАЦКА"

Сёмы і восьмы нумар часопіса "Полацк" выйшаў з'яднаным. У ім — артыкулы А. Цітова "Сігілічнае заканаўства Беларусі XIV—XVIII стст.", А. Грыцкевіча "Тадэвушу Касцюшку прысвячалася", А. Белая "Памяці паўстанцаў Касцюшкі", А. Старадарожскага "Геральдыка і сучаснасць"...

С. Белая выступае з рэпартажам "XXI Сустрэча беларусаў Паўночнай Амерыкі", а таксама з артыкулам "Стварыць музей "Беларусы Амерыкі".

Змешчаны працяг рамана М. Кавылы "З агню ды ў полымі", артыкулы У. Міхнюка і Я. Паўлава "Як знішчалі генафонд беларускай нацыі", сведчанні А. Смоліча падчас арышту, уражанні К. Мерляка ад наведання Бяцкаўшчыны "Дзёнікі беларускіх сустрэчаў". Тут жа — рэцэнзія Л. Лыча на кнігу К. Мерляка "Дзёнікі Кастуся Мерляка на эміграцыі" і адзін з раздзелаў яе "Лірык краіны ветлай" — працяг успамінаў Ан. Адамовіча пра кампазітара М. Равенскага "Травенская вычэчка" — апавяданне С. Дзедзіча.

НАШ КАЛЯНДАР

3 студзеня споўнілася 90 гадоў з дня нараджэння аднаго з самых цікавых беларускіх паэтаў Уладзіміра Хадзькі, да якога, на жаль, лёс не быў літасцівы. 26 лістапада 1936 года Уладзімір Мартынавіч быў арыштаваны. Амаль праз год, 5 кастрычніка, асуджаны на 10 год пазбаўлення волі. Адбыў пакаранне ў Іванавіцкім і Марыінскім лагерах. Загінуў 12 мая 1940 года на будоўлі чыгункі каля горада Улан-Удэ. Пражыў мала, яшчэ менш займаўся творчай працай: з першымі вершамі выступіў у часопісе "Чырвоны сьвіт" у 1926 годзе. Выйшлі зборнікі "Суніцы" (1926), "Выбраныя вершы" (1932), "Радасны будзень" (1935). А потым ужо пажыццёвыя перавыданні, апошняе, найбольш поўнае, у 1986 годзе — "На ўзвях дзён".

Вось ужо амаль пятнаццаць гадоў няма з намi Валяціна Зуба (памёр 11 жніўня 1980 года), а 9 студзеня яму споўнілася 68... Першае апавяданне надрукаваў у 1938 годзе ў часопісе "Полымя рэвалюцыі". Аўтар аповесці для дзяцей "Таямнічы надпіс" (1953), зборнікаў апавяданняў "Салернікі" (1958), "Пад вясновым сонцам" (1960), "Чорны кот" (1973).

Нямала зрабіў у галіне драматургіі. Выдаў некалькі зборнікаў п'ес, лепшыя творы набылі сцэнічнае жыццё. У прыватнасці, "Сябры" (разам з Ю. Багушэвічам), "Марат Казей", "Нечаканае знаёмства", "Юнацтва рыцара". В. Зуб напісаў лібрэта аперэты (музыка Ю. Семянкі) "Тыдзень вечнага кахання" (пастаўлена ў 1975 годзе). Стварыў некалькі сцэнарыяў дакументальных фільмаў, адзін з якіх атрымаў дыплом на міжнародным фестывалі дакументальных фільмаў у Чэхаславакіі (1964).

Яшчэ адзін сталінскі пакутнік — Аляксей Пальчэўскі (нарадзіўся 16 студзеня 1905 года). З першымі вершамі і апавяданнямі выступіў у 1925 годзе. Паспеў напісаць п'есы "З чырвоным сцягам" (1932), "Зламаная іголка" (1934). Працаваў адказным сакратаром рэдакцыі часопіса "Кааперацыя БССР", у рэдакцыі часопіса "Іскры Ільіча". Быў, як і многія, рэпрэсаваны. І кастрычніка 1937 года прыгавораны да васьмі гадоў пазбаўлення волі. Працаваў лесарубам у Горкаўскай вобласці. Дазволілі вярнуцца на Радзіві, але ў 1948-ым зноў асудзілі, цяпер на пасяленне. У Мінск Аляксей Воспілавіч змог вярнуцца толькі ў 1955 годзе (памёр 26 красавіка 1979 года).

Як пісьменнік па сутнасці нарадзіўся нанова. І працаваў плынна, найперш у галіне дзіцячай літаратуры. У 1966 выйшла кніга выбраных твораў "Мора на камені", у 1975-ым — двухтомнік. Выбраныя творы А. Пальчэўскага ў двух тамах пабачылі свет і ў 1980 годзе. Акрамя таго разам са сваёй жонкай Т. Цулукідзе пераклаў раман грузінскага пісьменніка П. Данжашвілі "На Алазані" (1959), пераўвасабіў па-беларуску творы іншых рускіх, украінскіх, грузінскіх літаратараў.

Жыццёвы шлях Яўгена Рамановіча пазначаны гэтымі дзвюма датамі: 21 студзеня 1905 года — 25 лютага 1979-га. Давялося працаваць акцёрам, рэжысёрам, выступаў з вершамі і фельятонамі, пісаў прозу. Вядомы як крытык, тэатразнаўца, пакінуў пасля сябе ўспаміны "Рэкі цякуць з ручаёў" (1969) і "Знаёмыя сілуэты" (1974). Меў набыткі і ў галіне драматургіі. Акрамя таго Я. Рамановіч напісаў лібрэта опер "У пушчах Палесся" (пастаўлена ў 1939), "Алеся" ("Дзівічына з Палесся", разам з П. Броўкам, пастаўлена ў 1944, 1953), балетаў "Падстаўная нявеста" (пастаўлена ў 1958), "Мара" (пастаўлена ў 1961). Пераклаў асобныя п'есы А. Астроўскага, А. Чэхава, М. Горкага і іншых.

Віншуем!

Віктару РАКАВУ — 60

Паэту Віктару Ракаву — 60. У друку выступае з 1956 года. Выдаў кнігі паэзіі "Вернасць", "Акно ў зялёны сад", "Пазыўныя", "І сноп, і птах, і я..." і іншыя. Выступае як перакладчык. Для творчай манеры В. Ракава характэрны роздумнасць, што спалучаецца з прачулай пірычнасцю, неаб'якава яму і публіцыстычная паэзія.

Віншуем Віктара Апанасавіча з юбілеем, зычым яму далейшых жыццёвых і творчых поспехаў! Прапануем чытацкай увазе новыя творы юбіляра.

Віктар РАКАЎ

ЧАЦВЁРТАЯ СТЫХІЯ

Па калдобінах, па веку, па жыцці
Без запчастак — ну хіба не рызыка?! —
Не адну патопу зходу перайсці
І да сініх зор забрацца высака.

Нехта выкрайкі рабіў для нас, замес,
Нехта формы адліваў вузлоў, дэталей,
Нехта ў зборы выпрабавуваў, і замест
Нетрывалага з-пад гарту болцік ставіў.

Праз агонь, зямлю, паветра і ваду —
Праз чатыры гэтыя стыхіі
Нас жыццё вядзе і ў радасць, і ў бяду,
І праз іх мы то шхія, то ліхія.

То да зор сягаем сініх,
То на дне Акіянным штось шукаем і знаходзім.
Пазнаём Прастору ў Часе.

Усё міне,
А стыхіі застануцца у Прыродзе.

Па калдобінах, па веку, па жыцці,
Па паветры, па вадзе,
а больш — раллёю
Будзе вечна ўсё жывое ў рост ісці,
Каб чацвёртаю стыхіяй стаць —
Зямлёю...

І КАМЕНЬ,
І КОРАНЬ, І КРОЎ...

Элементы сьвядомасці ёсць і ў каменя.
ЛЕЙБНІЦ.

О, роднасці свет!
З радзімых
Пратонаў-нейтронаў мой крой:
Ад свету я неаддзялімы,
Мазан з ім мірам адзіным —
Што камень,
Што карань,
Што кроў.

Таму, значь, так кроўнае цягне
Сюды з-пад зямлі, з-пад вады.
І толькі дапаўшы сюды,
Здаецца, спакою дасягнеш,

Бо ў карані, ў камні, ў крыві
Маёй і асобінцы кожнай

Адзіны, агульны ёсць множнік —
Сьвядомасці знак,
як прывіў

Ад чараў чужых і замоваў,
Ад лёгкіх, бяздумных спакус —
І матчы, радзімы абрус
Растопіць настрой твой зімовы...

...Яднанне — не толькі ў сяброў,
І слёзы — не толькі ў разумных:
Баліць, калі ударыш бяздумна
І ў камень,
І ў карань,
І ў кроў.

ПРЫШЭЛЬЦАЎ
З КОСМАСУ НЕ БУДЗЕ

Зямля ад нас не маладзее —
Ужо рыпіць без змазкі вось.
На неба целішча надзея:
Зтуль прыляцяць, напавяць штось.

Прышэльцаў з космасу не будзе —
Даю руку ў заклад адшчы:
Да дурняў, што Зямлю паскудзяць,
Разумныя не паляцяць.

Мартыралог

ПАКУТНІКІ "ГУЛАГУ"

БАРАНАЎ Сцяпан Васільевіч, 1895 г. н., ураджэнец вёскі Трубачова Віцебскай вобласці. Асуджаны ў 1938 годзе лагерным аддзяленнем Вярхоўнага суда Комі АССР пры Ухтпечлага па арт. 58 п. ч. 1 КК РСФСР да 5 гадоў пазбаўлення волі і 5 гадоў паражэння ў правах.

СУДАС Фёдар Малахавіч, 1897 г. н., ураджэнец вёскі Вялікія Аўцюкі Мазырскага раёна Беларусі. Асуджаны ў 1841 годзе Ваенным трыбуналам войск НКУС Паўночна-Пячорскай чыгункі па арт. 58 п. 10 ч. 2 КК РСФСР да вышэйшай меры пакарання — расстрэлу.

МАЦВЕЕЎ Аляксандр Андрэевіч, 1886 г. н., ураджэнец г. Гомеля Беларусі. Асуджаны ў 1943 годзе судовай калегіяй Вярхоўнага суда Комі АССР па арт. 58 п. 10 ч. 2 КК РСФСР да вышэйшай меры пакарання — расстрэлу.

ФЕДАРОВІЧ Васіль Васільевіч, 1895 г. н., ураджэнец вёскі Малая Раеўка Капыльскага раёна Беларусі. Асуджаны ў 1942 годзе Ваенным трыбуналам войск НКУС Паўночна-Пячорскай чыгункі па арт. 58 п. 10 ч. 2 КК РСФСР да вышэйшай меры пакарання — расстрэлу.

ЗАЯЦ Іван Дзянісавіч, 1920 г. н., ураджэнец Мастойскага раёна Гродзенскай вобласці. Асуджаны ў 1951 годзе лагерным судом Мінеральнага лагера МУС СССР па арт. 58 п. 14 ч. да 5 гадоў пазбаўлення волі і 3 гадоў паражэння ў правах.

КАЗАК Аляксандр Аляксандравіч, 1913 г. н., ураджэнец г. Баранавічы Беларусі. Асуджаны ў 1951 годзе Вярхоўным Судом Комі АССР па арт. 70 ч. 2 і 72 КК РСФСР да 7 гадоў пазбаўлення волі.

СТАРАСЦЕНКА Сямён Мікалаевіч, 1886 г. н., ураджэнец вёскі Ляскоўе Жлобінскага раёна Беларусі. Асуджаны ў 1943 годзе судовай калегіяй Вярхоўнага суда Комі АССР пры Ухтпечлага НКУС па арт. 58 п. 10 ч. 2 КК РСФСР да 8 гадоў пазбаўлення волі і 3 гадоў паражэння ў правах.

СУДАКОЎ Якаў Фёдаравіч, 1901 г. н., ураджэнец сяла Пleshчыцы Магілёўскай вобл. Асуджаны ў 1942 годзе Ваенным трыбуналам войск НКУС Паўночна-Пячорскай чыгункі па арт. 58 п. 10 ч. 2 КК РСФСР да 10 гадоў пазбаўлення волі і 5 гадоў паражэння ў правах.

АНАЦІ Георгій Аляксандравіч, 1900 г. н., ураджэнец сяла Морына Навагрудскага раёна Мінскай вобласці. Асуджаны ў 1941 годзе Ваенным трыбуналам войск НКУС па арт. 58 п. 10 ч. 2 КК РСФСР да вышэйшай меры пакарання — расстрэлу.

КОКІН Віктар Іванавіч, 1907 г. н., ураджэнец вёскі Юшкі Дзвінскага павета Віцебскай губерні.

Працяг. Пачатак у нумары за 13 студзеня г.г.

губерні. Асуджаны ў 1941 годзе Ваенным трыбуналам войск НКУС СССР па арт. 58 п. 10 ч. 2 КК РСФСР да вышэйшай меры пакарання — расстрэлу.

САМУСЕВІЧ Дзяніс Іванавіч, 1883 г. н., ураджэнец сяла Б.-Сліва Мінскай вобласці. Асуджаны ў 1941 годзе Ваенным трыбуналам войск НКУС па арт. 58 п. 10 ч. 2 КК РСФСР да вышэйшай меры пакарання — расстрэлу.

УШКЕВІЧ Вітольд Мечыслававіч, 1925 г. н., ураджэнец г. Гродна. Асуджаны ў 1953 годзе лагерным судом Мінлага МУС СССР да 10 гадоў пазбаўлення волі і 5 гадоў паражэння ў правах па арт. 58 п. 10 ч. 1 КК РСФСР.

ЕРМАКОЎ Васіль Давідавіч, 1903 г. н., ураджэнец вёскі М. Звянзя Магілёўскай губерні. Асуджаны ў 1942 годзе Ваенным трыбуналам войск НКУС СССР па арт. 58 п. 10 ч. 2 КК РСФСР да 10 гадоў пазбаўлення волі і 5 гадоў паражэння ў правах.

ЖЫЛІНСКІ Андрэй Уладзіміравіч, 1891 г. н., ураджэнец г. Гродна. Асуджаны ў 1941 г. Ваенным трыбуналам войск НКУС СССР па арт. 58 п. 10 ч. 2 КК РСФСР да вышэйшай меры пакарання — расстрэлу.

ЯКІМЕНКА Мікалай Паўлавіч, 1882 г. н., ураджэнец г. Гомеля. Асуджаны ў 1942 г. Ваенным трыбуналам войск НКУС СССР па арт. 58 п. 10 ч. 2 КК РСФСР да вышэйшай меры пакарання — расстрэлу.

ЛЕВІН Марк Рахмілевіч, 1909 г. н., ураджэнец г. Гомеля. Асуджаны ў 1943 г. Ваенным трыбуналам войск НКУС СССР па арт. 58 п. 10 ч. 2 КК РСФСР да вышэйшай меры пакарання — расстрэлу.

ЗОРЫН-КОЛАСАЎ Уладзімір Пятровіч, 1905 г. н., ураджэнец г. Віцебска. Асуджаны ў 1946 г. судкалегіяй Вярхоўнага суда Комі АССР па арт. 58 п. 10 ч. 2 КК РСФСР да 6 гадоў пазбаўлення волі і 5 гадоў паражэння ў правах.

ХВЕШЧАНКА Мікалай Георгіевіч, 1900 г. н., ураджэнец вёскі Данилаўцы Гродзенскай вобл. Асуджаны ў 1942 г. Ваенным трыбуналам войск НКУС СССР па арт. 58 п. 10 ч. 2 КК РСФСР да вышэйшай меры пакарання — расстрэлу.

БЕРЛІН Міхаіл Барысавіч, 1903 г. н., ураджэнец г. Віцебска. Паўторна абвінавачваўся па арт. 58 п. 10 ч. 2 КК РСФСР. Памёр у час следства.

БАБІЦКІ Аляксандр Іванавіч, 1898 г. н., ураджэнец вёскі Горкі Чэрвеньскага раёна Мінскай вобласці. Асуджаны ў 1943 г. судкалегіяй Вярхоўнага суда Комі АССР па арт. 58 п. 10 ч. 2 КК РСФСР да 10 гадоў пазбаўлення волі і 5 гадоў паражэння ў правах.

ЗАВАДЗІЧ Міхаіл Іванавіч, 1907 г. н., ураджэнец вёскі Лукамор Пружанскага павета Гродзенскай губерні. Асуджаны ў 1942 г. судкалегіяй Вярхоўнага суда Комі АССР па арт. 58 п. 10 ч. 2 КК РСФСР да 10 гадоў пазбаўлення волі і 5 гадоў паражэння ў правах.

ГЕРТ Віктар Іванавіч, 1906 г. н., ураджэнец вёскі Ідбішча Пухавіцкага раёна Мінскай вобласці. Асуджаны ў 1941 г. судкалегіяй Вярхоўнага суда Комі АССР па арт. 58 п. 10 ч. 2 КК РСФСР да вышэйшай меры пакарання — расстрэлу.

ЗАЙЦАЎ-ГАРЫБАЛЬДЗІ Міхаіл Сцяпанавіч, 1900 г. н., ураджэнец г. Магілёва. Асуджаны ў 1942 г. судкалегіяй Вярхоўнага суда Комі АССР па арт. 58 п. 10 ч. 2 КК РСФСР да вышэйшай меры пакарання — расстрэлу.

БУРАЧКОЎ Іван Фаміч, 1907 г. н., ураджэнец сяла Прусіна Магілёўскай вобласці. Асуджаны ў 1946 г. Ваенным трыбуналам войск НКУС па арт. 58 п. 10 ч. 1 КК РСФСР да 8 гадоў пазбаўлення волі і 5 гадоў паражэння ў правах.

ШЧЭРБАКОВІЧ Павел Мікалаевіч, 1908 г. н., ураджэнец г. Гомеля. Асуджаны ў 1943 г. Ваенным трыбуналам войск НКУС па арт. 58 п. 10 ч. 2 КК РСФСР да 10 гадоў пазбаўлення волі і 5 гадоў паражэння ў правах.

ШЫЯН Аляксей Абрамавіч, 1903 г. н., ураджэнец сяла Грошава Саленіцкага павета Гродзенскай губерні. Асуджаны ў 1942 г. судкалегіяй Вярхоўнага суда Комі АССР па арт. 58 п. 10 ч. 2 КК РСФСР да вышэйшай меры пакарання — расстрэлу.

КУЦЭНКА Мікалай Васільевіч, 1921 г. н., ураджэнец г. Мінска. Асуджаны ў 1938 г. судкалегіяй Вярхоўнага суда Комі АССР па арт. 58 п. 10 ч. 2 КК РСФСР да 5 гадоў пазбаўлення волі і да 3 гадоў паражэння ў правах.

РЫЖАНКОЎ Іван Іванавіч, 1893 г. н., ураджэнец сяла Бярозаўкі Кармянскага раёна Гомельскай вобл. Судкалегіяй Вярхоўнага суда Комі АССР у 1941 годзе асуджаны па арт. 58 п. 10 ч. 2 КК РСФСР да вышэйшай меры пакарання — расстрэлу.

АЛЬШЭЎСКІ Пётр Іларыёнавіч, 1887 г. н., ураджэнец вёскі Ялкоўшчынк Шклоўскага раёна Беларусі. Асуджаны ў 1938 годзе лагаддзелам Вярхоўнага суда Комі АССР па арт. 58 п. 10 ч. 1 КК РСФСР да 10 гадоў пазбаўлення волі і 5 гадоў паражэння ў правах.

Г. УСЦІЛОЎСКІ,
старшыня Саснагорскага таварыства
"Мемарыял" (Рэспубліка Комі)

(Працяг будзе)

ЦЯЧЭ РЭЧКА...

(Пачатак на стар. 9)

Аксіння ўпадабала Міхалку — уцямілася так, што ўвесь вечар не зводзіла з яго вачэй. Маці ён таксама прыглынуўся, і яна была не супраць, каб яны пабраліся, але, праўда, крыху пазней — калі нявесце семнаццаць споўніцца, тым часам і да вяселля можна падрыхтавацца. І Міхалка чакаў, прыплыва і пакутліва. З Аксінняй сустракаўся адно ў Забор'і, і рэдка, баючыся дачасна раскрыць іх задушэўную тайну. Дзівілася Аўдоля: брат апошнім часам не прапускаў бадай ніводнага кірмашу. Паедзе яшчэ да сонца, а двору вяртаецца позна ўночы. Нічога не купіць, адно каня ўтоміць. І не пазнаць хлопца — акрылена-ўзнісла, вясёлы. У вачах — стоены спакой, агняная радасць.

А тут, як змовілася ўсё роўна, зачасцілі да Аўдолі сваты, быту не даюць: адным адмовіла, выправдзіла з хаты, праз тыдзень — другія... Першым сватаўся Ягор, паромшчык. Другім — млынароў сын, Аўтух. Чарговы жаніх — з Сяльцы, старастаў Андрэй, малодшы сын. Высокі, валасы кучаравыя, пышныя, вочы блакітныя — прыгожы дзяцюк. У прымы? Ён, жаніх, згодны і ў прымы...

Аўдоля патупіла вочы, шчокі заружавеліся. Бацькі насцярожана пазіраюць на Міхалку: маўчыць — і добра. А сват, бы заведзены, кружыць па хаце, сыпле прыгаворкі:

— Прышлі рыбакі рыбаліць — у чыстую ваду сець закінулі, вокала сеці рыба белая ходзіць, з галоўнага рыбака воч не зводзіць, думае-гадае, рыбаку спагадае...

Міхалка слухае — і паўстае перад ім, як найве, Аксіння, яго бёлага рыба... Ён так засяродзіўся, што нічога больш не чуў і не бачыў. Прапанавалі выпіць — адмовіўся ад спіртнога. Жаніхоў бацька, Сільвестр Сухляк, густавалосы, з шырокімі навісьмі брымамі мацак, засяроджана і нечакана для Міхалкі спытаў:

— Чаго набычыўся, хлопец? — І далей — капрызна: — Не хочаш, каб сын мой да вас у прымы йшоў?.. Правільна! Я таксама не хачу. — Перавёў ганарлівы пагляд на сына і заявіў: — Не лезь у сіло, слюняй! Запабег бацьку наперад, выказаўся... Прымачы хлеб — сабачы! Так што, шаноўныя, хачу ведаць, што абяцаеце за нявесту... Які пасар?

Міхалка падняўся і спакойна сказаў:

— Аўдоля не пойдзе ў чужы двор. Сухляк-старэйшы нібы і чакаў гэтыя словы — тут жа ўстаў і пашыбаваў з хаты. За ім услед выйшлі і сын з двума дзядзькамі. Галоўны сват, Васіль Атрошка, застаўся.

— Я свае абавязкі выканаў, — ён дастаў з кішэні прыхаваную пляшку гарэлкі і паставіў на стол. — Вып'ю во з вамі ад душы... Хэ-хэ-хе... — Напоўніў чаркі. — Будзем жывы-здоровы!.. — Чокнуўся з Міхалкам, весела дадаў: — Лаўкач-таўкач, разладзіў змовіны — і даволён, а мне — хоць вочы у чорта пазычай... — Схіліў голаў набок — чакас, што скажуць бацькі, але тыя маўчалі.

Міхалка, наўздзіў Атрошкі, няспешна выпіў, паставіў чарку і спытаў:

— Вы, дзядзька Васіль, не спяшаецеся, пагаварыць з вамі можна?

— Гарэлка ёсць, закус... Не спяшаеся. — І падміргнуў Аўдолі. — Не вельмі перажывай... І не прыч брата.

— А я хіба прэчу? — бліснула вачыма Аўдоля, усё яшчэ хмурачыся. — Красівы ён... Убачыла — і як намарац найшла на мяне, здурнела і нічога не пам'яло... У-у, гад, не захацеў у прымы, бацьку паслухаў. — І да маці: — Я рада, мама, што ўсё разладзілася.

— Ты рада, — Малання распачліва хітнула галавой, — а мне ад тваёй радасці раўці хочацца.

— Куркулі хай едуць да куркулёў... Наша Аўдоля не засяліцца ў дзеўках. — Міхалка падступіўся да Атрошкі. — Дзядзька Васіль, вы складна пра рыбку белую казалі: вокала сеці ходзіць, з рыбака воч не зводзіць... — пасміхнуўся. — Паглядзіце на мяне: магу я сёння галоўным рыбаком стаць?

— І сёння можаш, а лепей — заўтра, га?.. — Счакаўшы, Атрошка нечага рап-

там уз'яршыўся, пепнуў плячом: — Хаця — давай паспрабуем сёння, адклад не йдзе ў лад... Літроўку ставіш?

— Дзе! — выгукнуў Міхалка. — І падвяжу пасля да самае хаты...

Атрошка кінуў Малання і Хведару, якія надзіва ўважліва слухалі іх "торг", сказаў:

— Гэта вам, шаноўныя бацькі, урок: не жанішы старшака, няма чаго пра малодшую думаць. От так!

— Аўдоля!.. — зарупілася, ажывілася Малання. — Бяжы ж ты, дзетка, папярэдзь: хай Клаўдзя дома будзе... Каб жа ўсё, як у людзей... — І да Міхалкі: — Ты не сказаў ёй, га? Яна ж не ведае, так?

— Не ведае — і добра... — замяўся Міхалка. — Мы ў Сялец едзем... — Не стрываў: чаму быць — таго не мінаваць.

— Сынок, што ж ты робіш? — Малання недаўменна глядзела яму ў вочы. — Гэта каго ты там, у Сяльцы, выбраў?

— Не ведаеце каго?.. — узбэдзёрыўся Атрошка і кінуўся Міхалку абдымаць, шчыра ўхваляючы ягоны выбар. — Дзеўка — усім дзеўкам дзеўка!.. Така, што іконы з яе толькі пісаць — багародзіца!

— З красы не п'юць расы... — Малання не зводзіла вачэй з сына. — Дык хто яна?

— Не ведаеце, каго выбраў ваш сын? — Атрошка жвава ўсеўся каля Малання. — Зарэчнай Настасі дачку едзем сватаць! І во што я скажу вам, Малання Пракопаўна: з красы якраз-такі і п'юць расу. Набгом п'юць... І не проста красу, а мёд! — Падняў чарку, выпіў. — А яшчэ з-за красы — б'юць адзін аднаму насы... Хэ-хэ-хе... Ты, Міхалка, з густам — рыбка, кажу, у самы раз. — Падняўся, затупаў паўз стол. — Правер, хлопец, свае сеці, каб надзейныя былі. Глядзі, абміне, не зловіш — звякуеш адзін... — Пачухаў патылак, уважліва паглядзеў на Міхалку. — Леснікова дачка таксама красуня... І не проста красуня — яна яшчэ й багатая, не роўня Аксінні. Але я — за Аксінню!.. — І да Малання: — Яна ж, калі хочаце ведаць, суседка мая... Ну, суседка.

— Аўдоля прыкметна павесялела, уключылася таксама ў размову:

— Бачыла Аксінню ў парку... Увайшла і не пакланілася, стала ўбаку ад усіх, стаіць і не моліцца... — І што? — Міхалка набычыўся. — Маёй натуре... Мы не скамарохі, народ цешыць не збіраеся.

Па дарозе зазірнулі ў карчму. Лейса, карчмар, вынес два штофы гарэлкі і поўны кош усялякай закусі. Міхалка памкнуўся быў тут жа сплаціць за ўсё, але карчмар замахаў рукамі:

— Не спяшайся... Мала будзе, то ці сам прыскоць, ці хай меншы таптуронак прыбяжыць, — ён меў на ўвазе сына Таптуры, Захара, яшчэ падлетка. — Клаўдзя — нявеста багатая, ты наўрад ці ведаеш, якая багатая... — у вачах Лейсы несхаваная зайздасць. — Э-э, гэтак гадзінкі праз дзве, калі пажадаеш, распарадзіся, каб па музыку прыслалі... Шурайку не бяры — мой Борах будзе йграць. Ты ж ведаеш, Борах — Валадар скрыпкі... О-о, ён калі зайграе, то самае глухое сэрца распукнецца і зацвіце ружай... Ну? Прысылаць Бораха?

— Не трэба Бораха!.. — Захмялелы Атрошка замахаў рукамі гэтак жа сама, як толькі што Лейса, калі адмаўляўся ад грошай. — Мы ў Сялец едзем — там нявеста Міхалкава. — І ахвотна прапанаваў: — Сядай з намі, Еся, другім сватам будзеш.

Лейса ўтаропіў вочы на Міхалку — здзіў яго не было мяжы, але не стаў удакладняць, што ды як, сказаў:

— Паехаў бы... каб не гэты мой балаган. З радасцю зачыніў бы, але ж там каршун-ураднік крылле распуціў, коткі паказвае... Заліў вочы і здзекуецца з маёй Цылі — шыпае, бедную, за што патрапіць. Яна баіцца ў залу выходзіць, мне самому даводзіцца посуд прыбіраць, сталы выціраць. Кажу чорту, што тут, у мяне, не дом прыпімасці, шлюшак не трымаю, а ён гэтак не разумее — яму падавай бабу!..

— І шапатком — на вуха Міхалку: — Слухай, Міша... А калі мы яго да Лукуты справадзім? Як думаеш, яна не прагоніць?.. Пагаварыць бы ты з ёй — я добра заплачу. Пасадзейнай, схадзі да Лукуты... Ураднік жа, паслухай-ка, калі я сказаў, што Цылю не трэба лапаць, пачаў тычкаць мне пад нос наган... Памажы, Фёдаравіч, прашу цябе...

— Ой, дзядзька Еся, не да гэтага мне зараз... Спяшаемся.

Атрошка падтрымаў Міхалку — на поўным сур'ёзе параў катмару:

— Вы яму, гаспадзін Лейса, соннага парашку кіньце ў чарку — закапыліць дрыгі на цэлыя суткі... Хэ-хэ-хе-хі-і... — і рашуча панукнуў Міхалку: — Не стой рыбак, паехалі... А то каб не спазніцца на клёў.

Курную хаціну Зарэчных Міхалка перавёз на свой хутар адразу пасля вяселля, асадзіў новыя вокны, прыбудаваў сенцы, склаў печ з комінам — і жыццё ў ёй стала раем: Настасія Карпаўна, пешча, і яе дачка Аксіння нібы занавя на белы свет нарадзіліся. Бадай тое ж самае адчуваў і ён сам, Міхалка.

Забудаваны хутарок стаў для яго жыхароў сонцам, якое і душы ім грэла, і цепліла ў сэрцах надзею на добрае ў далейшым жыцці. Правіла гаспадаркай Настасія Карпаўна, а дачка адно раджала дзядзю. Роды праходзілі лёгка, без пакут. Дзеці былі, як на выбар, здаровыя, але ўсе — дзядзючкі, падобныя да маці. Алёна — першая. За ёй — блізняты, Зоя і Лёкса. Далей — зноў блізняты, Рыпшкі і Вера. Шостая па ліку — Аня...

Настасія Карпаўна няньчыла ўнучак з радасцю і ўцежай, дачку ж часам, як бы ў жарт, дакарала:

— Хваця табе дзевак выпульваць... Хачу гушкаць-балаваць унучкоў.

Міхалка, падобна, не вельмі і жалкаваў на свой лёс. Звыкся. Ці проста выгляду не падаваў, паводзіў сябе так, нібы яго нішто ў жыцці і не турбуе — растуць дачкі красунямі, то што яшчэ трэба?

І праўда, збоку як ні паглядзі — усім задаволены чалавек, бясхмарны. Галоўнае — не гультай. Іпак Рыўкін, уладар смалакурні, хваліў яго і як работніка паніў. Дазволіў узяць, бясплатна, жарэбчыка, які застаўся без маткі — воўк задраў кабыліцу, стрыгунок нейк уратаваўся. Міхалка назваў жарэбчыка Цёпкам. Вырас Цёпка, і стаў ён гаспадару даражэй за ўсё на свеце — надзейным памочнікам, карміцелем.

Цягавіты сялянскі конь... Акурат такога ж самога, як і ў Міхалкі, характару.

Што праўда, то праўда. У прады Міхалка быў апантана-запойны. Дый не мог ён не старацца, бо ўмовіўся з Рыўкіным так: чым больш нарыхтуе карчоў і прывязе да смалакурні, тым больш і грошай атрымае наяўнымі.

Заробленыя залатоўкі ашчаджаў, не траціў абы на што. Хаця — траціў. З кірмашу з пустымі рукамі ніколі не вяртаўся: дочкам вёз прысмакі — здобныя куханы, цукеркі, жонцы — кофту, папштую на гарадскі манер, а не — спадніцу, андарак ці прыспёнак, якіх накупіў ужо як не поўны куфэрак.

Не забываў і пешчу: то хусткай адорыць, то грабенчык у залачнай аздобе ўторкне ў пасівелую касу; аднойчы акрыў яе плечы цёплым, на футры, кабатам...

Змалку дападна да работы, Настасія Карпаўна з цямна да цямна рупілася па гаспадарцы, не ведаючы алдухі. Яе на ўсё хапала, нідзе не была лішняй, выпадковай.

Трывожыла шчаслівых хутаранцаў адно — вясновы разводзі Дняпра. Падчас запяжных паводак нішчыўся бераг ракі якраз насупраць Міхалкавага хутара. Рэчышча, штогод пашыраючыся, усё больш і больш выгіналася, завіліна пашырала, і шнур уробленых сотак з году ў год увачавідкі меншаў. Чаго толькі Міхалка ні рабіў, каб замацаваць, уберагчы выспу. Колькі гадоў запар нават дубовыя палі ўкопваў, пераплятаючы іх лазовым цыбалем і шчыльна абкаладаючы каменем, аднак нішто не памагала. Здаецца, зусім нядаўна скрай яго сотак, акурат на лапіку збуяля набярэжнай пустэчы стаяў дуб-волат, асадзісты, разгаты. Высіўся ён злева ад дарогі, так званай мінавіцы, якую можна было напрамкі, мінуўшы бальшак, патрапіць у маёнтак Кухлярскага. І вось — ужо зямлі той, нічыйнай, і знаку не засталася. А мінавіца жыве, не знікае... Міхалка і плот ставіў, і ямы глыбокія капаў. Плот разбіралі і скідвалі ў Днепр,

а ямы проста абміналі, глумячы палетак. Калі і хто нішчыў плот — Міхалка не бачыў, бо не ўдалася асачыць зламаныка: адзін прашмыгне ўпотай, другі, а трэці, смяльчуга, ужо не зважае ні на што — праствуе з возам па чужой сялібе, дарога ж. Нервуецца гаспадар, спрабуе даказаць, што нямажна так ездзіць — ёсць бальшак, туды, маўляў, кіруйце, няма чаго пляжыць ягоны скарб. Аднак жа — бальшаком кружна, дый часу, як заўсёды, бракуе: гэта ж да кладзішча трэба перпіся, а мінавіцай, паўз Днепр, зручна. І людзі ездзілі і ездзіць напрамкі — спазніцца ў двор на работу нават самы адпеты латруга баіцца...

І так з году ў год, ад вясны да позняй восені. Ішлі, ехалі — тапталі Міхалкаву зямлю до яшчэ й лялі гаспадары за тое, нібыта ён, а не Днепр вінаваты: узрэчча спакон веку нічыйным было — і на табе, знайшоўся пар-валадар, паставіў плот-гарду, чэпіцца да людзей, нервуецца, а чаго?

Даўно ўжо і дуба таго, узмежнага, не відаць — тунее ў вадзе як не пасяродзіне рэчышча, а ў яго густым чорным голлі стоеныя шчупакі ды акуні падцікоўваюць бяспечных краснабёрак.

Летнім вечарам, у нядзелю, Міхалка наведваўся ў Вятроўку да бацькоў — прынёс натопленага з вокна тлушчу. Бацьку каторы ўжо здно трэсла ліхаманка. Бедны, адно зжэўцеў з твару, нос прыкметна ашыліўся, вочы звядзенылі. Без гарэлкі піць тлушч не захацеў, і сыну нічога не заставалася, як іспі да Лейсы ў карчму. Ён даўно збіраўся паспакуваць карчмару: апошнім часам Лейса круціўся, як вуў у мурашніку, — вятроўцы на сваім агульным сходзе вырашылі зачыніць злашчасную ўстанову. І яе гаспадар страціў спакой, заўсёды моцны яго сон парушыўся, нервы напаліся, як струны Борахавай скрыпкі. Было з чаго разгубіцца — вятроўцы напісалі ажно самому цару. Выручыў, праўда, губернатар: затрымаў петыцыю. Тут ужо Лейса не спаў — дапяў да губернатара, як мае быць залагодзіў яго, растраціўся, і карчма зноў грэміль-весяліцца. Ахвотнікаў выпіць апошнім часам нават прыбавілася.

Міхалкавага подпісу пад петыцыяй не было, гэта Лейса на свае вочы пабачыў, калі быў у губернатара, і адносіны між імі заставаліся не сказаць каб сяброўскія, а што паважлівыя — бадай, так. У карчму Міхалка зазіраў хіба толькі ўзяць часам піва. Цёпка, яго малады конь, таксама ўжываў гэты напітак. Аднойчы, вяртаючыся з Калуды, амаль забытага людзьмі ўрочышча, дрыгвіністага, з гадзючымі астраўкамі і незамярзачымі ўзімку вокнішчамі, Міхалка спыніўся ля карчмы прагнаць пакутліваю пасля балотнай вады пякотку. Цёпку таксама даў піва — тры куфлі выліў у вядро і паднёс пад храпы: пі, памочнік, зарабіў... З тае пары не часта, не кожны дзень заварочвае Міхалка да карчмы, а звычайна тады, калі вяртаецца на свой хутар праз вёску. Прызнацца, ён быў супраць таго, каб яе ліквідоўвалі, бо не бачыў ад яе вялікага граху — сілком Лейса нікому ў рот гарэлку не ліў. І ўвогуле — Лейса чалавек справы. Гэта ён, Лейса, нараіў яму іспі да Рыўкіна на смолзавод. І не толькі нараіў — закінуў добрае слова...

Мінаючы падворак Лукуты Варохі, дзеўкі-векавухі, Міхалка твар у твар сутыкнуўся з Клаўдзям. Да гэтага, сустракаючыся, яны адчужана бычыліся, слова зычлівага не казалі адзін аднаму, а тут, праз сем гадоў, раптам павіталіся і, заблыўшы пра ўсё на свеце, кінуліся размаўляць. Канешне ж, Клаўдзя не ўтрымалася і сперш папракнула Міхалку тым, што пагрэбаваў ёй, не прыслаў сватоў, нарэшце са слязьмі на вачах прызналася, што ён па-ранейшаму любіў ёй, не выкінуты з сэрца...

У Клаўдзі ўсё яшчэ не было дзядзю — цёлка, ялаўкай гоўсае, хоць і пабралася са Зміцерам Жухавеем у той самы год, недзе праз месяцы тры пасля Міхалкавага вяселля.

Зміцер Жухавей, Клаўдзін муж, рабіў у панскай кузні малатабойцам. Шыракаплечы, вышэзны, ён быў надзіва рухавы і не ў меру гаваркі. Праўда, голас яго не меў тэмбравай акрасы, і залішне аднастайная гучнасць раздражняла нават самага дырплівага суразмоўцу. Музычны слых, кажуць. Дык вось у Зміцера і блізка не было гэтага самага слыху, музыкага. Але Клаўдзя не пагрэбавала цэльлюком. Міхалка шчыра

(Працяг на стар. 14)

ЦЯЧЭ РЭЧКА...

(Пачатак на стар. 9, 13)

ПЯВУЧАЯ ДУША

Вялікім светлым святкам для берасцейцаў стаўся творчы вечар, прысвечаны 60-годдзю сцэнічнай дзейнасці заслужанага артыста Беларусі, кіраўніка і дырыжора народнага хору ветэранаў вайны і працы Дома культуры Брэста Міколы Шашчыца. Нарадзіўся ён у сям'і, дзе ўсе спявалі ды музыцыравалі. І гэта вызначыла яго жыццёвы лёс. У тры гады ён ужо спяваў. Затым удзельнічаў у царкоўным хоры. У 1934 г., будучы навучэнцам гімназіі, стварыў хор. А ў 1939 г. заснаваў хор чыгуначнікаў Брэсцкага вузла (цяпер гэта народная харавая капэла).

Многа прыкладаў сін Мікола Іосіфавіч, каб у горадзе над Бугам гучала добрая песня. Займаўся харавой справай і педінстытуце, у гарадскім парку, у розных самадзейных калектывах. А 1986 г. стварыў хор ветэранаў вайны і працы пры гарадскім Доме культуры (праз два гады хор атрымаў званне народнага). На рахунку калектыву больш як 150 канцэртаў у розных кутках Беларусі. У рэпертуары — 60 твораў. Мікалай Іосіфавіч ініцыятар правядзення ў абласным цэнтры фестывалю ветэранскіх калектываў. У маі 1995 г. плануецца чацвёрты фестываль, прысвечаны 50-годдзю вялікай Перамогі.

Невыпадкова, што на святочны вечар у канферэнц-зале гарышчанскага сабраліся сябры Шашчыца, прыхільнікі ягонага таленту. Спяваў хор. Сярдэчна вітаваў Мікалая Іосіфавіча прадстаўнікі ўлады, культуры, самадзейных калектываў і сябры.

А. ХАРЛАМАЎ,
ветэран працы
з Берасце

У ІХ — РУЦКОЙ, У НАС — РУЦКІ

Імя Аляксандра Руцкога, колішняга віцэ-прэзідэнта Расіі, які так нечакана аказаўся "не ў дэлу, бадай, ведаюць усё, а вось хто такі Язэп Руцкі, на жаль, могуць сказаць нямногія. Што ж, сям дзясяцігоддзям нас вучылі таму, што гісторыя пачынаецца толькі з 1917 года ці, прынамсі, крыху раней, калі пачалі праўляць сваю актывнасць розныя "палітычныя рэвалюцыянеры".

Язэп жа Руцкі жыў у канцы XVI — пачатку XVII стагоддзя (1574—1637). І жыў настолькі годна, што, здавалася б, нацыі толькі ганарыцца ім. Мяркуюць самі. Ураджэнец Наваградчыны, ён атрымаў бліскучую для свайго часу адукацыю, вучыўся ў лепшых тагачасных універсітэтах (у Празе, Вюрцбургу, Рыме). Стаў уніятскім мітрапалітам, заснаваў Базыліянскі Ордэн. Карыстаўся вялікім аўтарытэтам у Вялікім княстве Літоўскім, адпаведна ўплываў на яго знешнюю і ўнутраную палітыку.

На ішчасце, дайшла чарга нашых даследчыкаў і да гэтага выдатнага сына Бацькаўшчыны. За вывучэнне жыцця і дзейнасці Я. Руцкога, яго шматграннай дзейнасці ўзніклі маладыя навуковыя аўтары кнігі пра С. Буднага і Л. Сапегу Іван Саверчанка. А ў выніку з'явіўся нарыс "Апостал аднавінкі і веры", які выдавецтва "Навука і тэхніка" выпусціла ў міжвадаўскай серыі "Нашы славетныя землякі". Дарчы, кніга змагла пабачыць свет дзякуючы падтрымцы Фонду фундаментальных даследаванняў Рэспублікі Беларусь.

Выданне — дастойнае папаўненне бібліятэчкі, што выпускае "Навука і тэхніка" з 1988 года. Тым самым колькасць нарысаў у ёй наблізілася да дваццаці. У навукова-папулярнай форме чытаць змаглі пазнаёміцца з жыццём і дзейнасцю Якуба Наркевіча-Эджі, Уладзіслава Сыракомлі, Уладзіслава Дыбousкага, Ефрасіні Полацкай, Тадэвуша Касцюшкі (дарчы, яму прысвечаны два зборнікі), Саламея Русоўскай, Аляся Гаруна, Льва Сапегі і іншых.

А на падыходзе кніжкі пра Вацлава Ластоўскага ("Неадменны сакратар Адраджэння" Я. Янушкевіча), Мітрафана Доўнар-Запольскага ("Страцім беларускую гісторыю" Г. Сагановіча), Адама Міцкевіча ("З-па-над Свяцізні ўзнёбныя рытмы" У. Мархеля), Давыда Гарадзенскага ("Меч і слава Панямоння" С. Тарасова) і іншых.

Т. Т.

А Ё ДАРУНАК — КНІГІ

Дабрачынная вечарына членаў таварыства інвалідаў Фрунзенскага раёна сталіцы Беларусі прайшла ў Доме культуры Мінскага вытворчага аб'яднання індустрыяльнага домабудування. Ініцыятарам яе правядзення выступіў пісьменнік, старшыня партыі Хрысціянска-дэмакратычны выбар В. Сарока, а таксама хрысціянскія цэрквы і абшчыны г. Мінска. В. Сарока падарыў прысутным некалькі дзесяткаў экзэмпляраў свайго кнігі "Віцебская справа", ці Духабліччыва Феміда". У час сустрэчы закраналіся пытанні, звязаныя з падрыхтоўкай да маючых адбыцца выбараў у Вярхоўны Савет Рэспублікі Беларусь, актыўны ўдзел прыняць у якіх заклікалі інвалідаў пастары Г. Родаў і А. Меліху.

Мар'ян КРЫЎЧЫК

спачуваў ёй, не перастаючы думаць аб тым, што змусіла дзяўчыну зрабіць непараўны крок. І цяпер, жартуючы, па-ранейшаму не ўспрымаючы яе шчырасць усур'ёз, думаў аб адным: як уведаць, што яе вымусіла выйсці за Жукавея...

Так, ён быў упэўнены, што Клаўдзя не жыве, а пакуте ўвесь гэты час. І не Жукавей тут вінаваты, а ён, Міхалка. Безразважна паставіўся да яе, з таго й сам пакуте, жыве без радасці ў сэрцы. Хаця — чаго яму не стае, якой яшчэ яму трасны трэба? Спахапіўся: "Во, з чужой жонкай лясы точыць на вуліцы... Сорам!"

Клаўдзя ўпарта лавіла сваімі вачыма яго вочы, і калі іх позіркі напаткаліся, сказала:

— Твая бялуга не здатная на сыноў... Бог цябе пакараў.

— І смала ж ты... — Міхалка стараўся хоць знешне заставацца абьякавым. Няспешна збочыў са сцяжыны, абмінуў Клаўдзю.

— Пачакай хвілінку... Я ж бачу, ты не такі, якім сябе выдаеш.

— Старога калатуха б'е... Гарэлкі папрасіў. — Пасміхнуўся: — Да Лукуты ў госці прыйшла?

— Прыйшла, каб цябе ўпільнаваць, — наўздзіў спакойна адказала Клаўдзя. — Зайдзі ў двор.

— Ты — што?! — як спалохаўся Міхалка. — Няма часу... — І подбегам пашыбаваў да карчмы.

У зале, як і заўсёды, было людна. Колькі катлавак — незнаёмцы, людзі са свету, астатнія — свае, мясповыя п'янчужкі. Міхалка сеў за прысцены столік на дзве асобы, і Цыля адразу ж выйшла да яго.

— Здароў, рэдкі госць, — у голасе не проста звычайная ветлівасць — зацікаўленасць, здзіўленне. — Калі да Ёсі, дык выбачай — ён яшчэ не вярнуўся з Мугулёва. Прыязе, казаў, асытрыны, нямецкага піва... Ой-ёй-і-і, нейкі ты сам не свой... Зачумлены нейкі... Можна, настрой чарачкай падкуеш, га?

— За тым і прыйшоў...

Цыля ступала мякка, бы кошка; хада яе была па-качынаму валюхастай, скрадліва-спрытнай. Забраўшы з суседняга стала парожні посуд, умомант знікла за шырмай, дзе гаспадарыла яе маці, Фаіна Ісакаўна: гатавала страву і мыла посуд. Мажная, распаўнёная, адна па-маладому пахватайна, яна сумесна з дачкой трымала карчму ў належнай чысціні. Паўсюль былі злада, абыходлівасць і ўвага. Да ўсяго гэтага — Фаіна Ісакаўна брала ў рукі скрыпку і грала страдаўнія раманы. Здаралася такое звычайна познім вечарам і толькі пад той час, калі ў карчме збіралася пашанотная публіка: заезныя паніч з паненкай, хто-небудзь з начальнікаў, нахштат губернскага рэвізора ці земскага інспектара, акцызнік або жандары-паліцэйскія. Залівалася, выспеўвала скрыпка ў руках Фаіны Ісакаўны і тады, калі дняпроўскія плятагоны, багатыя на часовыя грошы гулякі, вясёлай гурбой завальваліся ў карчму прамачыць горла, каб не стылі на вадзе ногі...

Адкуль і ўзяўся толькі — да Міхалкі прысуседзіўся, усё роўна як смоўж прыляпіўся да бота, Зміцер Жукавей. Расхрыстаны, вымурзаны, ён шырока талопіў асалавелья, глыбока запалыя вочы на Міхалку і злосна скрыгатаў зубамі. Якраз і Цыля падшліла — паставіла на столік перад Міхалкам поўную чарку гарэлкі, сподак з маласольным, парэзаным на прадагаватныя дольки, агурком, двума скрылікамі сялянскай каўбасы-напіханкі і тонкай скібкай хлеба. Не зважаючы на Жукавея, спытала:

— Твая Аксінья часам не ў палажэнні?

— Не... — Міхалка адмоўна кінуў. — Няма ложкаў... Куплю, то падумаем на гэты конт.

— Падумаець... Дасць Бог, можа, сына дачакаецца... О-о!.. Сын — вялікая ўдеха бацьку. Борах дарослы ўжо, даўно мог бы нечым сур'ёзным заняцца, а ён, апроч скрыпкі, нічога ў рукі не хоча браць... І Ёсю майго, знаеш, гэта саўсім не клопоціць — патурае сыну, дае грошы, спатворыў... О-о,

сын — радасць, але ён можа такім хохамам стаць, паўпрыцай-неслухам, якіх белы свет не бачыў бы. Знаеш, Бораха сілком не вытурныш у залу, каб сыграў кліентам. Ён — вялікі пан, яму трэба обштва суроднае яго жаданым... Мела б я дачку, от з ёй бы ўсе проста было б — з рук збыў і на ўсё забыў. А сын — ён цябе ўсё жыццё даіць будзе... — Цыля схілілася над Міхалкам: — Маеш Ёсю што перадаць?.. Мо шчуपाкоў наладзіць?

— Не, я тут у бацькі... Хварэе, гарэлкі папрасіў.

— Колькі табе?

— Поўны штоф, закаркаваны.

— Яму не зашкодзіць, правільна. Гарэлка здаровых нявечыць, а хворых лечыць... — Цыля зноў схілілася да Міхалкі. — А лепей во што зрабі: пакажы свайго старога Якава Самойлавічу. Мугулёў недалёка — пасадзіў на калёсы і павёз. Ты грошай не совай доктару — пастарайся рыбы свежай завезці. Пятко шчупакоў кілаграмовых, думаю, хопіць з яго...

Доктара Якава Самойлавіча, меншага брата Іцака Рыўкіна, Міхалка і сам добра ведаў, неаднойчы бачыліся, хаця, праўда, ніколі да яго на прыём не трапляў, бо яшчэ ні разу не хварэў. Дагодлівасць, якую праявіла Цыля, не ўразіла і не здзівіла, адно ўзбурыла: і таму дай, і гэтаму, а хто ж табе дасць? Хутэй па загрыўку схопіш, а руку ніхто не азалоціць — не асалішся, калі няма дзе сала ўзяць.

Цыля пайшла па заказ. Міхалка глядзеў ёй услед, і бадай упершыню быў уражаны ацеслага нязграбнай постацю, акурат матчынай. Тым часам чарку яго ўхапіў Жукавей і, бы згаладалы вар'ят, выліў гарэлку ў рот. Падняўся, пахістваючыся, рашуча заявіў:

— Вазьмі мне яшчэ адну, смалакоп.

— Няма дурных, — бясскрыўдна сказаў Міхалка. Ён ведаў, што Зміцер ужо не робіць у кузні: з прычыны сухотаў пан перавёў яго на больш лёгкую работу — палявым вартуаўніком. — Носішся ты, Змітрок, з горлам сваім, як з пасадкай... Завязвай, табе ж яшчэ жыць ды жыць, а ты губіш сябе.

Міхалкава паблажлівасць кінула Жукавея ў наступ:

— Крутаяр, Бога прашу: пачастуй, — голас яго гучаў хваравіта-надрыўна. — Не скупіся... А не — дай палціннік.

— Кажу ж, няма дурных, — Міхалка падняўся з-за століка, сабраўся ісці за шырму, каб прыспешыць Цылю: чакаць, пакуль яна выйдзе, яму не з рукі.

— Не скупіся, ты!.. — сарваўся на крык Жукавей. Пагляд яго быў да здзіўлення пусты, мярзотны. — У-у, хутаранец...

Міхалка толькі ступіў за шырму — і Цыля перад ім, аддала штоф, узяла грошы і параіла:

— Праз двор ідзі. Крыкуна гэтага зараз хлопцы выкінуць на памыйніцу. У мяне тут добрыя вышыбалы — наняла. А што ж... Па чарцы паднясу — любога на выспяччы выкацяць за парог. Учора жандара п'янага паклалі на воз, звязалі і пусцілі каня бальшаком...

Міхалка задворкамі не пайшоў. Ён брыў той жа самай спежкай, паўз плот, і як толькі параўнаўся з Лукуцінай хатай, Клаўдзя зноў выйшла насустрач.

— На лаўца і звер!.. — сказала і спрытна заступіла спежку.

— Звер, ды не той, — Міхалка запыніўся.

— Для мяне — той, — туманлівы пагляд яе цьмяных вачэй паярчуў. — Прыйду да цябе заўтра ў лес... На Азершчыне корпаецца?

— Супакоіш ты нарэшце?! — узбурыўся раптам Міхалка. — Твой звер, кажу, там, — кінуў ён бок карчмы. — Забяры двору, пакуль не абначыўся пад плотам... Апусціўся чалавек, алапуціўся — падобны на закончанага ідыёта...

— Забудзь яго... Чужы ён мне.

— Чужы? Муж — і чужы?.. Як гэта?

— А так... Ён — не ты, а я — не Аксінья.

— Нічога не разумею... — Міхалка хапіў Клаўдзю за руку і, каб не тырчаць на вуліцы, пацягнуў да Лукуты ў двор. — Ты — не Аксінья, гэта праўда. І што з гэтага?

— А то... — Клаўдзя глядзела яму ў

вочы. — Не яна — я табе сына раджу. — Выкінь дурное з галавы, — дайкі камяк падкаціў і захрас у горле. "Трэба ж, — дзівіла Міхалку, — прычапілася і, як птушка, дзяўбе і дзяўбе ў балючае месца". Так, ён не ўяўляў сваю старасць без сыноўняга клопату, быў упэўнены, што не ўсё яшчэ страчана: будзе ў яго сын! — Ты мне сына збіраешся нарадзіць? — пасміхнуўся, хоць, праўда, і праз сілу, змушана. — За сем гадоў замужжа сабе дзіцёнка не прыдбала, а тут... — такое абяцанне?

— Не верыш?.. — І спішана, хвалюючыся: — Да сябе я не дапусціла Зміцера...

— Гэт-та... Гэта праўда? — Міхалка патупіў вочы. — Чаго ж выйшла за яго?

— Назло табе... Сцерпіцца — злюбіцца, думала. І во — душа крычма крычыць, бяду.

— Усе твае непаразуменні ад таго, што жывеш без клопату пра дзяцей... Глядзі, так і звякуеш, бяздзетухай.

— І няхай... — заплакала. — Змітрок не таіўся — адразу пасля вячання раскрыўся ўвесь... Учапіўся ён за мяне з адной мэтай — хацеў лёгка разбагацець: лічыў, што пан сваю дачку ўсім забяспечыць... У Дняпро ён мяне спіхнуў... Бажыўся, быдта нячайна: хацеў адно запалохаць, каб ведала, што калі не выйду за яго, то са свету звядзе...

— Адкуль ты ведаеш, што Кухлярскі — твой бацька?

— Мама расказала, — Клаўдзя выцерла вочы ражком гарусоўкі. — Змітрок выпадкова пачуў, як Кухлярскі з Рытарам гаварылі пра мяне... З таго часу і віжаваў за мной, праходу не даючы.

— Сказала б мне гэта ўсё тады... — Міхалка сам не помніць, як прыгарнуў Клаўдзю да сябе, абняў. — Ён перад табой зямлю б грыз, круціўся б, як на агні...

— Я не хворая, не шкадуў мяне.

— Усяго толькі сунішаю.

— А што мяне сунішаць?.. Убачыла цябе — спяваць хочацца, — і прачула напела ўпаўголаса:

Цячэ рэчка
з крынчанькі ў мора,
льецца, шырокая,
з твайго сэрца ў маё...

Міхалка ўгнуў голаў у плечы, прабульніў:

— Можна, пётку Лукуту гукнем — хорам заспяваем?.. Што з табой, Клава, робіцца?

— Лукуты няма ўдома — на кірмаш паехала... — Вясёлым бліскаўкам ярыліся Клаўдзіны вочы. Яна ўзяла Міхалку пад руку. — Не бойся, бялуга твая, калі сам не пахвалішся, нічога не ўведае.

— Мы з табой, здаецца, абодва цявразыя, праўда ж? То і будзем паводзіць сябе цявразыя.

— І добра, што цявразыя... — выхапіла з кішэні яго шарачка штоф, сунула ў падстрэшка за маціцу. — Не будзем піць, — і як не насілкам, жартуючы, пацягнула Міхалку за сабой, у гарод. — Не ўпірайся, не крыўдзі мяне.

— Бацька ж чакае... Дый двору ўжо трэба.

— Двор — не авечка, воўк у лес не знясе, — памкнулася абняць яго, але ён ухіліўся ад яе рук, адчуў: сэрца бы хто абцугамі сціснуў — затохкала, забілася злоўленай птушкай.

І далей — ужо не пярэчыў, нібы ў памроку, праставаў услед за Клаўдзям. Сонца толькі што схавалася за лес, небакрай заравеў ярка, вогненна. Гэтак жа сама заравела перад вачыма квітастая Клаўдзіна гарусоўка.

Ля працывых дзвярэй асці Клаўдзя саступіла ўбок — прапусціла яго наперад. Ён затрымаўся акурат на прахоне, і ўбачыў: растушаная пры сцяне капешка саломы, акрытая поспілкай, нагадала самую што ні ёсць пярэну. Пацягнуў назад, азірнуўся. Смугляны Клаўдзін твар быў урачыста спакойны, позірк — мяккі, ахілазасяроджаны. Гарусоўка ссунулася на бровы, размашыстыя, густыя.

— Нейкі ты... — тоўхнула яго ў плячук. — Быдта і не мужчына. — І, як толькі апынуліся ў сутоньлівым зацемку асці, абхапіла яго і кінулася парыва падалаваць яму шчокі, губы, вочы... — Міленькі, родненькі... Знебылася па табе, сохну-вяну... Думала, што ўжо й не дачакаюся гэтай хвіліны.

— Лягчэй нам не стане.

— Стане, Мішачка, стане...

Міхалка ўжо не ў сілах быў змагцца з нахлынам пачуццяў, і ўсё тое, што было накіравана лёсам, гэты раз мусіла збыцца.

Анатоль ЛЯЛЯЎСКИ

7 студзеня 1995 года пасля працяглай і цяжкай хваробы памёр народны артыст Рэспублікі Беларусь Анатоль Аляксандравіч Ляляўскі. Беларуская культура страціла самаадданнага творцу, які амаль усё сваё свядомае жыццё прысвяціў развіццю мастацтва тэатра лялек, дасягнуўшы на гэтай ніве вялікіх поспехаў.

Нарадзіўся Анатоль Аляксандравіч Ляляўскі 6 сакавіка 1923 года ў Маскве. У 1952 годзе скончыў Ташкенцкі тэатральна-мастацкі інстытут, а ў 1956 годзе прызначаны галоўным рэжысёрам Дзяржаўнага тэатра лялек Беларусі. З гэтага часу яго творчасць непарывна звязана з беларускім тэатральным мастацтвам. Шмат увагі аддаваў А. А. Ляляўскі стварэнню арыгінальнай драматургіі. Ён ставіў спектаклі па п'есах беларускіх аўтараў: "Дзед і жораў" і "Цудоўная дудка" В. Вольскага, "Сярэбраная табакерка" паводле

З. Бядулі, "Марынка-крапіўніца" А. Вольскага і П. Макаля, "Ліпавікі" паводле У. Галубка, "Скажы сваё імя, салдат" А. Вяцінскага, "Сымон-музыка" паводле Я. Коласа, "Балада пра белую вішню" С. Клімковіч і інш.

Сур'ёзным здабыткам з'явіліся такія спектаклі, як "Званы-лебедзі" Л. Браўсевича і І. Карнавукавай, "Зорны хлопчык" А. Уайльда, "Боская камедыя" І. Штока, "Прыгоды бравага салдата Швейка" паводле Я. Гашака, "Клоп" У. Маякоўскага і многія іншыя. Некаторыя з гэтых пастаноў больш як 20 гадоў не сыходзяць з афішы тэатра, карыстаючыся поспехам у глядача па сённяшні дзень.

Для рэжысёрскай дзейнасці А. А. Ляляўскага былі характэрны жанравая разнастайнасць і педагогічная накіраванасць пастацовак, беражлівая адносіны да аўтарскай канцэпцыі і мастацкіх асаблівасцей твора, нястомны пошук

новых выяўленчых сродкаў сцэнічнага ўвасаблення, дэталёвая

Русакевіч У. В., Бутэвіч А. І., Герасіменка А. М., Дударэў А. А., Яроменка М. М., Абрамаў М. М., Андрэў М. М., Грамовіч У. П., Жугада А. А., Казакоў А. М., Клімакоў Я. В., Клімчук В. І., Луцэнка Б. І., Мазыніскі В. Я., Маслюк В. В., Матрос У. Б., Мікалайчык А. У., Раеўскі В. М., Сарычаў Ю. А., Уласаў В. П., Фаміна А. Р., Шаранговіч В. П.

распрацоўка ўнутранай лініі персанажаў у спалучэнні з дакладнасцю і выразнасцю знешняга маляўніцтва.

З'яўляючыся да 1986 года галоўным рэжысёрам Дзяржаўнага тэатра лялек Беларусі, ён адначасова вёў актыўную педагагічную дзейнасць як выкладчык тэатральна-мастацкага інстытута. З яго выхаванцаў вырасла нямала майстроў сцэны, якія працуюць сёння ў тэатрах лялек краіны і за яе межамі.

За поспехі ў справе развіцця беларускага тэатральнага мастацтва А. А. Ляляўскаму ў 1979 годзе было прысвоена ганаровае званне народнага артыста Беларусі.

Светлая памяць пра таленавітага творцу, умелага выхавальца моладзі, шчырага і сумленнага чалавека Анатоля Аляксандравіча Ляляўскага назаўсёды застаецца ў нашых сэрцах.

ВЫТОКІ — У АРЫЯЎ

КАЛЯДНЫ ФРАГМЕНТ

Пра незвычайна высокі ўзровень культуры старажытных беларусаў і іх арыяўскіх прашураў напісана ўжо шмат, напісана так, што часам і не здагадаешся, што гэта менавіта пра высокі ўзровень менавіта беларускай культуры. Разгляд тонкасцей беларускіх народных звычаяў, абрадаў, фальклору, народнага выяўленчага мастацтва, вераванняў, нават калі ён робіцца фрагментарна, абасоблена, сам па сабе дае ўжо цікавую інфармацыю. Чаго варта хаця б касмічна-містычныя матывы беларускіх ручнікоў, старажытная каляндарная графіка, паганскае капішча пад Менскам на пачатку XX стагоддзя. Разгляд жа ўсіх гэтых аспектаў светапогляду і быцця ў сукупнасці выводзіць на такія высновы, што цягнуць за сабой патрэбу перагляду шмат чаго ў нашай гісторыі.

Каляднае сонцастанне навяяла колісь У. Караткевічу "Калядную рапсодыю". Самы кароткі дзень 1994 года падштурхнуў мяне зноў задумацца наконт нашага беларускага светапогляду, нашай культурнай спадчыны. У прыватнасці, наконт каляд, з маленства ведаючы большасць калядных абрадаў не з кніжак, а з жыцця, я ўсё ж не знаходзіў адказу, чаму ў нас "каляды" ці "каляды", а не "Божае нараджэнне" ці "Раство Хрыстова", як на захадзе ці ўсходзе, куды скіраваны дзве нашыя асноўныя хрысціянскія рэлігіі? Чаму, ведаючы хрысціянскую сутнасць гэтага свята, святкуючы нараджэнне сына Божага, мы ўпарта называем гэтае свята "калядамі"?

Вучоныя кніжнікі адсылаюць нас да рымскіх "календ". Так называюць першы дзень кожнага месяца. У гэты дзень пазычкі плацілі працэнты сваім крэдыторам і дзяржаве. Усе пазычкі запісваліся ў "календарыум" — спецыяльную кніжачку. Слова "календы" магло быць вядома на Беларусі. Так, у "Зборніку Свята-лава" 1073 года напісана пра нараджэнне Хрыстова: "Еже есть прежде календ январиев..." Але мала верагодна, каб чужое кніжнае слова так запанавала па ўсёй краіне. У сваю чаргу знаўцы паганства сцвярджаюць, што ў сонме паганскіх багоў быў бог Каляда. Вось што пісаў Гогаль у заўвагах да "Ночі перед рождеством" пра калядкі, якія спявалі пад вокнамі на куццо хлопцы і дзяўчаты на Украіне: "Гавораць, што быў некалі балван Каляда, якога прымалі за бога, і што быццам ад таго і пайшлі калядкі... Аднак жа калі сказаць праўду, то ў калядках і слова няма пра Каляду".

Безумоўна, трэба мець на ўвазе і тое і другое, але ні "календы", ні Каляда самі па сабе не даюць адказу на пастаўленае пытанне. Бо нават калі прызнаць першынство якога-небудзь варыянта, узнікае пытанне пра паходжанне гэтых слоў. Абасоблены разгляд гэтай праблемы не прыводзіць да станоўчага выніку. Паспрабуем знайсці адказ на пытанне, зыходзячы з таго, што беларуская культура — частка агульнай арыяўска-сусветнай культуры, прычым тая яе частка, якая найбольш блізкая да першаасновы. Што дае падставы для такога сцвярджэння? Агульны ход развіцця культуры індаеўрапейскай расы. Арыяўская цывілізацыя мела незвычайна высокую культуру. Найнаасць у "Ведах" — першай кнізе на Зямлі, напісанай каля 6-ці тысяч гадоў таму — апісанне будовы Сусвету, якая знаходзіць пацвярджэнне толькі зараз, васьмірычная машынная сістэма лічэння, валоданне недасяжных нават зараз тэхналогіяў — невялікія фрагменты гэтай культуры. І вось наступае фаза затухання арыяўскай культу-

ры. Што паслужыла прычынай гэтага, адказаць пакуль што немагчыма. Дакладна можна сцвярджаць, што тысячгаддзі ішло павольнае забыванне ўсіх вышэйшых ведаў да побытава-неабходнага ўзроўню, сімвалізацыя і міфізацыя ведаў абстрактных, прымітывізацыя ведаў канкрэтных. На гэтай фазе культурнай эвалюцыі знаходзіліся індаеўрапейскія плямёны падчас выхаду з Краіны Арыяў. У розных індаеўрапейскіх плямёнаў гэтая фаза мела розную працягласць, была значна ссунута па часе. Грэкі-іанійцы, грэкі-дарыйцы, італікі, кельты, балты, германцы, славяне ў розны час даходзілі да ніжэйшага пункту вяртарства і пачыналі новы пад'ём. Уся наша гістарычная навука, дарэчы, топчацца на вывучэнні толькі фазы пад'ёму. На фазе затухання, як правіла, адбывалася галоўным чынам страта культурных каштоўнасцей, а на фазе развіцця адбывалася насленне на старую арыяўскую культуру новых лакальных пластоў, пад якімі старая арыяўская аснова аказвалася пахаванай, прычым так глыбока, што сёння амаль не праглядаецца.

Славяне складалі адну з апошніх стадыяў у гэтай плыні індаеўрапейцаў. Ніжэйшы пункт іх культуры па часе знаходзіцца ў акрэсе пачатку нашай эры. Адсюль пачынаецца ўздым. Беларускае плямёны развіліся тымі ж тэмпамі, што і іншыя, але гісторыя Беларусі мае тую асаблівасць, што на адпаведным этапе (канец X стагоддзя) пачалося раздваенне культуры на архаічную вусна-народную і хрысціянска-пісьмовую. Тое ж адбывалася і з культурамі іншых славянскіх народаў. Але, калі ў большасці славянскіх народаў значная сілава перавага хрысціянска-пісьмовай культуры прывяла да глабальнага ўціску культуры вусна-народнай, то ў беларусаў сітуацыя складалася так, што тут ішлі пастаянныя перамены ў культуры кніжна-хрысціянскай, якія ў сваю чаргу былі вынікам безупыльнай барацьбы каталіцызму і праваслаўя. Гэтая рэлігійна-культурная вайна прывяла да паслаблення кніжна-хрысціянскай культуры беларусаў. Затое найбольш поўна захавалася вусна-народны пласт — як ні ў кога з іншых славянскіх народаў. Безумоўна, нельга было захавача цнатліваю чысціню гэтага пласта. Хрысціянства накрывала яе даволі тоўстай "коўдрай", але не такой, каб нельга было разгледзець, вывучыць і даследаваць першааснову. Фактычна атрымліваецца так, што беларускі народ да нашага часу данёс частку старажытнай арыяўска-індаеўрапейскай культуры, зафіксаванай на ніжняй кропцы фазы затухання, г. зн. без позніх мясцовых насленняў. Менавіта ў гэтай арыяўскай спадчыне мы і знаходзім і Каляды, і Купалле, і Вялікдзень, і іншыя культурна-рэлігійныя ментальныя комплексы, прывязаныя да хрысціянства па форме і часткова па змесце.

Як ужо адзначалася, культура арыяў была надзвычайна высокаразвітой. Яны мелі дасканалае ўяўленне пра будову Сусвету, пра Зямныя і Сусветныя цыклы, яны валодалі выключнымі ведамі пра космас, мелі дасканалае календары, як месячны і сонечны, так і сусветна-касмійны. Яны ведалі і пра геліяцэнтрычны прынцып будовы нашай сістэмы, і пра існаванне амаль усіх планет Сонечнай сістэмы, у тым ліку і знікшых. Яны аб'ядноўвалі зоркі ў сузор'і і заснавалі астралогію, грунтуючыся на зямным пэўных фактах уплыву нябесных цел на зямное жыццё.

Навука арыяў грунтавалася на прынцыпе цыклічнасці быцця. Не на раіц часу, у якую

нельга ўвайсці двойчы, а на "коле часу" — "каля-чакра" (санскр.) Выдзяляліся месячныя і сонечныя кругі (перыяды), а таксама сусветна-касмійны круг (перыяд) — "каляпа" працягласцю ў 4320 гадоў. Кожны круг павінен быў мець свой умоўны пачатак і канец. Пры гэтым яны звычайна супадаюць. За пачатак найбольш важнага гадавога "кола часу" мог быць узяты яго любы пункт, але нааўнасць чатырох характэрных пунктаў (два сонцастанні і два раўнадзенствы) давалі ім значную перавагу. З гісторыі годазлічэння мы ведаем, што Новы год, як пачатак чарговага цыкла, у розных народаў змяшчаўся раз-пораз то на сакавік (акрэс вясенняга раўнадзенства), то на верасень (акрэс асенняга раўнадзенства), але арыі, відавочна, аддаючы перавагу руху ад меншага да большага, замыкалі кола часу ў найменшы дзень — дзень зімовага сонцастання. З гэтага дня пачыналася новае "каля-чакра". Гэты дзень быў днём "каляды", "каляд", днём пачатку кола. Рымскія "календы" — першы дзень кожнага месяца абазначалі не што іншае, як пачатак месячнага кола (круга). Мне не хацелася б спалучаць у слове "календы" арыяўскае "каля" і сучасна-нямецкае "энд" ("канец"), але разам з тым не будзем забываць, што і нямецкая мова бярэ пачатак з арыяўскіх пракрытаў. Не лішнім будзе згадаць, што да гэтага часу ў індыйскай рэлігійнай міфалогіі важнае месца займае багіня Калі, своеасабліва багіня адраджэння, якая апекуецца перасяленнем душ, адпраўляе іх на новы круг жыцця. Таму нікога дзіўнага няма і ў тым, што і пачатак новага кола чалавечай культуры — хрысціянства быў прывязаны да гэтага дня і паступова засланіў сабой першапачатковае значэнне гэтай даты ў большасці народаў, але не ў беларусаў.

Не для паўнаты карціны (поўнай яна не будзе ніколі), а хаця б для большай яркасці дадам у наш апавед яшчэ адзін штрых. Я ўжо адзначыў, што арыі дзялілі зорнае неба на сузор'і. Яны давалі сузор'ям адпаведныя назвы. Ім жа належыць ідэя выдзялення 12 задзякальных сузор'яў. Заслуга грэкаў у гэтым мінімальна, паколькі ўсю сістэму задзякальных сузор'яў яны прынеслі ў Эладу з Краіны арыяў, але прынеслі не толькі яны. У той ці іншай форме яе ўзялі і іншыя народы, у тым ліку і беларусы. Я не збіраюся сёння вязаць увесь абрадавы комплекс беларусаў да знакаў Задзяка. Мы разглядаем калядны фрагмент. Каляды, Новы год, Тры каралі (Хрышчэнне) праходзяць пад сузор'ем Казярога. Але давайце прыгледзім да фальклорнага комплексу, які адпавядае гэтым святам. У ім паўсюдна даміруе каза. Гэта і батлейкі, і песні, і казкі. Каза ў беларускай гаспадарцы далёка не асноўная жывёла. Па важнасці яна будзе стаяць пасля каня, каровы, свінні, а то і пасля авечкі. А ў калядным фальклоры аказваецца на першым месцы. Гэта цяжка тлумачыцца само па сабе. А вось у кантэксце: арыяўская традыцыя — сузор'е Казярога — каза — усё становіцца на сваё месца.

На завяршэнне хачу перасцерагчы чытача лічыць усё сказанае наборам выпадковых супадзенняў. Гэта не супадзенні, гэта вынесеныя з глыбін тысячгаддзяў аскіяленкі цэльнага касмічна-зямнога культурнага пласта арыяўскай расы.

Станіслаў СУДНІК

ЛІМ ЛІТАРАТУРА І МАСТАЦТВА

Заснавальнікі:
Саюз пісьменнікаў Беларусі
і Міністэрства культуры
і друку Рэспублікі Беларусь

Выходзіць з 1932 года

Газету рэдагавалі

Х.Дунец	(1932-35)
І.Гурскі	(1935-41)
А.Куляшоў	(1945-46)
М.Горцаў	(1947-49)
П.Кавалёў	(1949-50)
В.Вітка	(1951-57)
М.Ткачоў	(1957-59)
Я.Шарахоўскі	(1959-61)
Н.Пашкевіч	(1961-69)
Л.Прокша	(1969-72)
Х.Жычка	(1972-76)
А.Асіпенка	(1976-80)
А.Жук	(1980-86)
А.Вяцінскі	(1986-90)

Галоўны рэдактар

Мікола ПІЛЬ

РЭДАКЦЫЙНАЯ РАДА:

Святлана БЕРАСЦЕНЬ

Міхась ЗАМСКІ

Галіна КАРЖАНЕЎСКАЯ

Барыс ПЯТРОВІЧ

намеснік

галоўнага рэдактара

Юрась СВІРКА

АДРАС РЭДАКЦЫІ:

220600, ГСП, Мінск,

вул. Захарова, 19

ТЭЛЕФОНЫ:

прыёмная рэдакцыі

332-461

намеснікі галоўнага рэдактара

332-525, 331-985

аддзель:

публіцыстыкі 332-525

пісьмаў і грамадскай думкі

331-985

літаратурнага жэнцыя

332-462

крытыкі і бібліяграфіі

332-204

паэзіі і прозы 332-204

музыкі 332-153

тэатра, кіно і тэлебачання

332-153

выяўленчага мастацтва

і аховы помнікаў 332-462

навін 332-462

мастацкага афармлення

332-204

фотакарэспандэнт 332-462

бухгалтэрыя 268-640

Пры перадруку просьба

спасылалца на "ЛІМ".

Рукапісаў рэдакцыя не вяртае

і не рэцэнзуе.

Пазіцыя рэдакцыі можа

не супадаць з думкамі

і меркаваннямі аўтараў публікацый.

Набор і вёрстка

камп'ютэрнага цэнтра «ЛІМа»

Апаратныя сродкі і тэхнічная

падтрымка — фірма «Дайнова»

Выходзіць раз на тыдзень

па пятніцах

Друкарня "Беларускі Дом друку".

(г.Мінск, пр. Ф.Скарыны, 77)

Індэкс 63856. Наклад 10216.

Нумар падпісаны 19.1.1995 г.

ПАНЫДЗЕЛАК, 23.01

Беларускае тэлебачанне
8.00 Фільм-канцэрт
8.20 "Каб горан не згас", д/ф
8.45 "Вандруючы аўтобус", м/ф
10.20 Чароўны экран
11.15 "Прынцэса з Месяца", м/ф (Японія)
13.10 Альтэрнатыўнае мастацтва, ч. 1
13.40 "Узыходжанне", м/ф
15.30 "Жыўруцкія беларусы", д/ф
16.00 "Мой свет". Як нараджаецца музыка?
16.20 Тэлебачанне — школе. Пошук магнэту, шляхты, гараджан у VIII—IX стагоддзях
17.10 "Дайце мне спяваць". Муз. фільм
18.00 Навіны
18.10 На добры лад
18.25 Урокі Наталлі Наважылавай
19.00 Навіны (Бі-бі-сі)
19.20 Шоу-прагноз
19.25 Праспект
19.55 Іпастасі жыцця. Новыя вершы Віктара Рызава
20.05 Дамавічок
20.10 Дзень стагоддзя
20.15 Люстэрка Сі-эн-эн
20.35 Калыханка
21.00 Навіны
21.40 Студыя "Палітыка"
21.55 Кліп-канцэрт
22.05 Спартыўны тэлеур'ер
22.25 Беларускаму кінематографу — 70 гадоў
23.00 Навіны
23.20 Пад купалам Сусвету
23.30 Валейбол. "Энка" (Мінск) — "Дыяноўшчык" (Брэст)
Канал "Астанкіна"
5.30 Раніца
7.50, 8.50, 9.50, 14.50, 15.50, 17.50, 22.50 Навіны
8.00 "Топі Дзюдэма"
8.25 "Дзікая Роза"
9.00 Чалавек і закон
9.30 Іграе камерны аркестр "Віртуозы Масквы"
14.00 Пад знакам Меркурыя
14.20 Фондавы рынак
14.30 Хроніка дзелавага жыцця
14.40 Будзьце здаровыя
15.00 Зорная гадзіна
15.40 Маладыя галасы
16.00 Паглядзі, паслухай...
16.20 "Элен і хлопцы"
16.50 Свет сёння
17.00 Лабірынт. Не паўтарыць Чарнобыль
17.30 У гэтыя дні 50 гадоў таму
17.45, 20.30 Надвор'е
18.00 Гадзіна пік
18.25 "Дзікая Роза"
18.55 Кінажурналы вярнулі. Аўтарская праграма Э. Разанова
19.40 Добрай ночы, малышы!
20.00 Час
20.40 Эксклюзіў з Дзмітрыем Якубоўскім. "Тры імгненні лета". Фільм 1-ы
21.25 Гол
21.55 "А. П. Чэхаў. На вількай дарозе". Фільм-спектакль Таганроўскага драматычнага тэатра
23.00 Дзям
23.50 Прэс-экспрэс
Канал "Расія"
6.00, 7.00, 11.00, 13.00, 16.00, 19.00, 22.00 Весткі
6.05 Зоркі гавораць
6.10 Рэспубліка
6.25 Між іншым
6.55 Рака часу
7.25 Тэлегазета
7.30 Час дзелавага людзей
8.00 Навіны ЭЙ-бі-сі
10.25 Гандлёвы дом
10.40 Сялянскае пытанне
11.05, 13.20 Дзелавае Расія
14.00 Тэніс. Чэмпіянат Аўстраліі
15.05 Там-там навіны
15.20 Свята кожны дзень
15.30 "Асабліва сакратная місія", м/ф, с. 3 (Аўстралія)
16.05 Новая лінія
16.45 "У гэты дзень..."
16.50 Будні
17.20 Ніхто не забыты
17.25 "Мая вайна", д/ф
17.55 Ваша права
18.10 L-клуб
19.25 Падрабязнасці
19.35 "Я сама", м/ф
21.05 Кліп-антракт
21.10 Антрапрыз
22.30 Аўтаімгненне
22.40 Зорны дождж
23.40 Прыватная калекцыя
Санкт-Пецярбург
12.00, 14.30, 18.30, 21.30 Інфарм ТБ
12.10 Мультифільм
12.30, 14.45, 17.50, 19.25 Музычны момант
12.35 "Нямецкая хваля"
13.00 Хуткая дапамога
13.30 "Мануэла"
14.20 "Падшук для сонейка", мульт
14.50 Паласатая музыка
15.00 Алімпіада па матэматыцы для школьнікаў, п. 2
15.45 "Забіць шакала", м/ф
17.05 Чароўная лінія
17.20 Дзеянне пра зверант
17.55 Па ўсёй Расіі
18.05 Пад покрывам тайны
18.50 Спорт, спорт, спорт...
19.10 Вялікі фестываль
19.30 "Мануэла"
20.20 "Курцы", мульт
17.10 Кідайка
17.50, 19.25 Музычны момант
17.55 Чалавек на зямлі
18.30, 21.30 Інфарм ТБ
18.50 Спорт, спорт, спорт...
19.10 Вялікі фестываль
19.30 "Мануэла"
20.20 "Курцы", мульт
21.10 Тэлемагазін
21.20 Тэлеслужба бяспекі
21.45 Спартыўныя навіны
22.00 Ваш стыль
22.10 "Сала", м/ф
22.40 "Ужасныя малы, ужасны", т/ф
23.10 Адам і Ева +

АУТОРАК, 24.01

Беларускае тэлебачанне
8.00 "Партрэт каханай жанчыны", д/ф
8.40 Люстэрка Сі-эн-эн
8.55 Дзень стагоддзя
9.00 Тэлебачанне — школе. Пошук магнэту, шляхты, гараджан у VIII—IX стагоддзях
9.20 "Талесябрына"
9.40 Чароўны экран
10.05 "Дзіўныя прыгоды Дзюніса Караблева", т/ф, с. 1
11.10 "Мой свет". Як нараджаецца музыка?
11.30 "Слёзы калалі", м/ф
12.55 Беларускаму кінематографу — 70 гадоў
13.25 Альтэрнатыўнае мастацтва, ч. 2
13.55 "Загадка Эндруза", м/ф
15.35 Кінаарыс
15.50 "Лёгі ветрык арэля", д/ф
16.10 Тэлебачанне — школе. Максім Гараці і яго творчасць
16.40 Чароўны экран
17.05 "Прызыўнік", т/ф
18.00 Навіны
18.10 "Каб не страціць святое штосці". Відэафільм
18.35 Тэлежурналы "Удача"
19.00 Навіны (Бі-бі-сі)
19.20 Шоу-прагноз
19.25 У свеце навук
19.45 "Мой каханне, мой смутак"
20.15 Люстэрка Сі-эн-эн
20.30 Дамавічок
20.40 Калыханка
21.00 Навіны
21.40 Студыя "Палітыка"
21.55 Кліп-канцэрт
22.05 "Павуціна-2", с. 1 (Італія)
22.55 Экзамініст
23.10 Навіны
23.30 Пад купалам Сусвету
23.40 Валейбол. "Амкадор" (Мінск) — "Гомельдраў" (Гомель)
Канал "Астанкіна"
5.30 Раніца
7.50, 8.50, 9.50, 14.50, 15.50, 17.50, 22.50 Навіны
8.00 "Топі Дзюдэма"
8.25 "Дзікая Роза"
9.00 Чалавек і закон
9.30 Іграе камерны аркестр "Віртуозы Масквы"
14.00 Пад знакам Меркурыя
14.20 Фондавы рынак
14.30 Хроніка дзелавага жыцця
14.40 Будзьце здаровыя
15.00 Зорная гадзіна
15.40 Маладыя галасы
16.00 Паглядзі, паслухай...
16.20 "Элен і хлопцы"
16.50 Свет сёння
17.00 Лабірынт. Не паўтарыць Чарнобыль
17.30 У гэтыя дні 50 гадоў таму
17.45, 20.30 Надвор'е
18.00 Гадзіна пік
18.25 "Дзікая Роза"
18.55 Кінажурналы вярнулі. Аўтарская праграма Э. Разанова
19.40 Добрай ночы, малышы!
20.00 Час
20.40 Эксклюзіў з Дзмітрыем Якубоўскім. "Тры імгненні лета". Фільм 2-гі
21.30, 24.00 "Тора. Тора. Тора" м/ф (ЗША, Японія)
23.50 Прэс-экспрэс
Канал "Расія"
6.00, 7.00, 11.00, 13.00, 16.00, 19.00, 22.00 Весткі
6.05 Зоркі гавораць
6.10 Рэспубліка
6.25 Між іншым
6.55 Рака часу
7.25 Тэлегазета
7.30 Час дзелавага людзей
8.00 Навіны ЭЙ-бі-сі
10.25 Гандлёвы дом
10.40 Сялянскае пытанне
11.05, 13.20 Дзелавае Расія
14.00 Тэніс. Чэмпіянат Аўстраліі
15.05 Там-там навіны
15.20 Свята кожны дзень
15.30 "Асабліва сакратная місія", м/ф, с. 3 (Аўстралія)
16.05 Новая лінія
16.45 "У гэты дзень..."
16.50 Будні
17.20 Ніхто не забыты
17.25 "Мая вайна", д/ф
17.55 Ваша права
18.10 L-клуб
19.25 Падрабязнасці
19.35 "Я сама", м/ф
21.05 Кліп-антракт
21.10 Антрапрыз
22.30 Аўтаімгненне
22.40 Зорны дождж
23.40 Прыватная калекцыя
Санкт-Пецярбург
12.00, 14.30, 18.30, 21.30 Інфарм ТБ
12.10 Мультифільм
12.30, 14.45, 17.50, 19.25 Музычны момант
12.35 "Нямецкая хваля"
13.00 Хуткая дапамога
13.30 "Мануэла"
14.20 "Падшук для сонейка", мульт
14.50 Паласатая музыка
15.00 Алімпіада па матэматыцы для школьнікаў, п. 2
15.45 "Забіць шакала", м/ф
17.05 Чароўная лінія
17.20 Дзеянне пра зверант
17.55 Па ўсёй Расіі
18.05 Пад покрывам тайны
18.50 Спорт, спорт, спорт...
19.10 Вялікі фестываль
19.30 "Мануэла"
20.20 "Курцы", мульт

СЕРАДА, 25.01

Беларускае тэлебачанне
8.00 Фільм-канцэрт
8.30 Люстэрка Сі-эн-эн
8.45 "Мой каханне, мой смутак"
9.15 "Вашча птушка", д/ф
9.45 "Павуціна-2", м/ф, с. 2
10.35 Чароўны экран
11.00 "Мой свет". "Марсельеза"
11.20 "Слуга", м/ф
13.35 Дабрадзея
13.55 "Крок". "Пяць зорак"
14.40 "Месца сустрэчы змяніць нельга", м/ф, с. 2
15.55 "Мой свет". Мансарда
16.25 Тэлебачанне — школе. Грамадска-палітычнае жыццё Беларусі ў сярэдзіне 40—50 гадоў XX стагоддзя
17.00 "Так гэта было..."
17.30 Выступленне Надзвычайнага і Паўнамоцнага пасла Рэспублікі Індыя ў Беларусі пана Рамешы Чандра Шукула: "Скарбы індыйскай архітэктуры", д/ф
18.00 Навіны
18.10 Роднае слова
18.45 Шоу-прагноз
18.50 Дамавічок
19.00 Навіны (Бі-бі-сі)
19.20 Дыялогі аб спорце
19.40 "Крок". Правінцыя
20.10 Дзень стагоддзя
20.15 Люстэрка Сі-эн-эн
20.30 Студыя "Эксклюзіў"
20.40 Калыханка
21.00 Навіны
21.40 Студыя "Палітыка"
21.55 Кліп-канцэрт
22.05 "Павуціна-2", м/ф, с. 2
23.00 Навіны
23.20 Пад купалам Сусвету
23.30 Кібоксінг
24.00 "Крок". "Супермадэль Беларусі-95"
Канал "Астанкіна"
5.30 Раніца
7.50, 8.50, 9.50, 14.50, 15.50, 17.50, 22.50 Навіны
8.00 "Топі Дзюдэма"
8.25 "Увайсці двойчы"
9.00 У свеце жывёл
9.35 Эксклюзіў
14.00 Гульня па правілах
14.20 Мой маленькі бізнес
14.30 Хроніка дзелавага жыцця
14.40 Дазвольце прадставіцца
15.00 Мультифільм
15.20 За Жар-птушкай
16.00 Цім-інтым
16.20 "Элен і хлопцы"
16.45 Свет сёння
16.55 ...Да 16 і старэйшым
17.25 Хавей. ЦСКА — "Хімкі"
20.00 Час
20.30 Надвор'е
20.40 Масква. Крэмль
21.00 Лато "Мільён"
21.35 "Да нас, англічаначкі", м/ф (Францыя)
23.50 Прэс-экспрэс
Канал "Расія"
6.00, 7.00, 11.00, 13.00, 16.00, 19.00, 22.00 Весткі
6.05 Зоркі гавораць
6.10 Рэспубліка
6.25 Між іншым
6.45 Надзвычайны канал
6.55 Рака часу
7.25 Тэлегазета
7.30 Час дзелавага людзей
8.00 Навіны ЭЙ-бі-сі
8.25 Ключавы момант
8.35 Антрапрыз
9.20 Надзвычайны канал
9.35 "Санта-Барбара"
10.25 Гандлёвы дом
10.40 Сялянскае пытанне
12.05, 13.20 Дзелавае Расія
14.00 Тэніс. Чэмпіянат Аўстраліі
15.05 Там-там навіны
15.20 Свята кожны дзень
15.30 Студыя "Рост"
16.05 Новая лінія
16.45 У гэты дзень...
16.50 Ніхто не забыты
16.55 Рэпартажы з месцаў
17.05 Кінаэфіша
17.20 Караоке па-руску
17.50 Суайчыннік
18.20 У свеце аўта- і мотаспорту
18.50 Кліп-антракт
19.25 Падрабязнасці
19.35 "Санта-Барбара"
20.30 "Сядзі і глядзі..."
21.05 Надзвычайны канал
22.30 Аўтаімгненне
22.40 Экран крымінальных паведамленняў
22.50 Мемуары. Успаміны пра А. Адамовіча
23.35 Тэатр-шоу "Метрапол"
Санкт-Пецярбург
12.00, 14.30, 18.30, 21.30 Інфарм ТБ
12.10 Мультифільм
12.30, 14.45, 17.50, 19.25 Музычны момант
12.35 "Нямецкая хваля"
13.00 Хуткая дапамога
13.30 "Мануэла"
14.15 "Чароўныя ўзоры", мульт
14.50 "Сунны рай", м/ф
16.15 "Вострай капітану", мульт
16.25 Чароўная лінія
16.40 "Уладзімір Вясоцкі-кінаакцёр", д/ф
17.55 Гістарычны альманах
18.50 Спорт, спорт, спорт...
19.10 Вялікі фестываль
19.30 "Мануэла"
20.20 "Курцы", м/ф

ЧАЦВЕР, 26.01

Беларускае тэлебачанне
8.00 Фільм-канцэрт
8.30 Люстэрка Сі-эн-эн
8.45 "Мой каханне, мой смутак"
9.15 "Вашча птушка", д/ф
9.45 "Павуціна-2", м/ф, с. 2
10.35 Чароўны экран
11.00 "Мой свет". "Марсельеза"
11.20 "Слуга", м/ф
13.35 Дабрадзея
13.55 "Крок". "Пяць зорак"
14.40 "Месца сустрэчы змяніць нельга", м/ф, с. 2
15.55 "Мой свет". Мансарда
16.25 Тэлебачанне — школе. Грамадска-палітычнае жыццё Беларусі ў сярэдзіне 40—50 гадоў XX стагоддзя
17.00 "Так гэта было..."
17.30 Выступленне Надзвычайнага і Паўнамоцнага пасла Рэспублікі Індыя ў Беларусі пана Рамешы Чандра Шукула: "Скарбы індыйскай архітэктуры", д/ф
18.00 Навіны
18.10 Роднае слова
18.45 Шоу-прагноз
18.50 Дамавічок
19.00 Навіны (Бі-бі-сі)
19.20 Дыялогі аб спорце
19.40 "Крок". Правінцыя
20.10 Дзень стагоддзя
20.15 Люстэрка Сі-эн-эн
20.30 Студыя "Эксклюзіў"
20.40 Калыханка
21.00 Навіны
21.40 Студыя "Палітыка"
21.55 Кліп-канцэрт
22.05 "Павуціна-2", с. 3
23.00 Навіны
23.20 Пад купалам Сусвету
23.30 "Крок". "Супермадэль Беларусі-95"
Канал "Астанкіна"
5.30 Раніца
7.50, 8.50, 9.50, 14.50, 15.50, 17.50, 22.50 Навіны
8.00 "Топі Дзюдэма"
8.25 "Увайсці двойчы"
9.00 У свеце жывёл
9.35 Эксклюзіў
14.00 Гульня па правілах
14.20 Мой маленькі бізнес
14.30 Хроніка дзелавага жыцця
14.40 Дазвольце прадставіцца
15.00 Мультифільм
15.20 За Жар-птушкай
16.00 Цім-інтым
16.20 "Элен і хлопцы"
16.45 Свет сёння
16.55 ...Да 16 і старэйшым
17.25 Хавей. ЦСКА — "Хімкі"
20.00 Час
20.30 Надвор'е
20.40 Масква. Крэмль
21.00 Лато "Мільён"
21.35 "Да нас, англічаначкі", м/ф (Францыя)
23.50 Прэс-экспрэс
Канал "Расія"
6.00, 7.00, 11.00, 13.00, 16.00, 19.00, 22.00 Весткі
6.05 Зоркі гавораць
6.10 Рэспубліка
6.25 Між іншым
6.45 Надзвычайны канал
6.55 Рака часу
7.25 Тэлегазета
7.30 Час дзелавага людзей
8.00 Навіны ЭЙ-бі-сі
8.25 Ключавы момант
8.35 Антрапрыз
9.20 Надзвычайны канал
9.35 "Санта-Барбара"
10.25 Гандлёвы дом
10.40 Сялянскае пытанне
12.05, 13.20 Дзелавае Расія
14.00 Тэніс. Чэмпіянат Аўстраліі
15.05 Там-там навіны
15.20 Свята кожны дзень
15.30 Студыя "Рост"
16.05 Новая лінія
16.45 У гэты дзень...
16.50 Ніхто не забыты
16.55 Рэпартажы з месцаў
17.05 Кінаэфіша
17.20 Караоке па-руску
17.50 Суайчыннік
18.20 У свеце аўта- і мотаспорту
18.50 Кліп-антракт
19.25 Падрабязнасці
19.35 "Санта-Барбара"
20.30 "Сядзі і глядзі..."
21.05 Надзвычайны канал
22.30 Аўтаімгненне
22.40 Экран крымінальных паведамленняў
22.50 Мемуары. Успаміны пра А. Адамовіча
23.35 Тэатр-шоу "Метрапол"
Санкт-Пецярбург
12.00, 14.30, 18.30, 21.30 Інфарм ТБ
12.10 Мультифільм
12.30, 14.45, 17.50, 19.25 Музычны момант
12.35 "Нямецкая хваля"
13.00 Хуткая дапамога
13.30 "Мануэла"
14.15 "Чароўныя ўзоры", мульт
14.50 "Сунны рай", м/ф
16.15 "Вострай капітану", мульт
16.25 Чароўная лінія
16.40 "Уладзімір Вясоцкі-кінаакцёр", д/ф
17.55 Гістарычны альманах
18.50 Спорт, спорт, спорт...
19.10 Вялікі фестываль
19.30 "Мануэла"
20.20 "Курцы", м/ф

ПЯТНІЦА, 27.01

Беларускае тэлебачанне
8.00 Фільм-канцэрт
8.40 Люстэрка Сі-эн-эн
8.55 Дзень стагоддзя
9.00 Тэлебачанне — школе. Грамадска-палітычнае жыццё Беларусі ў сярэдзіне 40—50 гадоў XX стагоддзя
9.35 "Павуціна-2", м/ф, с. 3
10.25 Чароўны экран
10.35 "Мой свет". Мансарда
11.05 "Кароль Лір", м/ф
13.20 Тэлеарыс
13.45 "Залаты Лей-94"
14.30 Спортплатоўка
14.50 "Месца сустрэчы змяніць нельга", м/ф, с. 3
15.55 Фільм-канцэрт
17.00 "Мы выйшлі з блакадных дзён", д/ф
17.40 Які мы гаспадары?
18.00 Навіны
18.10 Педагагічны экран
18.50 Шоу-прагноз
19.00 Навіны Бі-бі-сі
19.20 У нас дома
19.50 Тэлеарыс. "Крэва"
20.05 Вясеўны ўк-энд
20.15 Люстэрка Сі-эн-эн
20.30 Дамавічок
20.40 Калыханка
21.00 Навіны
21.40 Студыя "Палітыка"
21.55 Кліп-канцэрт
22.05 Экзамініст
22.15 Пад купалам Сусвету
22.30 Навіны
22.55 "Крывае вяселле", м/ф (Францыя)
0.40 "Крок". "Супермадэль Беларусі-95"
Канал "Астанкіна"
5.30 Раніца
7.50, 8.50, 9.50, 14.50, 17.50, 22.50 Навіны
8.00 Сарока
8.25 "Дзікая Роза"
9.00 Агарод круглы год
9.30 "Як здарова, што разам мы...", д/ф
14.00 Улада і рэформы
14.20 Наш прагноз
14.25 Хроніка дзелавага жыцця
14.35 Да вашых паслуг
14.45 Шоу і бізнес
15.00 "Іванкі і цар Паганіні", м/ф
16.35 Рок-урок
16.50 Свет сёння
17.00 Чалавек і закон
17.30 У гэтыя дні 50 гадоў таму
17.45, 20.30 Надвор'е
18.00 Бамонд
18.20 "Дзікая Роза"
18.50 Поле цуду
19.40 Добрай ночы, малышы!
20.00 Час
20.40 Чалавек тыдня
21.00 "Клан", м/ф (Францыя), с. 3
22.10 "Погляд" з А. Любімавым
23.05 Музагляд
23.45 Мультифільм
23.50 Прэс-экспрэс
Канал "Расія"
6.00, 7.00, 11.00, 13.00, 16.00, 19.00, 22.00 Весткі
6.05 Зоркі гавораць
6.10 Рэспубліка
6.25 Між іншым
6.45 Надзвычайны канал
6.55 Рака часу
7.25 Тэлегазета
7.30 Час дзелавага людзей
8.00 Навіны ЭЙ-бі-сі
8.25 Ключавы момант
8.35 Антрапрыз
9.20 Надзвычайны канал
9.35 "Санта-Барбара"
10.25 Гандлёвы дом
10.40 Сялянскае пытанне
12.05, 13.20 Дзелавае Расія
14.00 Тэніс. Чэмпіянат Аўстраліі
15.05 Там-там навіны
15.20 Свята кожны дзень
15.30 Студыя "Рост"
16.05 Новая лінія
16.45 У гэты дзень...
16.50 Ніхто не забыты
16.55 Рэпартажы з месцаў
17.05 Кінаэфіша
17.20 Караоке па-руску
17.50 Суайчыннік
18.20 У свеце аўта- і мотаспорту
18.50 Кліп-антракт
19.25 Падрабязнасці
19.35 "Санта-Барбара"
20.30 "Сядзі і глядзі..."
21.05 Надзвычайны канал
22.30 Аўтаімгненне
22.40 Экран крымінальных паведамленняў
22.50 Мемуары. Успаміны пра А. Адамовіча
23.35 Тэатр-шоу "Метрапол"
Санкт-Пецярбург
12.00, 14.30, 18.30, 21.30 Інфарм ТБ
12.10 Мультифільм
12.30, 14.45, 17.50, 19.25 Музычны момант
12.35 "Нямецкая хваля"
13.00 Хуткая дапамога
13.30 "Аршак", д/ф
13.40, 15.50, 18.15, 19.00 900 дзён і наэй
13.45 Песні вайны. В. Баснер
14.15 "У ім'я ўзаскрасення", т/ф
14.45 "Жалезны дождж", м/ф
15.55 Д. Шастаковіч. Сімфонія нумар 7
17.45 Храм
18.50 Спорт, спорт, спорт...
19.10 Вялікі фестываль
19.25 "Блакада", м/ф, ч. 2, ф. 2
20.30 Да гадзінны поўнага зняцця блакады
21.20 Тэлеслужба бяспекі

СУБОТА, 28.01

Беларускае тэлебачанне
8.00 Фільм-канцэрт
8.15 Эканаміст
8.25 Люстэрка Сі-эн-эн
8.40 Існасць
9.10 Тэлеарыс
9.30 Здароўе
10.05 Мужчынскія гульні
10.55 "Лулу — аніл кветка"
11.30 Валейбол. Першы фінальны тур
12.05 Версія
12.20 І міжнародны тэлефорум "Эксамір-95"
13.00 "Пасля 2000 года", д/ф (Аўстралія)
14.00 Канцэрт ансамбля народнай музыкі "Свята"
14.50 Тэлеарыс
15.25 Студыя "Край"
16.25 Зоркі беларускага балета. Вечар памяці С. Дзячына
17.25 "Захоплены". Кінаарыс
17.35 Мост
18.05 Шоу-прагноз
18.10 Студыя "Эксклюзіў"
18.40 Тэлеграма
18.50 Музычны салон
19.35 Вячэрні рэзюмэ
19.45 Дамавічок
19.50 Вясеўны ўк-энд
20.00 Міжнародны спартыўны навіны
20.35 Калыханка
21.00 Навіны
21.40 Кліп-канцэрт
21.50 Пад купалам Сусвету
22.00 "Акалада"
22.30 "Усходні раман", м/ф
0.05 Каралі эстрады
0.40 Відэа-нявядззяма
Канал "Астанкіна"
6.30 Раніца дзелавага чалавека
7.15 У свеце матараў
7.45 Слова пастыра
8.00 Покліч джунгляў
8.30 Тэлеарыс-кампанія "Мір"
10.00 Ранішняя пошта
10.30 Медыцына для цябе
11.00 Без паўзы
11.15 Смак
11.30 "Краса і годасць Расіі"
12.00 "Першыя крокі Гамон" (Францыя)
13.20 "Справа ў капелюшы". Фільм 1-ы
13.50, 22.50, 23.50 Навіны
14.00 Дыялог у прамым эфіры
14.35 У свеце жывёл
15.15 Люстэрка
15.40 "Эл, шляк-дарожка франтавая..."
15.50 Бройн рынг
16.40 Да і пасля...
17.35 "Нож з зазубінамі", м/ф (ЗША)
19.40 Добрай ночы, малышы!
20.00 Час
20.35, 23.00 Надвор'е
20.45 "Смеханарамы"
21.25 Я. Святлануў. Партытура жыцця
22.20 Магік-шоу
23.05 "Мэры назаўсёды", м/ф (Італія)
Канал "Расія"
7.00, 13.00, 19.00, 22.00 Весткі
7.20 Зоркі гавораць
7.30 Рака часу
7.35 Студыя "Рост"
8.05 Вялікі жакет
8.45 Наш сад
9.15 "Снеданне для чэмпіёнаў"
9.45 Аты-баты...
10.15 Рускае lato
11.00 "Маці Марыя", м/ф
12.40 Сялянскае пытанне
13.20 "Не высечы..."
13.35 "Эдара"
14.25 Тэніс. Чэмпіянат Аўстраліі
15.25 Лепшыя гульні НБА
16.25 "Ці памятаеш ты?" Д. Тухмануў
16.45 Свята кожны дзень
17.00 Чароўны свет Дыскія
17.55 Кліп-антракт
18.00 "Славы", д/ф (Англія)
19.25 "Чырвоны павук", м/ф (ЗША)
21.10 Каробка перадач
21.25 У Касюшы
22.30 Аўтаімгненне
22.40 Вячэрні салон
Санкт-Пецярбург
6.30 Гадзіна Фрэйзера
7.00 Тэлеканал "Добрай раніцы"
10.00 Чароўная лінія
10.15 Я і мой сабака
10.30 "Плыні, караблік", м/ф
11.40 Музыка на заказ
12.10 Трамплін
12.50 Парады сававодам
13.00 Хуткая дапамога
13.30 "Мальва", м/ф
15.00 "На край надзеі", д/ф
16.35 Казка за казкай
17.20 Антра
17.40 Экспрэс-кіно
17.55 Ук-энд з датэктавам
18.30, 21.30 Інфарм ТБ
18.55 Эканаміка і мы
19.10 Вялікі фестываль
19.25 "Нана", м/ф, с. 3
20.30 Футбол. "Зеніт" — 1984 г.
21.15 Ук-энд з датэктавам
21.45 Ваш стыль
21.55 "Не хопыш — не глядзі"

НЯДЗЕЛЯ, 29.01

Беларускае тэлебачанне
8.00 "Крона і карані". Муз. фільм
8.25 Валейбол. Першы фінальны тур
9.05 Добрыя весткі
9.15 Урокі Наталлі Наважылавай
9.45 Шматгалоссе
10.15 Паміж намі, жанчынамі
10.45 Мультифільм
11.05 "Не падайдзі...", м/ф, с. 1
12.15 Арсенал
12.45 Мой горад. Мінск
13.15 Сітуацыя. Віктарына
14.05 "Стужка ўспамінаў". Прадстаўляе творчае аб'яднанне "Тэлефільм"
14.45 Асілак
15.55 Аўта-парк
16.10 Рок-аіленд-шоу
17.00 Тэлеграма
17.10 "Усе за ўсёшчу"
17.45 Пераможца
18.05 Дамавічок
18.10 Сёння — Дзень беларускай навуцы
18.50 "Віншум вас!" Музычная перадача
19.30 Шоу-прагноз
19.35 Праспект
20.05 Вясеўны ўк-энд
20.15 Пад купалам Сусвету
20.35 Калыханка
21.00 Навіны
Канал "Каралеўскае паляванне"
21.40 "Падзорная труба"
21.50 "Стыль"
22.20 36,60
22.30 "Неверагодныя прыгоды незвычайнага таты", м/ф (Францыя—Венесуэла)
0.15 Звычайны цуд
0.25 "Нов і К" — топ-рэвію
0.55 Бумеранг
Канал "Астанкіна"
7.15 Алімпійская раніца
7.50 Спортлато
8.00 Марафон-15
8.30 Раням-рана
9.00 Палігон
9.30 Пакуль усе дома
10.00 Ранішняя зорка
10.50 Відэаарыс-неверагоднае
11.35 "Вясёлка"
12.10 Эканаміка і рэформы
12.40 "Шпагалка" з падарункам
12.55 "Сусветная геаграфія"
13.50, 17.00, 22.50, 23.50 Навіны
14.00 Песні вайны гадзю выконвае І. Кабзон
14.55 Жывое дрэва рамэстваў
15.05 Клуб падарожнікаў
16.00 Святанчыя ігрышчы
16.30 Лю і ў Еўропу
17.30 "Дзе Уолт?", "Пітэр Пуш". Мультисерыялы (ЗША)
18.35 "Уся Расія". Дзень добры!
19.00 Надвор'е
19.05 Тэлеюцыя
19.20 "Дабрачыны баль", м/ф
21.00 Нядзеля
21.50 Спартыўны ўк-энд
22.05 Музыка ў эфіры
23.00 Сёння
Канал "Расія"
7.00, 13.00, 19.00, 22.00 Весткі
7.20 Зоркі гавораць
7.30 Рака часу
7.35 Студыя "Рост"
8.05 Вялікі жакет
8.45 Наш сад
9.1